

स्थानीय तहको बजेट

तथा कार्यक्रममा

दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरण

स्रोत पुस्तिका, २०७८

नेपाल सरकार

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रममा
दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरण
स्रोत पुस्तिका, २०७८

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

**स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रममा
दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरण
स्रोत पुस्तिका, २०७८**

प्रतिलिपि अधिकार @ सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

प्रकाशक:

नेपाल सरकार

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

सिंहदरबार काठमाण्डौ, नेपाल

फोन: (+९७७)-०१-४२००३१८, ४२००४३२, ४२००२९१

इमेल: info@mofga.gov.np

प्राविधिक सहयोग: Reorienting Public Finance for SDGs Acceleration and Leveraging
Additional Resources in Nepal Project

भूमिका

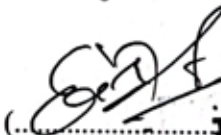
माननीय राजेन्द्र प्रसाद श्रेष्ठ
मन्त्री
सङ्घीय मामिला तथा
सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्रसंघका सबै सदस्य राष्ट्रहरूले दिगो विकास लक्ष्यको (सन् २०१६-३०) अनुमोदनका साथ यसको कार्यान्वयन आरम्भ गरेका छन्। दिगो विकास लक्ष्य अहिले विश्वकै विकासको मूल एजेन्डाका रूपमा स्थापित भएको छ। नेपालले पनि प्रतिबद्धता अनुरूप सन् २०१५ मै “नेपालका निम्ति दिगो विकास लक्ष्य २०१६-३०” मार्गचित्र तयार गरी दिगो विकास लक्ष्यको कार्यान्वयन गरिरहेको छ। राष्ट्रिय योजनाहरूले दिगो विकास लक्ष्यको आत्मसात् गरेका छन्।

दिगो विकासका लक्ष्य तथा नेपालले निर्धारण गरेका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीनै तहका प्रयासहरू आवश्यक हुन्छ। दिगो विकास लक्ष्यका कतिपय लक्ष्य सूचकहरू स्थानीय तहको क्षेत्राधिकार र जिम्मेवारी भित्र पर्दछन्। आआफ्नो अधिकारको सूची र जिम्मेवारी भित्र पर्ने दिगो विकास लक्ष्यहरूमा तत् तत् तहका सरकारले सम्पादन गर्नुका साथै हासिल गरेका उपलब्धिहरूको राष्ट्रिय अभिलेखमा आबद्ध हुनुपर्दछ, तबमात्र तथ्यपरक राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयार हुन सक्दछ।

दिगो विकास लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनको प्रमुख औजार बजेट नै हो। बजेट तर्जुमा गर्दाकै अवस्थामा कुन कार्यक्रमले कुन दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तमा योगदान पुऱ्याउँदछ त्यसअनुसार साङ्केतिकरण गर्नुपर्ने हुन्छ। तबमात्र दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तमा भएको विनियोजन र खर्चको लेखाइकन हुन सक्दछ। सङ्घीय र प्रदेश तहमा यस्तो बजेट साङ्केतिकरणको अभ्यास भए तापनि स्थानीय तहमा यो प्रणाली स्थापित नभएसम्म एकातर्फ एकीकृत राष्ट्रिय तथ्य प्राप्त हुन सक्दैन भने अर्कोतर्फ स्थानीय तहबाट दिगो विकास लक्ष्यमा भएका कार्य र उक्त कार्यसम्पादनमा योगदानको पहिचान हुन सकिरहेको छैन।

यसैले स्थानीय तहको बजेट प्रणालीमा नै दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतिकरण गर्न सहजीकरण गर्ने उद्देश्यले मन्त्रालयले यो स्रोत पुस्तिका तयार गरेको छ। यस स्रोत पुस्तिकाले स्थानीय तहहरूलाई बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाका क्रममा कस्ता कार्यक्रम कुन दिगो विकास लक्ष्यमा साङ्केतिकरण गर्नुपर्ने हुन्छ भन्नेबारे जानकारी प्राप्त गर्न सहयोग पुग्नेछ साथै स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तर्जुमा हुँदा स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (सूत्र) मा दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतिकरण भई स्थानीय तहले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तमा गरेको विनियोजनको विवरण समेत प्राप्त हुने भएकोले स्थानीय तहका कार्यक्रम संचालन र प्रतिवेदन प्रणालीमा सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु।

मन्त्री
राजेन्द्र प्रसाद श्रेष्ठ
असार २०७९

मन्त्रालय

दिगो विकासका लक्ष्यहरू (सन् २०१६-२०३०) संयुक्त राष्ट्रसंघका सबै सदस्य राष्ट्रहरूले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सहमति गरेका साझा विकासका उद्देश्यहरू हुन्। नेपाल दिगो विकास लक्ष्यको विकास र कार्यान्वयनमा प्रतिबद्धता जनाउने एक अग्रणी देश हो। नेपालले दिगो विकास लक्ष्यलाई आवधिक विकास योजनामार्फत आन्तरिकीकरण गरी समग्र विकास प्रक्रियामा समाहित गरेको छ।

दिगो विकासका यी विश्वव्यापी लक्ष्यहरूलाई नेपालले राष्ट्रिय मार्गचित्र तयार गरेर कार्यान्वयन गरिरहेको छ। यी राष्ट्रिय तहका परिमाणात्मक लक्ष्यलाई सङ्घीयताको अभ्यासअनुसार तहगत एकल तथा साझा अधिकारअन्तर्गतका कार्यजिम्मेवारीअनुसार प्रदेश र स्थानीय तहमा सान्दर्भिक बनाएर स्थापित गर्ने, प्राथमिकीकरण गर्ने र सोही अनुरूप नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

यो स्रोत पुस्तिकाको मुख्य उद्देश्य स्थानीय तहका आवधिक विकास योजना, मध्यकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा बजेट विनियोजनलाई साङ्केतीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउनु रहेको छ। साङ्केतीकरणको यो प्रक्रियाले स्थानीय तहलाई दिगो विकास लक्ष्यमा विनियोजित बजेटको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न र नेपाल सरकारलाई दिगो विकासका क्षेत्रमा बजेट विनियोजन र खर्चको सही विवरण प्राप्त गर्न समेत सहयोग पुऱ्ने अपेक्षा गरिएको छ।

यस प्रक्रियामा सहयोग गर्ने राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालयप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। साथै यस स्रोत पुस्तिकाको निर्माणमा प्राविधिक सहयोग दिने Reorienting Public Finance for SDGs Acceleration and Leveraging Additional Resources in Nepal Project, UN Joint Fund – UNDP/UNCDF/UN Women लाई विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। अन्त्यमा यस स्रोत पुस्तिकाले स्थानीय तहहरूलाई आफ्नो वार्षिक कार्यक्रम र बजेटमा दिगो विकास लक्ष्यअनुसार विनियोजन साङ्केतीकरण गर्न सहयोग पुऱ्ने अपेक्षा व्यक्त गर्दछु।

असार २०७९

(सुरेश अधिकारी)

सचिव

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य
प्रशासन मन्त्रालय

शब्द संक्षेप

आ.व.	:	आर्थिक वर्ष
गैसस	:	गैरसरकारी संस्था
रायोआ	:	राष्ट्रीय योजना आयोग
दिविस	:	दिगो विकास सङ्केत
दिविल	:	दिगो विकास लक्ष्य
सूत्र	:	स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली

बिषय सूची

परिच्छेद- १

१. परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि	११
१.२ दिगो विकास लक्ष्य	१२
१.३ दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तमा भएका प्रयासहरू	१४
१.४ स्थानीय योजना तथा कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण	१५
१.५ स्थानीय तहको अधिकारको सूची र दिगो विकास लक्ष्य	१६
१.६ स्थानीय तहसँग सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरू	१८
१.७ दिगो विकास लक्ष्य र सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन	१८
१.८ सीमा	१९
१.९ स्रोत पुस्तिकाको उद्देश्य	१९
१.१० स्रोत पुस्तिकाको उपयोग	२०

परिच्छेद- २

वार्षिक कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरण

२.१ दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरण चरणहरू	२१
२.२ साङ्केतीकरणका लागि क्रियाकलाप वर्गीकरणका आधारहरू	२४
२.३ दिगो विकास लक्ष्य र लक्ष्य सूचकमा पर्ने स्थानीय क्रियाकलापहरू	२५
२.४ मिल्दो कार्यक्रममा साङ्केतीकरण	६७

परिच्छेद- ३

दिगो विकास साङ्केतीकरणका लागि संस्थागत व्यवस्था

३.१ दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरणसम्बन्धी जिम्मेवारी	६९
३.२ दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरणसम्बन्धी कार्यसम्पादन समिति	७०
३.३ सूत्र प्रणालीमा दिगो विकास साङ्केतीकरणसम्बन्धी प्रक्रिया	७०
३.४ क्षमता विकास	७३
३.५ दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन समिति	७४
३.६ उपसंहार	७५

अनुसूची

अनुसूची १: यस स्रोत पुस्तिकामा उल्लेख भएका प्रमुख क्षेत्र र उपक्षेत्र	७६
अनुसूची २: दिगो विकास लक्ष्यहरू र परिमाणात्मक लक्ष्यहरूको विस्तृत विवरण	७७

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

पृथ्वीको धान्न सक्ने क्षमताभित्र रहेर मानिसको जीवनमा समृद्धि हासिल गर्न र समाजमा शान्ति कायम गर्न विश्व समुदायले अवलम्बन गरेको विश्वव्यापी साझा विकासको रूपान्तरणकारी खाका नै दिगो विकासका लक्ष्यहरू हुन् । दिगो विकासको एजेन्डा आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय गरी तीनवटा आयामहरूमा विकास गरिएका छन् र यिनले समावेशिता र समतामा केन्द्रित भएर मानव जीवनमा रूपान्तरण ल्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

सन् २०१५ मा नेपाललगायत संयुक्त राष्ट्रसंघका सबै सदस्य राष्ट्रहरूले अनुमोदन गरेका दिगो विकास लक्ष्य विश्वव्यापी समृद्धिको सृजना (Generating Prosperity), वितरण (Sharing) र दिगोपना (Sustaining) हासिल गर्ने कार्यसँग जोडिएको विश्वव्यापी कार्यसूची पनि हो ।

दिगो विकास लक्ष्यले पाँच पी (P) जस्तै पिपुल (People) (लक्ष्य १,२,३,४,५), प्लानेट (Planet) (लक्ष्य १२,१३,१४,१५), पिस (Peace) (लक्ष्य १६), प्रस्पेरिटी (Prosperity) (लक्ष्य ६,७,८,९,१०,११), र पार्टनरसिप (Partnership) (लक्ष्य १७) जस्ता विषयमा विश्वव्यापी सहकार्य र समन्वयको अपेक्षा गर्दछ । नेपालले दिगो विकास लक्ष्यको कार्यान्वयन गरी समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्त गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।

दिगो विकास लक्ष्य अहिले विश्वकै विकासको मूल एजेन्डाका रूपमा स्थापित भएको छ । यो केवल लक्ष्यहरूको प्राप्तिमा मात्रै उन्मुख नभई विश्वका जटिल र गहिरो आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय र राजनीतिक समस्याका जसैसम्म पुगेर सम्बोधन गर्ने आकांक्षासमेत राख्दछ । “कसैलाई पनि पछि नछाड्ने” यसको मूल ध्येयले गर्दा यो विश्वस्तरमा अहिलेसम्म भएका विकास प्रयत्नहरूभन्दा सर्वाधिक महत्वाकांक्षी पनि देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्य, समग्र विश्व र राष्ट्र-राष्ट्र बीचका साभा र विशेष समस्याहरूका सम्बन्धमा बन्दै र विकसित हुँदै गएको साभा बुझाई र सहमतिको द्योतक पनि हो ।

नेपालले पनि दिगो विकासका लक्ष्यहरू कार्यान्वयनको मार्गचित्र २०१६-२०३० निर्धारण गरी कार्यान्वयन गरिरहेको छ । दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिको लागि संङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको भूमिका अहं हुने हुँदा संङ्घीयताको अभ्यासअनुसार आ-आफ्नो एकल तथा साभा अधिकारको सूची एवं कार्य जिम्मेवारीअनुसार दिगो विकास लक्ष्यको आन्तरिकीकरण गर्न आवश्यक भएको छ ।

जनतासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने आधारभूत स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी तथा ढल निकास, विद्युत्, सामाजिक सुरक्षा, वातावरण संरक्षण र साना पूर्वाधार जस्ता विषय स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने हुँदा स्थानीय तहका योजना र वार्षिक विकास कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यको मूलप्रवाहीकरण हुनु सान्दर्भिक देखिन्छ ।

१.२ दिगो विकास लक्ष्य

दिगो विकास लक्ष्यको कार्यसूचीअन्तर्गत १७ वटा लक्ष्यहरू, १६९ परिमाणात्मक लक्ष्यहरू र २३४ वटा विश्वव्यापी सूचकहरू रहेका छन् । नेपालले देशको वस्तुगत यथार्थता समेट्ने गरी लक्ष्य १४ का सूचकबाहेक अन्य अन्तर्राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त २४५ सूचकहरू थप गरी जम्मा ४७९ सूचकहरू निर्धारण गरेको छ ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू यस प्रकार रहेका छन्

लक्ष्य नं	सङ्केत/चित्र	दिगो विकास लक्ष्यहरू
१.		सबै क्षेत्रमा रहेको सबै स्वरूपको गरिबीको अन्त्य गर्ने ।
२.		भोकमरी अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा र उन्नत पोषण प्राप्त गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने ।
३.		सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवनस्तर प्रवर्द्धन गर्ने ।
४.		सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणात्मक शिक्षा सुनिश्चित गर्दै सबैका लागि जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्रवर्द्धन गर्ने ।
५.		लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकाहरूको सशक्तीकरण गर्ने ।

लक्ष्य नं	सङ्केत/चित्र	दिगो विकास लक्ष्यहरू
६.		सबैको निम्ति खानेपानी र सरसफाइको उपलब्धताका तथा यसको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।
७.		धान्य/बेहोर्न सकिने, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक ऊर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
८.		स्थिर, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि र सबैको लागि पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारी र मर्यादित कामलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
९.		समानुकूलित/उत्थानशील पूर्वाधारहरू निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगिकीकरणको प्रवर्द्धन र नवप्रवर्तनलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
१०.		देशभित्र तथा देशहरूबीचको असमानता न्यून गर्ने ।
११.		शहर तथा मानव बस्तीहरूलाई समावेशी, सुरक्षित, समानुकूलित/उत्थानशील र दिगो बनाउने ।
१२.		दिगो उपभोग र उत्पादन ढाँचाहरू सुनिश्चित गर्ने ।
१३.		जलवायु परिवर्तन र यसका असरहरूसँग जुध्न तत्काल कार्य अधि बढाउने ।
१४.		दिगो विकासको निम्ति महासागरहरू, समुद्रहरू र सामुद्रिक स्रोतहरू संरक्षण गर्ने र दिगो रूपमा प्रयोग गर्ने ।
१५.		पृथ्वीको भू-सतही/भूपरिधिस्तरीय पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको दिगो उपयोग, रक्षा र पुनर्स्थापन गर्ने, वनजङ्गलको दिगो रूपमा व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमीकरण विरुद्ध लड्न र भूक्षय रोक्नुको साथै यसलाई उल्टाउने र जैविक विविधताको हासलाई रोक्ने ।
१६.		दिगो विकासका निम्ति शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, न्यायमा सबैको पहुँच प्रदान गर्ने र सबै तहहरूमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी संस्थाहरू निर्माण गर्ने ।
१७.		दिगो विकासका लागि कार्यान्वयनका उपायहरू/साधनहरूलाई सुदृढ गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय साभेदारीलाई पुनः जीवन्त तुल्याउने ।

स्रोत: दिगो विकास लक्ष्य आवश्यकता पहिचान लागत अनुमान तथा वित्तीय रणनीति, राष्ट्रिय योजना आयोग, डिसेम्बर २०१७

वस्तुतः दिगो विकास लक्ष्य मानिसका चाहनाको विस्तारित स्वरूप हो । दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यहरू एकआपसमा घनिष्ठ रूपमा आबद्ध रहेकाले यी लक्ष्यहरूलाई पृथक अवधारणका रूपमा नलिई एकीकृत समूहको रूपमा हेरिनु पर्दछ । दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सरकार, निजी क्षेत्र, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

१.३ दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा भएका प्रयासहरू

नेपालले दिगो विकास लक्ष्यहरूको राष्ट्रिय मार्गचित्र (दिगो विकास लक्ष्यहरूको वर्तमान अवस्था र भावी मार्गचित्र: २०१६-२०३०) तयार गरी कार्यान्वयन गरिरहेको छ । उक्त मार्गचित्रमा विश्वव्यापी सूचकहरूको अतिरिक्त नेपालको सन्दर्भलाई समेट्न सक्ने केही सूचकहरूसमेत थप गरेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यहरूको निर्धारणलगत्तै दिगो विकास लक्ष्यलाई योजना र बजेट प्रक्रियामा समावेश गरी राष्ट्रिय विकास प्रयासमा आबद्ध गर्न चौधौं योजनाबाट नै आन्तरिकीकरण गरिएको थियो ।

नेपालमा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिको लागि चाहिने वित्तीय स्रोतको अनुमान गर्न “आवश्यकताको आंकलन, लागत अनुमान र वित्तीय रणनीति” तयार गरी स्रोत जुटाउने प्रयास भएको छ । यसैअनुसार पन्ध्रौं आवधिक विकास योजनामा दिगो विकास लक्ष्यहरू समाहित गर्दै दिगो विकासमैत्री बनाइएको छ । सङ्घीय बजेटमा आ.व. २०७३/७४ देखि नै दिगो विकास लक्ष्यको विनियोजन र विनियोजित रकमको खण्डीकृत तथ्याङ्कसमेत प्रतिविम्बित गर्ने गरी साङ्केतिकरण गरिएको छ ।

प्रदेश तहमा दिगो विकास लक्ष्यलाई आन्तरिकीकरण गर्न प्रदेशले पनि राष्ट्रिय लक्ष्यसँग तादात्म्यता हुने गरी प्रदेशस्तरमा “दिगो विकास लक्ष्यका आधार तथ्याङ्क प्रतिवेदन” बनाई सन् २०३० सम्मका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू निर्धारण गरी कार्यान्वयन गरिरहेका छन् । प्रदेशहरूले पहिलो पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमादेखि नै विकास लक्ष्यका सूचकहरूको निर्माण गरी प्रादेशिक योजना तर्जुमालाई दिगो विकास लक्ष्यसँग एकीकृत गराएका छन् । यसैगरी प्रदेशमा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न खर्च लगानी आवश्यकताको आंकलनका साथै दिगो विकास एजेन्डालाई अगाडि बढाउन आवश्यक नीतिगत, संस्थागत र साभेदारीका विषयहरूको रणनीतिक खाका तयार भएको छ ।

सबै तहका सरकारको क्रियाशीलताबाट मात्रै दिगो विकासको सफल कार्यान्वयन भई लक्ष्य प्राप्त हुन सक्ने भएकाले दिगो विकास लक्ष्यहरूको स्थानीयकरणका लागि स्रोत पुस्तिका तयार गरी सहजीकरण भएको छ । प्रदेश र स्थानीय तहका योजना तर्जुमा स्रोत पुस्तिकाहरूले प्रदेश तथा स्थानीय योजना प्रणालीमा दिगो विकास लक्ष्यलाई प्रक्रियागत रूपमा नै आन्तरिकीकरण गर्ने मार्गनिर्देश गरेका छन् । कतिपय स्थानीय तहले आवधिक विकास योजना तथा वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमामा दिगो विकासका सूचकहरूसमेत उल्लेख गर्ने अभ्यास आरम्भ गरेका छन् ।

सङ्घ तथा प्रदेशका अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनमा दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूलाई समेत समावेश गरी दिगो विकास लक्ष्यको प्रगति मापनको संस्थागत व्यवस्था भएको छ । प्रमाण र तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रणालीका लागि आवश्यक तथ्याङ्क विकासका लागि “तथ्याङ्क प्रणाली विकास गर्न

राष्ट्रिय रणनीति” (National strategy for the development of statistic –NSDS) तयार गरी दिगो विकास लक्ष्यको प्रगति अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक सूचना संकलन, प्रशोधन र सञ्चय गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यलाई दिशानिर्देश गर्न संघीय तहमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा दिगो विकास लक्ष्य निर्देशक समिति, राष्ट्रिय योजना आयोगका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा दिगो विकास लक्ष्य समन्वय समिति र राष्ट्रिय योजना आयोगका सदस्यको संयोजकत्वमा दिगो विकास लक्ष्य विषयगत अनुगमन समिति रहेको छ ।

यसैगरी प्रदेश तहमा मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षतामा दिगो विकास लक्ष्य निर्देशक समिति र प्रदेश योजना आयोगको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा दिगो विकास लक्ष्य समन्वय समिति गठन गरिएका छन् । स्थानीय तहमा पनि दिगो विकास लक्ष्य प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहका प्रमुख वा अध्यक्षको अध्यक्षतामा दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन समिति निर्माण गर्ने संस्थागत व्यवस्था रहेका छन् ।

नेपालले दिगो विकास लक्ष्यको २०१६-२०१९ सम्मको आवधिक प्रगति मूल्याङ्कनसमेत सम्पन्न गरेको छ । यसैगरी नेपालले २०१७ र २०१९ मा गरी दुईपटक संयुक्त राष्ट्रसंघमा (High-level political forum) “दिगो विकास लक्ष्यमा नेपालको अवस्था” समेत दर्शाएर स्वेच्छिक प्रतिवेदन (Voluntary National Reviews –VNR) समेत प्रस्तुत गरेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यको विश्वव्यापी मूल्याङ्कन कार्यसूची (Global evaluation agenda) लाई आधार मानी नेपालले सन् २०१६ देखि २०२० सम्मको मूल्याङ्कनसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । उक्त कार्ययोजना नेपाल सरकार, नेपालस्थित राष्ट्रसंघीय निकाय र नेपालमा कार्यरत मूल्याङ्कनकर्ताहरूको राष्ट्रिय सञ्जालका कार्यक्रमहरूलाई समेत समावेश गरी कार्यान्वयन गरिएको थियो ।

१.८ स्थानीय योजना तथा कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण

नेपालले तय गरेका दिगो विकासका लक्ष्यहरू संविधानद्वारा गरिएको राज्यशक्तिको बाँडफाँट अनुसार विभिन्न तहका सरकारको जिम्मेवारीभित्र पर्दछन् । दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न सञ्चालन गरिने कतिपय कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप प्रदेश तथा स्थानीय तहका एकल अधिकारमा पर्दछन् भने कतिपय साभा अधिकारको सूचीमा समावेश छन् । यसैले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका बीच गहिरो अन्तरसम्बन्ध, सहकार्य, समन्वय र एकीकृत प्रयास आवश्यक हुन्छ । दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण (प्रदेश र स्थानीय तह) गरी राष्ट्रिय लक्ष्यलाई प्रदेश र स्थानीय तहमा सान्दर्भिक बनाएर स्थापित गर्ने, प्राथमिकीकरण गर्ने र सोही अनुरूप नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी, समन्वय र सहकार्यमा कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । संघीयतामा दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनको सन्दर्भमा राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आधार मानेर प्रदेश तथा स्थानीय तहका लक्ष्य निर्धारण गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न एकीकृत प्रयास गर्नुपर्दछ । उदाहरण स्वरूप गरिबीको आकार बढी भएका कतिपय स्थानीय तहमा गरिबी निवारण कार्यक्रममा बढी स्रोत-साधन विनियोजन गर्नुपर्दछ, जातिगत वा लैङ्गिक विभेद बढी भएका स्थानीय तहमा यी विषयलाई प्राथमिकता

दिनुपर्दछ भने आर्थिक पूर्वाधार न्यून भएका स्थानीय तहमा पूर्वाधार निर्माणका विषयलाई अन्य विषयभन्दा उच्च प्राथमिकता दिनुपर्दछ ।

दिगो विकास लक्ष्यहरूको स्थानीयकरणले दिगो विकासलाई स्थानीय आवश्यकता अनुसार प्राथमिकीकरण गर्न राष्ट्रिय लक्ष्यअनुसार स्थानीय स्थिति आकलन गरी लक्ष्य निर्धारण गर्न र स्थानीय तहले गरेको उपलब्धिलाई प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय उपलब्धिमा योगदान पुऱ्याउन मद्दत गर्दछ । “कसैलाई पनि पछि नछाड्ने” (लिभ नो वन बिहाइन्ड) दिगो विकास लक्ष्यको प्रतिबद्धता हो । स्थानीय तहमा क्षेत्र, जाति र समुदायबीच उपलब्धिमा ठूलो असमानता र विभेद रहिरह्यो भने राष्ट्रिय तहको उपलब्धिको खास अर्थ हुँदैन । यसले पनि दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरणमा राष्ट्रिय महत्व रहेको हुन्छ । दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरणले स्थानीय आवश्यकताअनुसारका नीति र कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गर्ने, प्रगति अनुगमन गर्न आवश्यक तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण गर्ने र समग्र विकास प्रक्रियालाई राष्ट्रिय तथा स्थानीय दुवै कोणबाट हेर्ने र लेखाजोखा गर्ने परिपाटी बस्नुका साथै दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नका निम्ति प्रदेश र स्थानीय तहमा आवश्यक वित्तीय र अन्य स्रोतको जोहो गर्ने आधार समेत मिल्दछ । यसैले दिगो विकास लक्ष्यलाई सबै तहका आवधिक विकास र वार्षिक योजनाका अभिन्न अङ्गका रूपमा विकास गरी दिगो विकास लक्ष्यहरू प्राप्तमा स्थानीय तह र प्रदेशले हासिल गरेका उपलब्धिहरूलाई राष्ट्रिय उपलब्धिमा आबद्ध गर्न उपयुक्त हुन्छ ।

१.५ स्थानीय तहको अधिकारको सूची र दिगो विकास लक्ष्य

संविधानले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको एकल तथा साभा अधिकारका सूचीका अधिकांश विषयहरू दिगो विकास लक्ष्यसँग पनि सम्बन्धित छन् । स्थानीय तहले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनबाट आफ्ना संवैधानिक जिम्मेवारीसमेत पूरा गरिरहेका हुन्छन् । स्थानीय तहका संवैधानिक अधिकारको सूची र दिगो विकास लक्ष्यबीचको सम्बन्ध यस प्रकार रहेका छन् ।

तालिका: १ स्थानीय तहका एकल तथा साभा अधिकार र दिगो विकासका लक्ष्यहरूबीचको सम्बन्ध

क्र.सं.	स्थानीय तहका विकास क्षेत्रहरू	स्थानीय तहका एकल अधिकार तथा कार्यादेश (अनुसूची -८)	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका साभा अधिकार (अनुसूची ८)	दिगो विकास लक्ष्यहरू
१.	आर्थिक विकास	२. सहकारी १०. स्थानीय बजार व्यवस्थापन ११. ग्रामीण सडक, कृषि सडक, सिँचाई १५. कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य, सहकारी १८. कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण,	१. सहकारी ४. कृषि १०. गरिबी निवारण १३. सुकुम्बासी व्यवस्थापन १४. प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी	लक्ष्य १: गरिबीको अन्त्य लक्ष्य २: शून्य भोकमरी लक्ष्य ८: मर्यादित काम तथा आर्थिक वृद्धि लक्ष्य १०: असमानतामा कमी
२.	सामाजिक विकास	८. आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा ९. आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई (ढल निकास) व्यवस्था १६. ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन १७. बेरोजगारको तथ्याक्त संकलन १९. खानेपानी	२. शिक्षा, खेलकुद र पत्रपत्रिका ३. स्वास्थ्य ५. खानेपानी १०. सामाजिक सुरक्षा	लक्ष्य ३: राम्रो स्वास्थ्य तथा स्वस्थ जीवन लक्ष्य ४: गुणास्तरीय शिक्षा लक्ष्य ५: लैङ्गिक समानता लक्ष्य ६: स्वच्छ पानी तथा सरसफाई

क्र.सं.	स्थानीय तहका विकास क्षेत्रहरू	स्थानीय तहका एकल अधिकार तथा कार्यादेश (अनुसूची -८)	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका साभ्का अधिकार (अनुसूची ८)	दिगो विकास लक्ष्यहरू
		२२. भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास		
३.	पूर्वाधार विकास	७. स्थानीयस्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू, ११. स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक कृषि सडक सिँचाई १४. घर जग्गा धनी पुर्जा वितरण, १९. खानेपानी, साना जलविद्युत् आयोजना, वैकल्पिक ऊर्जा,	५. विद्युत्, सिँचाई १५. सवारी साधन अनुमति	लक्ष्य ७: धान्न सक्ने तथा सफा ऊर्जा लक्ष्य ९: उद्योग, नवीन खोज तथा पूर्वाधार लक्ष्य ११: दिगो सहर तथा समुदाय
४.	वातावरण व्यवस्थापन	९. सरसफाइ (फोहरमैला व्यवस्थापन) १०. वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता २०. विपद् व्यवस्थापन २१. जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण	७. वन, जंगल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जलउपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता ८. खानी तथा खनिज ९. विपद् व्यवस्थापन	लक्ष्य १२: उत्तरदायी उपभोग तथा उत्पादन लक्ष्य १३: जलवायु कार्य लक्ष्य १५: जमिनमाथिको जीवन
५.	संस्थागत विकास तथा सुशासन	१. नगर प्रहरी ३. एफ.एम (रेडियो) सञ्चालन ४. स्थानीय कर: (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर), सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटक शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमिकर, मालपोत, दण्ड जरिवाना, मनोरञ्जन कर र मालपोत संकलन । ५. स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन ६. स्थानीय तथ्यांक र अभिलेख संकलन १२. गाँउ सभा, नगर सभा, जिल्ला सभा, स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन १३. स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन	२. पत्रपत्रिका ६. कर, दस्तुर, दण्ड जरिवाना, रोयल्टी, शुल्क ११. व्यक्तिगत घटना दर्ता, जन्म, मृत्यु, विवाह र तथ्याक्त १२. पुरातत्त्व, प्राचीन स्मारक र संग्रहालय	लक्ष्य १६: शान्ति तथा न्यायपूर्ण/बलियो संस्था लक्ष्य १७: बहुसरोकार साभ्केदारी

स्रोत: नेपाल दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, २०७७ राष्ट्रिय योजना आयोग ।

१.६ स्थानीय तहसाग सम्बन्धित दिगो विकासका लक्ष्य सूचकहरू

स्थानीय तहका आबधिक विकास योजना र मध्यमकालिन खर्च संरचना बनाउन संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले जारी गरेको स्थानीय तहको लागि मध्यमकालिन खर्च संरचना तयारी दिग्दर्शनले ५ प्रमुख क्षेत्र र २५ उपक्षेत्र निर्धारण गरेको छ (अनुसूची १)। दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्य र १६९ परिमाणात्मक लक्ष्यहरूमध्ये नेपालले कार्यान्वयन गरेका १६ वटा (लक्ष्य-१४ का दस परिमाणात्मक लक्ष्यबाहेक) लक्ष्यका १५९ परिमाणात्मक लक्ष्यहरूमध्ये ५८ परिमाणात्मक लक्ष्य स्थानीय तहसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित रहेका छन् (अनुसूची २)।^२

१.७ दिगो विकास लक्ष्य र सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन

दिगो विकास लक्ष्य तथा परिमाणात्मक सूचकहरू हासिल गर्न सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। स्थानीय तहको कार्यजिम्मेवारीभित्र पर्ने दिगो विकास लक्ष्यहरू स्थानीय योजना प्रणालीमा आन्तरिकीकरणका गरी यी लक्ष्य प्राप्त गर्न स्रोतको व्यवस्थापन, विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय सुशासन जस्ता सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनका अवयवहरूमा विशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। दिगो विकास साङ्केतिकरणले सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनका निम्न पक्षहरूमा सहयोग पुग्दछ।

(क) स्रोतको उच्चतम परिचालन: नेपालले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न सन् २०१६ देखि २०३० को समग्र अवधिमा कुल लगानी आवश्यकता रु. ३०,३८४ अर्ब हुने अनुमान छ। जसमध्ये सार्वजनिक लगानी ५४.८ प्रतिशत, निजी क्षेत्रको ३६.५ प्रतिशत, घर परिवार ४.४ प्रतिशत र सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको लगानी ४.३ प्रतिशत रहने अनुमान छ। दिगो विकास लक्ष्यका लागि प्रक्षेपित सार्वजनिक लगानीमा करिब २० प्रतिशत स्रोतको न्यूनता छ। सार्वजनिक लगानीमा देखिएको यो न्यूनताले प्रदेश र स्थानीय तहलाई समेत आफ्नो जिम्मेवारी अनुसारका दिगो विकास लक्ष्यका लागि स्रोतको कमी पूरा गर्न विद्यमान स्रोतको उच्चतम परिचालन र अन्य क्षेत्रबाट स्रोत परिचालनका अवसर विस्तार गर्नुपर्ने हुन्छ। दिगो विकास साङ्केतिकरणले वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा दिगो विकास लक्ष्यअनुसार आफ्ना कार्यक्रमलाई तादात्म्यता कायम गरी स्रोतको उच्चतम उपयोग गर्ने अवसर प्राप्त हुनेछ।

(ख) स्थानीय विकासका साभेदार परिचालनमा सहयोग: स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रमले स्थानीय तहका योजना र कार्यक्रमका अलावा निजी क्षेत्र, स्थानीय संघ संस्थाहरू र विकास साभेदार स्रोत साधनहरूसमेत परिचालन गर्ने वा परिचालनका लागि निर्देशित गर्दछ। यसैले दिगो विकास साङ्केतिकरण बहुपक्षीय संलग्नता र साभेदारीको दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तमा कति उन्मुख रहेका छन् भन्ने पहिचान गर्न र तदनुसार परिचालन गर्नसमेत महत्त्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ।

(ग) लगानी प्राथमिकता: दिगो विकासका लक्ष्यहरूले मानव जीवनका सबै क्षेत्रहरू जस्तै शिक्षा, राम्रो स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता, आर्थिक वृद्धि, स्वच्छ ऊर्जा र अरू धेरै क्षेत्रहरू समेट्ने प्रयास गरेका छन्। दिगो विकास लक्ष्यले “कसैलाई पछाडि नछाड्ने” प्रतिबद्धता गरेको छ, जसले सबैभन्दा कमजोर वर्गमा सबभन्दा पहिला पुग्ने र समाजको सबै वर्गहरूलाई माथि उठाउने उद्देश्य राखेको छ। संविधान र दिगो विकास लक्ष्य दुवैले “विकास” लाई “मानव केन्द्रित” र “अधिकारमुखी विकास” को अवधारणाबाट हेरेका छन्। यसैले दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतिकरणले मानव जीवनको गुणात्मक पक्ष र संविधानअनुसार स्थानीय सेवा प्रवाहमा

^२ दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, राष्ट्रिय योजना आयोग

विनियोजनको अवस्था दर्शाउँदछ र स्थानीय तहलाई आफ्नो प्रस्तावित वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा नागरिकका आधारभूत सेवाका क्षेत्रमा अपेक्षित प्राथमिकता नपुगेको अवस्थामा सच्याउन मद्दत गर्दछ। यसले स्थानीय तहलाई संवैधानिक जिम्मेवारी निर्वाह गर्न सहयोग पुग्दछ।

(घ) आन्तरिक स्रोत अभिवृद्धि: संविधानले स्थानीय तहलाई विभिन्न कर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदि संकलन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ। स्थानीय तहले आफ्ना विकास आवश्यकता परिपूर्ति गर्न वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त स्रोत साधनमा मात्र निर्भर हुनु हुँदैन, आन्तरिक स्रोतको संकलन र परिचालनमा समेत ध्यान दिनुपर्दछ। दिगो विकास साङ्केतिकरणले यस क्षेत्रमा लगानीको हिस्सा दर्शाउँदछ, जसले स्थानीय तहलाई आन्तरिक स्रोत अभिवृद्धि गरी आफ्नो संवैधानिक जिम्मेवारीअनुसारका दिगो विकास लक्ष्य परिपूर्तिमा ध्यान दिन र उत्प्रेरित गर्न सक्दछ।

(ङ) कार्यान्वयन क्षमता र प्रवृत्ति: दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतिकरण पश्चात् सूत्र प्रणालीबाट नै दिगो विकास लक्ष्यअनुसार खर्चको विवरण प्राप्त गर्न, अनुमान र खर्चको अन्तर पहिचान गर्नसमेत सहयोग पुग्दछ। गत आ.व. २०७७/७८ मा स्थानीय तहले कुल बजेटको करिब ७३ प्रतिशत मात्र खर्च गरेका छन्। दिगो विकास लक्ष्यको कुन क्षेत्रको विनियोजनमा खर्च न्यून भएको छ, पहिचान पश्चात् यसमा सुधार गर्न सहज हुन्छ।

१.८ सीमा

दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न सार्वजनिक क्षेत्रका अलावा निजी क्षेत्र, घर परिवार र सहकारी र गैरसरकारी क्षेत्रहरूको भूमिका महत्वपूर्ण रहन्छ। यस पुस्तिका स्थानीय सञ्चित कोष प्रणाली (सूत्र) मा समावेश हुने विनियोजनको दिगो विकास साङ्केतिकरण गर्ने प्रयोजनका लागि तयार भएकाले सूत्र प्रणालीमा समावेश सार्वजनिक खर्चमात्र समेट्दछ। निजी क्षेत्र, घर परिवार, सहकारी र गैरसरकारी क्षेत्रहरूले दिगो विकास लक्ष्यमा पुर्‍याउने योगदानको अभिलेख यसबाट प्राप्त हुन सक्दैन। यसका लागि भिन्न प्रणालीबाट मूल्याङ्कन हुनुपर्ने हुन्छ।

स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने विभिन्न कृयाकलापहरू कुन दिगो विकास लक्ष्य अन्तर्गत पर्दछन भन्ने सम्बन्धमा हरेक लक्ष्यमा केही कृयाकलाप उदाहरण स्वरूप यस पुस्तिकामा प्रस्तुत गरिएका छन् र यस स्रोत पुस्तिकामा स्थानीय तहले सञ्चालन गरेका सम्पूर्ण कृयाकलापहरू समाबेस छैनन्। यसमा समाबेस नभएका कृयाकलाप मिल्दोजुदो क्षेत्रहेरी स्थानीय तहले आफैं सान्दर्भिक दिगो विकास लक्ष्यमा समाबेस गर्नु पर्नेछ।

१.९ स्रोत पुस्तिकाको उद्देश्य

यस स्रोत पुस्तिकाका उद्देश्य यस प्रकार रहेका छन्:

(क) दिगो विकास लक्ष्यअनुसारका सूचकहरूमा पर्ने मुख्य क्षेत्र र उपक्षेत्रगत क्रियाकलापहरू (योजना, कार्यक्रम, आयोजना र क्रियाकलाप) का सम्बन्धमा संङ्घ, प्रदेश र सबै स्थानीय तहहरूका बीच बुझाइमा एकरूपता कायम गर्नु,

- (ख) स्थानीय तहका सरकारहरूका लागि आफ्ना कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरूलाई दिगो विकास लक्ष्यअनुसार बजेट साङ्केतीकरण गर्नका लागि सहजीकरण गर्नु,
- (ग) स्थानीय तहलाई दिगो विकास लक्ष्यअनुसार विनियोजित बजेट तथा खर्चको अभिलेख राख्न र प्रस्तुत गर्नु सहयोग गर्नु,
- (घ) स्थानीय तहमा दिगो विकास लक्ष्यअनुसार कार्यक्रममा विनियोजन भएको बजेट दस्तावेजीकरण गरी राष्ट्रिय लेखाङ्कनमा आबद्ध गर्नु,
- (ङ) स्थानीय तहको Sub-national Treasury Regulatory Application-SuTRA प्रणालीमा दिगो विकास लक्ष्य (SDG) बजेटिङ र खर्चको पछ्याई (Expenditure Tracking) को विकासमा मद्दत गर्नु ।
- (च) दिगो विकास सम्बन्धी प्रयासहरूलाई संस्थागत गर्नु ।

१.१० स्रोत पुस्तिकाको उपयोग

यो स्रोत पुस्तिका स्थानीय तहलाई आफ्ना क्रियाकलापहरूलाई दिगो विकासका लक्ष्यहरूअनुसार साङ्केतीकरणमा सहजीकरण गर्न तर्जुमा गरिएको हो । यसको अतिरिक्त यस स्रोत पुस्तिकाको उपयोगबाट देहायबमोजिम सहयोग पुग्न सक्दछः

- (क) स्थानीय तहका आवधिक विकास योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमहरूलाई दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा साङ्केतीकरण गर्न,
- (ख) स्थानीय तहका वार्षिक बजेट र कार्यक्रममा दिगो विकासका लक्ष्यअनुसार विनियोजनको खण्डीकृत (disaggregated) तथ्याङ्क प्राप्त गर्न,
- (ग) दिगो विकासका लक्ष्यगत विनियोजनको खर्च, सोको प्रतिफलको मापन र दिगो विकास लक्ष्यका उपलब्धिहरूको लेखाजोखा (अनुगमन तथा मूल्याङ्कन) गर्न,
- (घ) राष्ट्रिय तहमा स्थानीय तहले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न पुर्‍याएको योगदानको अंशसम्बन्धी तथ्याङ्क प्राप्त गर्नका साथै दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न स्थानीय तहले पुर्‍याएको योगदानको पहिचान र मान्यता (recognition) प्राप्त गर्न,
- (ङ) स्थानीयस्तरमा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा स्रोतको आवश्यकता र विनियोजनबीच स्रोत कमीको (Gap) पहिचान गर्न,
- (च) दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिको अवस्थामा सम्बन्धी राष्ट्रिय प्रगति तयार गर्न, र
- (छ) नेपाल सरकारलाई सहज रूपमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा दिगो विकास लक्ष्यमा भएको लगानीबारे जानकारी गराउन ।

वार्षिक विकास कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरण

२.१ दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरण (Coding) का प्रक्रियागत चरणहरू

नेपाल सरकारले आ.व. २०७३/७४ देखि नै वार्षिक बजेटमा दिगो विकास लक्ष्यको विनियोजन र विनियोजित रकमको खण्डीकृत तथ्याङ्क समेत प्रतिविम्बित गर्ने गरी प्राथमिक तहको योगदानलाई (Primary contribution) आधार मानी LMBIS (Line Ministry Budget Information System) मा साङ्केतीकरण गर्दै आएको छ। यस्तो साङ्केतीकरण गर्दा योजना, कार्यक्रम, आयोजना वा क्रियाकलापहरूको आबद्धता अनुसार दिगो विकासका लक्ष्य संकेतलाई नै अङ्कित गरी साङ्केतीकरण हुने गरेको छ।

केही प्रदेश र स्थानीय तहले आवधिक विकास योजनामा यस्तै गरी साङ्केतीकरण गरे तापनि वार्षिक योजना र कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरण कार्य आरम्भ हुन सकेको छैन र यस सम्बन्धमा सहजीकरणका लागि कुनै आधिकारिक दस्तावेजसमेत तयार हुन सकेको छैन।

स्थानीय तहमा दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा गर्दादेखि नै साङ्केतीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ। स्थानीय तहमा हुने दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरण गर्दा निम्न तीन चरणहरूमा काम गर्नुपर्दछ:

- (१) विनियोजन र कार्यक्रम (क्षेत्र/उपक्षेत्र) लाई दिगो विकास लक्ष्यसँग मिलान गर्ने, एकभन्दा बढी लक्ष्यमा योगदान गर्ने क्रियाकलापहरूलाई मुख्य योगदान दिने क्षेत्रको पहिचान गरी सोही लक्ष्यसँग मिलान गर्ने र लक्ष्य मिलेको यकिन गर्ने,
- (२) बजेट/कार्यक्रम निर्माणकै क्रममा सम्बन्धित एकाइ/शाखा/महाशाखाले उक्त कार्यक्रम बजेटको दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतिकरण (Coding) समेत देहायअनुसार साथसाथै गर्ने-
 - (क) स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रममा संलग्न क्रियाकलापहरूलाई बजेट तर्जुमाकै चरणमा उक्त बजेट/कार्यक्रम/आयोजना/क्रियाकलाप १ देखि १७ सम्मको कुन दिगो विकास लक्ष्यसँग सम्बन्धित छ सोही लक्ष्य नम्बर सङ्केत उल्लेख गर्ने, दिगो विकास लक्ष्य सूचक नं सूत्र प्रणालीमा प्रविष्ट गर्ने ।

- (ख) दिगो विकास लक्ष्यका अधिकांश सूचकहरू स्थानीय तहको कार्यक्षेत्रमा जोडिएकाले स्थानीय तहको जनशक्ति र क्रियाकलाप दिगो विकास लक्षित हुन्छ । तर संङ्घ र प्रदेशमा जस्तो अधिकांश स्थानीय तहमा महाशाखा, शाखा वा विषयगत शाखागत चालु बजेट विनियोजन हुँदैन, स्थानीय तह (गाउँ/नगरपालिकास्तर) मा एकीकृत स्वरूपमा विनियोजन भएको हुन्छ । यसैले स्थानीय तहको चालुतर्फका सबै प्रशासनिक खर्चको एकीकृत बाँडफाँट र खर्च हुने भएकाले यसलाई सुशासन शीर्षक नं १६ मा साङ्केतिकरण (Coding) गर्नुपर्दछ ।
- (ग) स्थानीय तहका दिगो विकास लक्ष्य सापेक्ष नरहेका वा दिगो विकास लक्ष्यलाई प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष योगदान नगर्ने प्रकृतिका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई सूत्र प्रणालीको दिविल सङ्केत नम्बर रहने स्थानको सुरुमा रहेको ड्यास चिन्ह (--) मा अंकित गर्ने। कुनै पनि दिगो विकास लक्ष्यसँग सम्बन्धित नरहेका यस्ता बजेट/कार्यक्रम/आयोजना बजेट पुस्तिकाको दिविल सारांशमा “०” अंक जनिएर अभिलेख रहेको हुन्छ।
- (घ) सूत्र प्रणाली (Sub-national Treasury Regulatory Application- SuTRA) मा नै बजेट तर्जुमा नगरी एक्सल सिटमा बजेट तयार गर्ने गाउँ/नगरपालिकाले क्रमस सूत्र प्रणालीमा नै बजेट तर्जुमाको अभ्यास आरम्भ गर्ने। सो नभएसम्म सम्बन्धित एकाइ/शाखा/महाशाखाले एक्सल सिटमा बजेट तयार गर्दा नै उक्त बजेट, कार्यक्रम, आयोजनाको दिविल साङ्केतिकरण (एक्सल सिटमा) गर्दै जाने र सूत्र प्रणालीमा प्रविष्टीको समयमा सूत्रमा तदनुसार साङ्केतिकरण गर्ने।
- (ङ) बजेट कार्यक्रम सूत्रमा तयार भएपछि संलग्न कार्यक्रम, आयोजना वा क्रियाकलापहरूलाई बजेट छलफलपश्चात् अन्तिम रूपमा सूत्र प्रणालीमा प्रविष्ट गरिसकेपछि दिविल साङ्केतिकरण पुनः जाँच गरी अध्यावधिक गर्ने ।
- (च) सङ्घीय तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण हुने ससर्त, विशेष र समपूरक अनुदानको सङ्घीय तहबाट सूत्रप्रणालीमा दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतिकरण भएकाको हकमा स्थानीय तहले यससम्बन्धी साङ्केतिकरण गरिरहनु नपर्ने ।
- (छ) सङ्घीय तहबाट सामाजिक सुरक्षा अनुदान लगायतका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहको विनियोजना C-GAS (Computerized Government Accounting System) प्रणालीबाट खर्च हुने भएकाले स्थानीय तहमा साङ्केतिकरण गरिरहनु नपर्ने ।
- (३) यसकै आधारमा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा दिगो विकासको शीर्षकगत विनियोजन बजेट पुस्तिकामा समावेश गर्ने ।

१.२ साङ्केतिकरणका लागि क्रियाकलाप वर्गीकरणका आधार

दिगो विकास लक्ष्यमध्ये स्थानीय तहको जिम्मेवारी भित्रका विषयवस्तुहरूलाई सम्बन्धित लक्ष्यमा उदाहरणका रूपमा प्रस्तुत क्रियाकलापहरू निम्न आधारमा उल्लेख गरिएका छन्:

- (क) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा उल्लिखित स्थानीय तहको काम कर्तव्य र अधिकार,
- (ख) संविधानमा उल्लिखित एकल र साझा अधिकारका सम्बन्धमा नेपाल सरकारद्वारा मिति २०७३।१०।१८ मा स्वीकृत कार्यविश्लेषण,
- (ग) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहले सञ्चालन गर्ने भनि तोकिएका कार्यहरू,
- (घ) आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐनले स्थानीय तहले गर्नुपर्ने भनेका कामहरू,
- (ङ) संङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारीमा पर्ने विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाको वर्गीकरण तथा बाँडफाँटसम्बन्धी मापदण्ड, २०७६,
- (च) केही स्थानीय तहको आवधिक योजना र वार्षिक योजनामा उल्लिखित कार्यक्रमहरू ।

२.३ दिगो विकास लक्ष्य र लक्ष्य सूचकमा पर्ने स्थानीय बजेट तथा क्रियाकलाप

स्थानीय तहअनुसार कार्यक्रमहरू फरक हुन सक्दछन् । दिगो विकास साङ्केतिकरणमा सहजताका लागि स्थानीय तहको कार्यजिम्मेवारीमा आधारित रही देहायमा उदाहरण प्रस्तुत गरिएका छन् ।

लक्ष्य-१

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-१: सबै क्षेत्रमा रहेको सबै स्वरूपको गरिबीको अन्त्य गर्ने ।		
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (च) भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय सेवा	(१) सहकारी तथा वित्तीय सेवा (उदाहरण) - सहकारी संस्थाको अभिलेख, नियमन कार्यक्रम, - सहकारी संस्थाको नियमन कार्यक्रम, - सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन, संस्थागत विकास र परिचालन कार्यक्रम, - सहकारी तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि । (२) स्थानीय बचत तथा ऋण समूह - समूह/सहकारी बचत तथा ऋण परिचालनसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, - गरिबी निवारण कोष समूह/सहकारी ।	१.
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (ज) गरिबी निवारण	(३) गरिबी निवारण - गरिबी निवारणसम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, नियमनसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, - गरिब घरपरिवार पहिचान, - गरिबी निवारणसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान, - सूचना व्यवस्थापन र नियमनसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, (४) लक्षित समूह कार्यक्रम - लक्षित विपन्न समूहसम्बन्धी स्थानीय योजना, कार्यक्रम स्रोत परिचालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम, - विपन्न आर्थिक सहायता कार्यक्रम, - विपन्न आवास कार्यक्रम, - बाल विकास कार्यक्रम ।	१.
१. आर्थिक विकास (ज) गरिबी निवारण	(५) समृद्धिमूलक कार्यक्रमहरू - तराई मधेस समृद्धि कार्यक्रम, - उत्तरी क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रम, - कर्णाली समृद्धि कार्यक्रम । (६) रोजगारी - प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम, - मुख्यमन्त्री रोजगार कार्यक्रम, - रोजगार बैङ्क वा अन्य स्थानीय रोजगारमूलक कार्यक्रम ।	१.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-१

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र (घ) तथ्याक्त प्रणाली तथा योजना र विकास व्यवस्थापन	(१०) तथ्याक्त तथा अभिलेख व्यवस्थापन: ^३ ■ स्थानीय तथ्याक्त सङ्कलन र अभिलेख व्यवस्थापन, ■ स्थानीय तथ्याक्त विकास, ■ वस्तुस्थिति विवरण (LGUs Profile) / पाश्वर्चित्र निर्माण, ■ स्थानीय अभिलेख केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन, ■ स्रोत नक्सा निर्माण, ■ स्थानीय तथ्याक्त समन्वय समितिसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ तथ्याक्त प्रकाशन ।	१.
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (घ) महिला बालबालिका र सामाजिक समावेशीकरण	(११) ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन: ■ ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको लगत अद्यावधिक, ■ ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको परिचयपत्र वितरण, ■ ज्येष्ठ नागरिक क्लब, दिवा सेवा केन्द्र, भेटघाट स्थलको निर्माण तथा सञ्चालन, ■ ज्येष्ठ नागरिक आश्रय केन्द्र/केयर होमको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, ■ अपाङ्गता पुनर्स्थापना केन्द्र, ■ ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम । (१२) स्याहार तथा पुनर्स्थापना केन्द्र ■ अशक्त स्याहार केन्द्रको सञ्चालन र व्यवस्थापन, ■ सडक बालबालिका, अनाथ, असहाय, अशक्त र मानसिक असन्तुलन भएका व्यक्तिहरूको पुनर्स्थापना केन्द्रको सञ्चालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम ।	१.
	(१३) ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन ■ ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको लगत अद्यावधिक, ■ ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको परिचयपत्र वितरण, ■ ज्येष्ठ नागरिक क्लब, दिवा सेवा केन्द्र, भेटघाट स्थलको निर्माण तथा सञ्चालन, ■ ज्येष्ठ नागरिक आश्रय केन्द्र/केयर होमको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, ■ अपाङ्गता पुनर्स्थापना केन्द्र, ■ ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम । (१४) स्याहार तथा पुनर्स्थापना केन्द्र ■ अशक्त स्याहार केन्द्रको सञ्चालन र व्यवस्थापन, ■ सडक बालबालिका, अनाथ, असहाय, अशक्त र मानसिक असन्तुलन भएका व्यक्तिहरूको पुनर्स्थापना केन्द्रको सञ्चालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम ।	१.
(२) सामाजिक सुरक्षा क्षेत्र (च) सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण	(१५) सामाजिक सुरक्षा ■ सामाजिक सुरक्षा स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, नियमन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू, ■ स्थानीय सामाजिक सुरक्षा योजना निर्माण, ■ स्थानीयस्तरको सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान, ■ सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी स्थानीय तथ्याक्त र सूचना व्यवस्थापन, ■ सामाजिक सुरक्षाको कार्यान्वयनको लागि अन्तर तह र स्थानीय सङ्घ संस्थासाग समन्वय र सहकार्यसम्बन्धी कार्यक्रम ।	१.

^३ सङ्घीय तहमा पनि तथ्याङ्क दिविल -१ मा रहेको ।

लक्ष्य २

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-२: भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण सुनिश्चित गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने ।		
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (क) कृषि	(१) भू-उपयोग ■ स्थानीयस्तरको भू-उपयोग नीति, योजना, कार्यक्रम । (२) खाद्य पोषण ■ खाद्य तथा पोषण सुधार कार्यक्रम, ■ खाद्य व्यवहार सुधार कार्यक्रम, ■ बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम । (३) खाद्य पहुँच ■ खाद्यान्न ढुवानी र आपूर्तिसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, ■ आयो नुन ढुवानी र वितरण । (४) कृषि शिक्षा, सहायता ■ कृषक घुम्ती विद्यालय, ■ कृषि तथा पशु अनुदान कार्यक्रम । (५) कृषि उत्पादन संरक्षण ■ कृषक उपज/उत्पादन सुरक्षण, ■ कृषि धर्मभकारी (खाद्यान्न बैङ्क), ■ भकारी सुधार कार्यक्रम, ■ कोल्ड स्टोर निर्माण । (६) नीति कानून मापदण्ड ■ कृषिसम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, ■ कृषि क्षेत्रगत योजना । (७) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास कार्यक्रम ■ उच्च मूल्ययुक्त कृषिजन्य वस्तुको प्रवर्द्धन, विकास तथा बजारीकरण ■ कृषि तथा पशुपन्छी बजार सूचना, ■ कृषि तथा पशुपन्छीसम्बन्धी प्रविधि प्रसार, ■ कृषि तथा पशुपन्छीसम्बन्धी प्राविधिक सेवा, ■ कृषि तथा पशुपन्छीसम्बन्धी कृषि सामग्री आपूर्ति व्यवस्थापन, ■ कृषि तथा पशुपन्छीजन्य प्राकृतिक प्रकोप तथा महामारी रोगको नियन्त्रण, ■ कृषि वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन, ■ एक गाउा एक उत्पादन कार्यक्रम, ■ प्राङ्गारिक जैविक खेती । (८) बागवानी विकास कार्यक्रम ■ फलफूलका बिरुवा उत्पादन तथा वितरण। (९) आलु तथा तरकारी विकास कार्यक्रम ■ उन्नत आलुको बीउ वितरण । (१०) बाली विकास तथा संरक्षण कार्यक्रम ■ स्थानीय बालीको संरक्षण र विकास, उन्नत बाली विकास कार्यक्रम । (११) फलफूल विकास कार्यक्रम ■ स्थानीय वातावरणअनुसार फलफूल विकास कार्यक्रम, ■ फलफूल जोन कार्यक्रम ।	२.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-२

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (क) कृषि	(१२) कृषि प्रसार तथा तालिमसम्बन्धी कार्यक्रमहरू ■ कृषि सेवा टेवा, ■ कृषि तथा पशुपन्छीसम्बन्धी तालिम एवं कृषक क्षमता विकास कार्यक्रम, ■ कृषक सीप विकास र सशक्तीकरण, ■ कृषि बीउबिजन, मलखाद र रसायन तथा औषधिहरूको आपूर्ति, उपयोग र नियमन, ■ कृषक समूह, कृषि सहकारी र कृषिसम्बन्धी स्थानीय सङ्घ संस्थाहरूको समन्वय, व्यवस्थापन र नियमन, ■ स्थानीयस्तरमा कृषिसम्बन्धी प्रविधिको संरक्षण र हस्तान्तरण, ■ स्थानीयस्तरका स्रोत केन्द्रहरूको विकास र व्यवस्थापन, ■ प्राङ्गारिक खेती तथा मलको प्रवर्द्धन र प्रचारप्रसार, ■ कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालनसम्बन्धी कार्यक्रम। (१३) बीउ प्रवर्द्धन तथा गुण नियन्त्रण ■ बीउ उत्पादन कार्यक्रम, ■ बीउ संरक्षण कार्यक्रम, ■ बीउको गुणस्तर संरक्षण र नियन्त्रणसम्बन्धी कार्यक्रम। (१४) सहकारी खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम ■ खाली जग्गामा सहकारी खेती, ■ नगदे बाली तथा उच्च मूल्य बाली सहकारी खेती । (१५) कृषि सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम ■ कृषिसम्बन्धी सूचनाको प्रचारप्रसार। (१६) कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम जस्तै (रायोआ मापदण्ड) ■ कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरण, बजारीकरण र औद्योगिकीकरणका लागि उत्पादन वृद्धि कार्यक्रम, ■ कृषि कर्जा सहजीकरणसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ कृषि मेला कार्यक्रम । (१७) रोग महामारी नियन्त्रण ■ कृषि उत्पादनमा स्थानीयस्तरमा देखिने रोगहरू नियन्त्रण । (१८) कृषि उत्पादन तथ्याक्त अभिलेखीकरण ■ कृषि उत्पादनको प्रकृतिअनुसार कृषि उत्पादन तथ्याक्त व्यवस्था, अभिलेखीकरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू । (१९) माटो तथा गुणस्तर परीक्षण ■ कृषि प्रयोगशालाको निर्माण, ■ माटो जाँच । (२०) प्रविधि विकास ■ उन्नत औजार, प्रविधि हस्तान्तरण, ■ स्थानीय कृषि अनुसन्धानसम्बन्धी कार्यक्रमहरू । (२१) कृषि क्षेत्र लक्षित पूर्वाधार (कृषि पूर्वाधारहरू निर्माण वा प्रोत्साहनसम्बन्धी कार्यक्रम) ■ कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र निर्माण, ■ कृषि उपकरण बिक्री भण्डार निर्माण तथा सञ्चालन र सहजीकरण । (२२) कृषिजन्य उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि ■ कृषि उत्पादन प्रशोधनसम्बन्धी कार्यक्रम ।	२.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-२

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-२

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (क) कृषि	(२३) कृषि बजार ■ कृषि बजार विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू, ■ कृषि हाटबजारको निर्माण तथा सञ्चालन र सहजीकरण, ■ कृषि बजार तथा हाटबजारको व्यवस्था । (२४) महिला कृषक लक्षित कार्यक्रम ■ महिला कृषक लक्षित कार्यक्रम, ■ महिलामैत्री कृषि यन्त्र उपकरण र प्रविधि हस्तान्तरण, ■ महिला कृषक सशक्तिकरण विशेष कार्यक्रम ।	२.
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (ग) पशुपन्थी सेवा	(१) नीति कानून मापदण्ड ■ पशुपन्थी पालन, पशुपन्थीजन्य उत्पादन व्यवस्थापन र पशु स्वास्थ्यसम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, ■ पशुपन्थीसम्बन्धी क्षेत्रगत योजना । (२) पशुपन्थी तथा मत्स्य विकास कार्यक्रम ■ पशुपालन सम्बन्धी कार्यक्रम, ■ गोठ सुधार, ■ पशु चरन तथा डाले घास, घाँस-बीउ कार्यक्रम, ■ पशु नश्लसुधार पद्धतिको विकास र व्यवस्थापन, ■ व्यवसायिक पशुपालनसम्बन्धी कार्यक्रम । (३) पशुपन्थीजन्य उत्पादन तथ्याक्त अभिलेखीकरण ■ पशुपन्थी उत्पादन तथ्याक्त अभिलेखीकरण । (४) पशुपन्थी क्षेत्र लक्षित पूर्वाधार (पूर्वाधारहरू निर्माण वा प्रोत्साहनसम्बन्धी कार्यक्रम) ■ दुग्ध चिस्थान केन्द्र निर्माण निर्माण तथा सञ्चालन र सहजीकरण । (५) पशुपन्थी विकास सम्बन्धी शिक्षा तथा सहायता ■ पशुपन्थी कृषक घुस्ती विद्यालय, ■ पशु अनुदान कार्यक्रम । (६) महामारी नियन्त्रण ■ पशुपन्थी तथा मत्स्य क्षेत्रमा स्थानीयस्तरको प्राकृतिक प्रकोप तथा महामारी नियन्त्रण । (७) पशुपन्थी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम ■ पशु ब्रधशाला र शीत भण्डारणको व्यवस्थापन र नियमन, ■ पशुहाट बजारको निर्माण तथा सञ्चालन । (८) पशु स्वास्थ्य, पशु रोग पहिचान तथा नियन्त्रण ■ पशुपन्थी चिकित्सा सेवाको व्यवस्थापन, ■ स्थानीयस्तरमा पशुपन्थीसम्बन्धी तथ्याक्तको व्यवस्थापन र सूचना प्रणाली, ■ पशुपन्थीसम्बन्धी बीमा, ■ पशुपालन तथा पशु स्वास्थ्यसम्बन्धी अन्य कार्य, ■ रेविज खोप । (९) पन्थी तथा माछापालन ■ कुखुरा तथा पन्थी पालन कार्यक्रम, ■ मत्स्य विकास कार्यक्रम ।	२.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-२

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-२

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (ग) पशुपन्थी सेवा	(१०) पशुपन्थीजन्य व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास कार्यक्रम - पशुपन्थी बजार सूचना, - पशुपन्थीसम्बन्धी उन्नत प्रविधि प्रसार, - पशुपन्थीसम्बन्धी प्राविधिक सेवा, - पशुपन्थीसम्बन्धी सामग्री आपूर्ति व्यवस्थापन ।	२.
१. आर्थिक (ख) सिँचाइ	(१) लघु तथा साना सिँचाइ कार्यक्रम - स्थानीय लघु तथा साना सतह तथा भूमिगत सिँचाइ, सिँचाइ कार्यक्रम कार्यान्वयन, - सिँचाइ योजनाहरूको मर्मत, सम्भार र स्तरोन्नति, - जल उपभोक्ता समितिहरूको नियमनसम्बन्धी कार्यक्रम, - स्थानीय सिँचाइ सेवा शुल्क निर्धारण र सङ्कलनसम्बन्धी अध्ययन र व्यवस्थापन । (२) तटबन्ध र नदी नियन्त्रण ^४ - स्थानीय सिँचाइ र कृषि भूमि संरक्षणका लागि तटबन्धन निर्माणसम्बन्धी योजना, गुर्योजना निर्माण, - बाढी पहिरो आदिबाट कृषि भूमि संरक्षणसम्बन्धी कार्यक्रम ।	२.
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (क) कृषि	(१) महिला कृषक लक्षित कार्यक्रम - महिला कृषक लक्षित कार्यक्रम, - महिलामैत्री कृषि यन्त्र उपकरण र प्रविधि हस्तान्तरण, - महिला कृषक सशक्तिकरण विशेष कार्यक्रम ।	२.

लक्ष्य ३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-३: सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने ।		
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(१) सुरक्षित मातृत्व - पूर्वप्रसूति सेवा कार्यक्रम, - प्रसूति सेवा कार्यक्रम, - आमा सुरक्षा कार्यक्रम, - न्यानो भोलासम्बन्धी कार्यक्रम, - प्रसूतिपश्चातको सेवा कार्यक्रम, - बर्थिङ सेन्टरसम्बन्धी कार्यक्रम, - अवष्टेटिक फिस्टुला र पाठेघर खस्ने रोगीको स्क्रिनिङ, - अवष्टेटिक फिस्टुला र पाठेघर खस्ने रोगीको अपरेशन, - Volt Prolapsed, - MPDSR कार्यक्रम सञ्चालन, - अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

^४ नदी नियन्त्रण र तटबन्ध उद्देश्यअनुसार विभिन्न दिगो विकास लक्ष्यसँग सम्बन्धित छन्। कृषि भूमिसम्बन्धी नदी तटबन्धको कार्यक्रम दिविल -२ मा समावेश गरिएको ।

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(२) परिवार नियोजन - अस्थायी साधनसम्बन्धी कार्यक्रम, - बन्ध्याकरणसम्बन्धी कार्यक्रम, - रिक्त्यानालाइजेशन र परिवार नियोजनसम्बन्धी जटिलताको व्यवस्थापन, - परिवार नियोजन र अन्य सेवाको एकीकरण, - माइक्रोप्लानिङ कार्यक्रम, - अन्य कार्यक्रम । (३) सुरक्षित गर्भपतन सेवा - मेडिकल गर्भपतन सेवा, - सर्जिकल गर्भपतन सेवा, - गर्भपतनपश्चातको सेवा र प.नि. साधन प्रयोग - प्रेषण सेवा, - गर्भपतनपश्चात् जटिलताको उपचार, - अन्य । (४) किशोरकिशोरी (युवा तथा किशोरकिशोरी) स्वास्थ्य - महिनावारी स्वास्थ्य व्यवस्थापन, - स्यानिटरी प्याड वितरण, - अन्य । (५) बाँझोपन व्यवस्थापन - बाँझोपन व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम, - In vitro Fertilization (IVF) (६) खोप कार्यक्रम - नियमित खोप कार्यक्रम, - नयाँ खोप सञ्चालन गर्ने, - खोप क्लिनिक सञ्चालन, - खोप अभियान सञ्चालन गर्ने, - पूर्णखोप/दिगो पूर्णखोप कार्यक्रम, - कोल्डचेन तथा भ्याक्सिन व्यवस्थापन, - सूक्ष्म योजना, - सर्भिलेन्स, - अन्य । (७) नवजात शिशु स्याहार - नवजात शिशु स्याहार कार्यक्रम, - नवजात शिशु उपचार कार्यक्रम, - नवजात शिशु सघन उपचार सेवा कार्यक्रम, - नवजात शिशु प्रतिकारात्मक सेवा, - नवशिशु मृत्यु निगरानी तथा प्रतिकार्य, - जन्मजात विकलांगता रोकथाम कार्यक्रम, - अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(८) बालरोग व्यवस्थापन - नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन, - समुदायमा आधारित बालरोग उपचार व्यवस्थापन, - पाँच वर्षमुनिका बच्चालाई भाडापखाला एवं महामारीको उपचार गर्ने, - भाडापखाला उपचारका लागि अभियान/शिविर सञ्चालन गर्ने, - अन्य । (९) बाल चिकित्सा सेवा - सामान्य बाल उपचार सेवा, - बाल सघन उपचार सेवा, - बाल अकोलोजी सेवा, - प्रतिकारात्मक सेवा सञ्चालन गर्ने, - गरिब तथा असहाय बिरामीहरूलाई निःशुल्क उपचार गर्ने, - अन्य । (१०) पोषण कार्यक्रम - कुपोषित बालबालिकाको पहिचान, - कम्प्रेहेन्सिभ पोषण कार्यक्रम, - स्तनपान प्रवर्द्धन कार्यक्रम, - शीघ्र कुपोषित बालबालिकाको उपचार व्यवस्थापन, - अतिशीघ्र कुपोषित बालबालिकाको उपचार व्यवस्थापन, - विद्यालय शिक्षा तथा पोषण कार्यक्रम, - पोषणयुक्त आहार निर्माण, - फोर्टिफिकेशनसम्बन्धी कार्यक्रम, - मल्टी भिटामिन मिनेरल मिक्स कार्यक्रम (MNP), - पोषण पुनर्स्थापना व्यवस्थापन, - भिटामिन ए/जुकाको औषधि वितरण अभियान, - गर्भवती महिलालाई आइरन चक्की र जुकाको औषधि वितरण, - किशोरीहरूको रक्तअल्पता रोकथाम, - अन्य । (११) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका - महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तालिम, - महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका भत्ता, - महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका पोसाक, - समीक्षा बैठक, - सम्मानजनक बिदाइ, - अन्य । (१२) सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा - सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा इकाई सञ्चालन । (१३) सहरि स्वास्थ्य सेवा - सहरि स्वास्थ्य सेवा क्लिनिक सञ्चालन । (१४) गाउँघर क्लिनिक - रुटिन गाउँघर क्लिनिक सञ्चालन ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(१५) सरुवा रोग नियन्त्रण ■ सरुवा रोग परीक्षण, ■ सरुवा रोग उपचार, ■ सरुवा रोग महामारीमा विशेष उपचार, ■ गरिब तथा असहायहरूलाई निःशुल्क उपचार, ■ अन्य । (१६) डेंगु रोग नियन्त्रण ■ खोजपड्तालसम्बन्धी कार्यक्रम/नमुना संकलन, ■ डेङ्गु, चिकनगुनिया तथा जिका परीक्षण/निदानसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ उपचारसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ कीटनाशक विषादीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य । (१७) जुनोटिक रोग नियन्त्रण ■ सर्पदंशसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ रेबिज रोग तथा रेबिज भ्याक्सिन प्रयोगसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ भुम्याहा कुकुर नियन्त्रणसम्बन्धी, ■ ब्रुसेल्लोसिस रोगसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ सिस्टसरकोसिस निवारणसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ जुनोटिक रोगसम्बन्धी अन्य कार्यक्रम । (१८) कीटजन्य रोग ■ कीटजन्य रोग खोजपड्ताल, ■ नमूना संकलन, ■ इन्टोमोलोजिकल कार्यक्रम, ■ फार्माकोभिजिल्यान्स कार्यक्रम, ■ इन्टिग्रेटेड भेक्टर व्यवस्थापन (IVM), ■ अन्य कार्यक्रम। (१९) कालाजोर नियन्त्रण ■ खोजपड्ताल/नमूना संकलनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ कालाजारको परीक्षण/निदानसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ उपचारसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ रोकथाममूलक कार्यक्रम, ■ अन्य । (२०) औलो नियन्त्रण ■ खोजपड्ताल/नमूना संकलनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ परीक्षणसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ उपचारसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ रोकथाममूलक कार्यक्रम, ■ कीटनाशक विषादीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ कीटनाशक भ्रूलसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(२१) नयाँ तथा पुनरावृत्त रोगहरू - परीक्षण तथा निदान, - रोकथाम तथा नियन्त्रण, - RRT Mobilization, - सेन्टिनल साइट सञ्चालन, - अन्य । (२२) कुष्ठरोग नियन्त्रण - छाला तथा कुष्ठरोग खोजतलास कार्यक्रम, - छाला तथा कुष्ठरोगसम्बन्धी उपचारात्मक सेवा, - सामाजिक भेदभाव न्यूनीकरण कार्यक्रम, - पुनर्स्थापनासम्बन्धी, - अन्य । (२३) हात्तीपाइले रोग निवारण - हात्तीपाइले रोग खोज तथा परीक्षण, - हात्तीपाइले रोग विरुद्धको औषधि खुवाउने अभियान, - पुनर्स्थापना, - हाइड्रोसिल उपचार, - अन्य । (२४) शारीरिक अशक्तता - शारीरिक अशक्तता व्यवस्थापन (10 types), - पुनर्स्थापना, - अन्य । (२५) क्षयरोग नियन्त्रण - क्षयरोगीको खोजपड्ताल, - परीक्षण तथा निदान, - क्षयरोग सामान्य उपचार, - क्षयरोग प्रयोगशालासम्बन्धी कार्यक्रम, - डट्ससम्बन्धी कार्यक्रम, - डी.आर.टीबी सेवासम्बन्धी कार्यक्रम, - एमडीआर टीबीसम्बन्धी कार्यक्रम, - एचआईभी तथा क्षयरोगसम्बन्धी कार्यक्रम, - बालबालिकालाई क्षयरोगबाट सुरक्षित गर्न Isoniazide preventive therapy (IPT), - समुदाय परिचालनसम्बन्धी कार्यक्रम, - पुनर्स्थापना र उपचारसम्बन्धी कार्यक्रम, - जिन एक्सपर्ट परीक्षणसम्बन्धी कार्यक्रम, - प्रभेलेन्स सर्भेसम्बन्धी कार्यक्रम, - अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(२६) एचआईभी/एड्स तथा एसटीडी (HIV and STD) ■ एच.आई.भी/एस.टी.डी को खोजपड्ताल, ■ एच.आई.भी/एस.टी.डी उपचार, ■ एआरटीसम्बन्धी क्रियाकलाप, ■ एच.आई.भी संक्रमित बच्चाहरूको लागि कार्यक्रम, ■ ओ.एस.टी साइट व्यवस्थापन, ■ पिएमटिसिटीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ पौष्टिक आहारसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ सुईद्वारा लागूपदार्थ लिनेहरूको लागि कार्यक्रम सञ्चालन, ■ लान्छना तथा भेदभावसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ यौनकर्मी महिलाको लागि कार्यक्रम सञ्चालन, ■ माइग्रेन्टसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ पुरुष समलिङ्गीहरूको लागि कार्यक्रम सञ्चालन, ■ तेस्रो लिङ्गीको लागि कार्यक्रम सञ्चालन, ■ कैदीबन्दीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य । (२७) कोरोना भाइरस (कोभिड-१९) ■ समुदायमा सक्रिय केस खोजपड्ताल, ■ नाकाहरूमा परीक्षण/खोज, ■ समुदायबाट नमुना संकलन, ■ क्वारेन्टाइन तयारी सञ्चालन, ■ क्वारेन्टाइनबाट नमुना संकलन, ■ निदान, ■ प्रयोगशाला परीक्षण, ■ निगरानी, ■ सामान्य केस उपचार, ■ मध्यम केस उपचार, ■ जटिल केस उपचार, ■ औजार उपकरण (ICU सहित) खरिद ढुवानी, ■ प्रयोगशाला औजार, किट, रिएजेन्ट व्यवस्थापन, ■ सुरक्षाका सामान (मास्क, स्यानिटाइजर, PPE सहित) खरिद ढुवानी, ■ दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन, ■ खोप खरिद ढुवानी तथा व्यवस्थापन, ■ खोप सेवा सञ्चालन, ■ राहत वितरण, ■ अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(२७) महामारी रोग नियन्त्रण ■ पूर्वतयारी, ■ RRT/CRRT सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन, ■ पहिचान, ■ महामारी तथा प्रकोप व्यवस्थापन, ■ महामारीको रूपमा देखा पर्ने रोगहरूको रोकथाम र नियन्त्रण, ■ इबोला, H1N1 Influenza, सिजनल/एभियन इन्फ्लुएन्जा, बर्ड फ्लुलायतका सङ्क्रामक रोगहरूको रोकथाम, ■ सीमा क्षेत्रमा सरुवा रोग पहिचानसम्बन्धी हेल्प डेस्क, ■ अन्तर्राष्ट्रिय स्वास्थ्य विनियमावली कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य । (२८) प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन ■ पूर्वतयारी, ■ प्राकृतिक प्रकोप/विपद् पहिचान गर्ने, ■ प्राकृतिक प्रकोप/विपद्मा सामान्य उपचार गर्ने, ■ शिविर सञ्चालन गर्ने, ■ अन्य । (२९) सिकलसेल/थालासेमिया ■ सिकलसेल एनिमिया पहिचान, ■ सिकलसेल एनिमिया काउन्सेलिङ, ■ सिकलसेल एनिमिया निदान तथा उपचार, ■ हेमोफेलिया/थालासेमिया, ■ अन्य । (३०) श्वासप्रश्वास (सिओपिडी) ■ सामान्य उपचार, ■ फोक्सोसम्बन्धी कार्यक्रम ■ निदान । (३१) सडक दुर्घटना/इन्जुरी ■ चोटपटक तथा दुर्घटनासम्बन्धी, ■ राजमार्गमा RRT सम्बन्धी कार्यक्रम गर्ने, ■ ट्रमा उपचारसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य । (३२) मानसिक स्वास्थ्य ■ सुस्त मनस्थितिसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ डिसअडरसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ डिप्रेसनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ कन्भल्सन डिसअडरसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ एडिक्सनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ इपिलेप्सीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ आत्महत्या (निर्हत्साहन/नियन्त्रण) सम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य मानसिक कार्यक्रम ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(३३) मधुमेह/ थाइराइड ■ मधुमेह परीक्षण, ■ मधुमेह उपचार, ■ थाइराइड परीक्षण, ■ थाइराइड उपचार, ■ अन्य । (३४) मुटु रोगसम्बन्धी सेवा ■ सामान्य परीक्षण तथा उपचार, ■ रक्तचापसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ भल्व राहत कार्यक्रम, ■ पिटिएमसिटी कार्यक्रम, ■ एन्जियोग्राफी, ■ एन्जियोप्लाष्ट, ■ मुटुको शल्यक्रिया, ■ १५ वर्षमुनिको मुटु रोगीको निःशुल्क उपचार, ■ ७५ वर्षमाथिका मुटु रोगीको निःशुल्क उपचार, ■ गरिब बिरामीहरूको लागि निःशुल्क कार्यक्रम, ■ मुटुसम्बन्धी विभिन्न अन्य कार्यक्रम । (३५) मृगौला सेवा ■ परीक्षण तथा सामान्य उपचार, ■ निदान, ■ डाइलासिस, ■ ट्रान्सप्लान्ट, ■ युरोलोजीसम्बन्धी उपचार, ■ गरिब बिरामीहरूको लागि निःशुल्क कार्यक्रम, ■ अन्य उपचार । (३६) मुख स्वास्थ्य ■ दन्त रोग निदान तथा उपचार, ■ मुख स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ शल्यक्रिया । (३७) नाक, कान, घाँटी ■ नाक, कान, घाँटीसम्बन्धी कार्यक्रम । (३८) क्यान्सर सेवा ■ चेतनामूलक सामुदायिक कार्यक्रम, ■ १५ वर्षमुनिको क्यान्सर रोगीको निःशुल्क उपचार, ■ ७५ वर्षमाथिका क्यान्सर रोगीको निःशुल्क उपचार, ■ गरिब बिरामीहरूको लागि निःशुल्क कार्यक्रम, ■ क्यान्सर स्क्रिनिङ, ■ क्यान्सर निदान, ■ ब्रेष्ट क्यान्सर, ■ रक्त क्यान्सर, ■ मुख तथा घाँटी क्यान्सर,	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	■ फोक्सो क्यान्सर, ■ पाठेघर क्यान्सर, ■ पेटको क्यान्सर, ■ अन्य क्यान्सर, ■ क्यान्सरसम्बन्धी अन्य कार्यक्रम । (३९) अल्जाइमर/पार्किन्सस ■ सामान्य उपचार, ■ निदान, ■ अल्जाइमर/पार्किन्सससम्बन्धी अन्य कार्यक्रम । (४०) मानव अङ्ग प्रत्यारोपण ■ परीक्षण, ■ निदान तथा उपचार सेवा, ■ भल्भ, रिड तथा शल्यक्रिया कार्यक्रम, ■ मृगौला प्रत्यारोपण कार्यक्रम, ■ गरिब बिरामीहरूको लागि निःशुल्क कार्यक्रम, ■ कलेजो प्रत्यारोपण कार्यक्रम, ■ आँखा प्रत्यारोपण, ■ अन्य मानव अंग प्रत्यारोपण कार्यक्रम, ■ सामुदायिक कार्यक्रम, ■ अन्य । (४१) आँखा स्वास्थ्य सेवा ■ आँखा उपचार सेवा, ■ सघन आँखा उपचार सेवा, ■ ट्रकोमा, ■ आँखा र मधुमेहसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ आँखा र नाक, कान, घाँटीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ ज्येष्ठ नागरिक सेवा, ■ अन्य । (४२) स्वास्थ्य बिमा ■ सदस्यता दर्ता, ■ बिमा भुक्तानी, ■ बिमा प्रिमियम संकलन, ■ बिमा प्रवर्द्धन कार्यक्रम, ■ दाबी विश्लेषण, ■ ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य बिमा, ■ अन्य । (४३) विपन्न नागरिक उपचार ■ हेड इन्जुरी, ■ सिकलसेल एनिमिया, ■ स्पाइनल इन्जुरी, ■ मुटु रोग सेवा, ■ मृगौला रोग सेवा,	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	■ पार्किन्सस, ■ क्यान्सर रोग सेवा, ■ अल्जाइमर्स, ■ अन्य । (४४) जेरियाट्रिक सेवा ■ ज्येष्ठ नागरिक सामान्य उपचार, ■ ज्येष्ठ नागरिक चिकित्सकीय उपचार, ■ अस्पतालमा ज्येष्ठ नागरिक सेवा विस्तार, ■ अन्य । (४५) प्रयोगशाला सेवा ■ सामान्य प्रयोगशाला सेवासम्बन्धी कार्यक्रम, ■ संक्रामक रोगको परीक्षण, ■ विशिष्टीकृत प्रयोगशाला सेवासम्बन्धी कार्यक्रम, ■ नसर्ने रोगको परीक्षण, ■ प्रयोगशाला रिएजेन्ट, ■ प्रयोगशाला सेवाको गुणस्तर निर्धारण, ■ प्रयोगशाला सेवाको अनुमति, ■ अन्य । (४६) रक्त संचार सेवा ■ रक्तसञ्चार सेवाको विकास तथा विस्तार, ■ रक्तसञ्चार सेवाको गुणस्तर निर्धारण, ■ रक्तसञ्चार सेवाको अनुमति, ■ अस्पतालमा रक्तसञ्चार सेवाको सुनिश्चितता, ■ अन्य । (४७) रेडियोलोजी/इमेजिङ सेवा ■ स्क्यानिसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ युएसजीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ एक्स-रेसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य । (४८) स्वास्थ्यजन्य फोहर व्यवस्थापन ■ औषधिजन्य फोहर व्यवस्थापन, ■ मेडिकल तरलजन्य फोहर व्यवस्थापन, ■ मेडिकल ठोसजन्य फोहर व्यवस्थापन, ■ वायुजन्य फोहर व्यवस्थापन, ■ विकिरणजन्य फोहर व्यवस्थापन, ■ अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(४९) क्षमता अभिवृद्धि ■ सुरक्षित मातृत्वसम्बन्धी तालिम, ■ दक्ष प्रसूति तालिम, ■ नर्सिङ तालिम, ■ परिवार नियोजनसम्बन्धी तालिम, ■ युवा तथा किशोरकिशोरी प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी तालिम, ■ खोपसम्बन्धी तालिम, ■ बाल रोग व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम, ■ पोषणसम्बन्धी तालिम, ■ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तालिम, ■ क्लिनिकल तालिम, ■ सरुवा रोगसम्बन्धी तालिम, ■ महामारी रोग नियन्त्रणसम्बन्धी तालिम, ■ RRT सम्बन्धी तालिम, ■ क्षयरोग नियन्त्रणसम्बन्धी तालिम, ■ एस्टीडी/एचआईभी/एड्ससम्बन्धी तालिम, ■ कुष्ठरोग नियन्त्रणसम्बन्धी तालिम, ■ नसर्ने रोगसम्बन्धी तालिम, ■ आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सासम्बन्धी तालिम, ■ मनोसामाजिक तालिम, ■ मेडिकोलिगल तालिम, ■ मुख स्वास्थ्यसम्बन्धी तालिम, ■ सूचना व्यवस्थापन तालिम, ■ प्रशासन तथा वित्तीय व्यवस्थापन तालिम, ■ कार्यस्थल अनुशिक्षण, ■ सञ्चार सीप तालिम कार्यक्रमहरू, ■ स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी अन्य तालिम विकास कार्यक्रम (५०) स्वास्थ्य शिक्षा तथा सूचना ■ साधारण स्वास्थ्य सन्देश नियमित प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ सुरक्षित मातृत्वसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ परिवार नियोजनसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ खोपसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ पोषणसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ बाल रोग व्यवस्थापनसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकासम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ युवा तथा किशोरकिशोरीसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ हातधुने बिषयमा सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ सरुवा रोगसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने,	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	■ धुम्रपान तथा सुर्तीजन्य रोगसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ क्षयरोग नियन्त्रणसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ एस्टीडी/एचआईभी/एडससम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ कुष्ठरोग नियन्त्रणसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ महामारी रोग नियन्त्रणसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ नसर्ने रोगसम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ मनोसामाजिक विषयमा सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम, ■ आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सासम्बन्धी सूचना सन्देश प्रवाह/पैरवी गर्ने, ■ जनचेतनामूलक शिक्षण सामग्री तथा सन्देश विकास गर्ने, ■ अन्य कार्यक्रम । (५१) आयुर्वेद सेवा ■ परीक्षण कार्यक्रम, ■ आयुर्वेद उपचार कार्यक्रम, ■ परामर्श सेवा, ■ पञ्चकर्म सेवा, ■ स्तनपाई महिला सेवा, ■ विद्यालय आयुर्वेद कार्यक्रम, ■ ज्येष्ठ नागरिक सेवा, ■ जडिबुटी प्रवर्द्धन कार्यक्रम, ■ औषधियुक्त जडिबुटीको प्रयोग, ■ आयुर्वेदिक निजी स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्वीकृति तथा नियमन, ■ अन्य । (५२) जीवन शैली ■ योगसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ स्वस्थ जीवन शैलीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ नागरिक आरोग्य कार्यक्रम, ■ आहार व्यवहारसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ आयुर्वेद जीवन शैलीसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य । (५३) होमियोप्याथी ■ होमियोप्याथीसम्बन्धी कार्यक्रम (५४) युनानी चिकित्सा ■ युनानी चिकित्सा सम्बन्धित कार्यक्रम (५५) प्राकृतिक तथा अकुपेन्चर चिकित्सा ■ प्राकृतिक तथा अकुपेन्चर चिकित्सा, ■ अकुपेन्चर चिकित्सा, ■ अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(५६) अन्य वैकल्पिक चिकित्सा ■ आम्ची चिकित्सासम्बन्धी कार्यक्रम । (५७) फार्मसी व्यवस्थापन तथा नियमन ■ फार्मसी दर्ता/सूचीकृत, ■ फार्मसी नियमन, ■ औषधि उद्योग दर्ता/सूचीकृत, ■ औषधि उद्योग नियमन, ■ अन्य, ■ औषधि सूचीकृत, ■ औषधि परीक्षण, ■ औषधि नियमन, ■ औषधिको समुचित प्रयोग, ■ फार्माकोभिजिल्यान्स कार्यक्रम, ■ आयात/निर्यात, ■ अन्य । (५८) औषधि खरिद ■ सामान्य औषधि खरिद/दुवानी, ■ विशिष्टीकृत औषधि खरिद/दुवानी, ■ निःशुल्क स्वास्थ्य औषधि खरिद/दुवानी, ■ खोप खरिद/दुवानी, ■ परिवार नियोजन साधन खरिद/दुवानी, ■ औषधिजन्य सामग्री, ■ अन्य । (५९) औषधि उत्पादन ■ सामान्य औषधि उत्पादन, ■ विशेषीकृत औषधि, ■ आयुर्वेदिक औषधि उत्पादन, ■ होपियोप्याथी औषधि उत्पादन, ■ युनानी औषधि उत्पादन, ■ गुणस्तरीय उत्पादन अभ्यास (GMP), ■ अन्य । (६०) फर्निचर तथा फिक्चर्स ■ कार्यालयको लागि फर्निचर तथा फिक्चर्स, ■ अस्पताल जन्य फर्निचर तथा फिक्चर्स । (६१) मेसिनरी औजार ■ कार्यालयको लागि औजार उपकरण खरिद, ■ अस्पताल औजार उपकरण खरिद, ■ ल्याबका लागि उपकरण खरिद, ■ इमेजिङ उपकरण खरिद, ■ सूचना प्रविधि उपकरण खरिद, ■ अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(६२) सर्वेक्षण ■ सर्वेक्षणसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन । (६३) पाइलटिङ ■ पाइलटिङसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन । (६४) प्रिभेलेन्स सर्भे ■ प्रिभेलेन्स सर्भेसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन । (६५) एकीकृत खोजपड्ताल ■ एकीकृत खोजपड्तालसम्बन्धी कार्यक्रम । (६६) पेशागत स्वास्थ्य ■ स्वास्थ्य जोखिमसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ■ विभिन्न उद्योगहरूमा आकस्मिक उपचारको व्यवस्था गर्ने, ■ अन्य । (६७) प्रेषण सेवा ■ प्रेषण सेवा सञ्चालन, ■ प्रेषण अनुगमन सञ्चालन, ■ अन्य । (६८) गुणस्तर मापन तथा नियमन ■ स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर मापन, ■ स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर नियमन, ■ स्वास्थ्य भौतिक साधनको गुणस्तर मापन तथा नियमन, ■ सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी स्वास्थ्य संस्थाको गुणस्तर मापन तथा नियमन, ■ अन्य । (६९) अनुसन्धान र विकास ■ अनुसन्धानसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन, ■ Trails / Operation Research, ■ System Survey । (७०) भवन पूर्वाधार निर्माण ■ अस्पताल भवन, स्वास्थ्य संस्था भवन, क्वार्टर तथा स्वास्थ्य संस्थाको भवन संरचना निर्माण, ■ स्वास्थ्य प्रयोजनका लागि भवन खरिद, ■ स्वास्थ्य भवनको लागि जग्गा खरिद । (७१) भवन तथा स्वास्थ्य पूर्वाधारको मर्मत सुधार ■ कार्यालय भवन मर्मत सुधार, ■ क्वार्टर मर्मत सुधार, ■ अस्पताल भवन मर्मत सुधार, ■ अन्य मर्मत सुधार । (७२) वातावरणीय स्वास्थ्य ■ सरसफाइसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ वायु प्रदूषण मापन कार्यक्रम, ■ वातावरणीय प्रभावले स्वास्थ्यमा पर्ने असरसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य ।	३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(७३) स्वास्थ्य सूचना प्रविधि ■ नवीन विद्युतीय प्रणालीहरूको खरिद तथा जडान, ■ विद्युतीय तथा काल्पनिक पुँजी निर्माण, ■ टेलिमेडिसिन, ■ एम-हेल्थ, ■ इ-हेल्थ, ■ अन्य ।	३.
	(७४) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ■ सूचना संकलन, ■ सूचना विश्लेषण, ■ सूचना प्रकाशन, ■ सूचना गुणस्तर, ■ सूचना अभिलेख, ■ नियमित अनुगमन, ■ तेस्रो पक्षबाट अनुगमन, ■ अन्य ।	
	(७५) गुणस्तर मापन तथा नियमन ■ स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर मापन, ■ स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर नियमन, ■ स्वास्थ्य भौतिक साधनको गुणस्तर मापन तथा नियमन, ■ सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी स्वास्थ्य संस्थाको गुणस्तर मापन तथा नियमन, ■ अन्य ।	
	(७६) अस्पतालहरू ■ स्थानीय अस्पतालको स्थापना र सञ्चालन, ■ अन्य स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना तथा सञ्चालन ।	
	(७७) अन्य संघ संस्था/ केन्द्र ■ स्वास्थ्य संस्थालाई आर्थिक सहयोग ।	
	(७८) सामुदायिक अस्पतालहरू ■ सामुदायिक अस्पताललाई आर्थिक तथा सामग्री सहयोग	
	(७९) सवारी साधन खरिद तथा मर्मत सम्भार ^४ ■ स्वास्थ्यकर्मीका लागि दुई पांग्रे सवारी साधन, ■ हलुका सवारी साधन, ■ भारी सवारी साधन, ■ ढुवानीसम्बन्धी सवारी साधन, ■ एम्बुलेन्स खरिद तथा व्यवस्थापन, ■ अन्य सवारी तथा ढुवानी साधन	३.
	(८०) छात्रवृत्ति तथा शैक्षिक ^५ ■ स्वास्थ्य सम्बन्धी जनशक्ति उत्पादन र विकासका सम्बन्धी छात्रवृत्ति तथा शैक्षिकसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ एम.वि.वि.एस छात्रवृत्ति, ■ एमडी. एम.एस छात्रवृत्ति, ■ अन्य ।	३.

^४ स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धित सवारी साधन मात्र यसमा समावेश हुने ।

^५ स्वास्थ्यसम्बन्धी जनशक्ति उत्पादन र विकास सम्बन्धी छात्रवृत्ति मात्र दिविल-४ समावेश हुने ।

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
	(८०) लैङ्गिक हिंसा ^० ■ सामाजिक सेवा इकाई, ■ पुनर्स्थापना कार्यक्रम, ■ महिला हिंसा वा लैंगिक हिंसाबाट पिडित/गुजिरहेकाहरूका लागि स्वास्थ्य प्रोटोकल कार्यान्वयन कार्यक्रम, ■ एकद्वार संकट व्यवस्थापन कार्यक्रम, ■ अन्य ।	३.
२. सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र (क) नीति कानून न्याय तथा सुशासन	(८१) वित्तीय व्यवस्थापन ■ वित्तीय व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ लाभ लागतसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ राष्ट्रिय स्वास्थ्य लेखासम्बन्धी कार्यक्रम, ■ अन्य ।	१६.
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(८२) आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइसम्बन्धी नीति कानून ■ आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा पोषणसम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन । (८३) अन्य ■ लक्षित वर्ग (गरिब, जोखिममा परेका र सीमान्तकृत जाति जनजाति) को स्वास्थ्य सेवामा पहुँच अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, ■ पालिका तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्य गर्ने सामुदायिक निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रसाग सहकार्य र समन्वय ।	३.
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र (ख) संगठन तथा क्षमता विकास, जनशक्ति व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह	(८४) गुनासो व्यवस्थापन ■ गुनासो तथा उजुरी छानबिन । (८५) सामाजिक परीक्षण ^१ ■ सार्वजनिक सुनुवाइ, ■ सार्वजनिक लेखाजोखा, ■ सामाजिक परीक्षण । (८६) जनशक्ति अभिलेख ^२ ■ संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भे (O&M), ■ जनशक्ति विवरण संकलन, ■ जनशक्ति विवरण विश्लेषण, ■ जनशक्ति विवरण प्रकाशन, ■ जनशक्ति विवरण अभिलेख, ■ जनशक्ति उत्पादन र व्यवस्थापन ।	१६.
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (क) जनस्वास्थ्य तथा पोषण	(८७) स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन र प्रेषण व्यवस्थापन ■ स्थानीय अस्पताल, ■ सामुदायिक अस्पतालहरू, ■ प्रेषण सेवा सञ्चालन, ■ प्रेषण अनुगमन सञ्चालन । (८८) पोषण सुधार: ■ पोषण सुधार कार्यक्रम ।	३.

^० लैङ्गिक हिंसा पीडितको स्वास्थ्य उपचार र मनोसामाजिक परामर्शजस्ता विषय स्वास्थ्य क्षेत्रमा समावेश ।

^१ गाउँ/नगरपालिकाको पारदर्शिता र नागरिक उत्तरदायी प्रणाली दिविल १६ मा समावेश ।

^२ स्थानीय तहको एकीकृत संरचनामा गाउँ/नगरपालिकाले मात्र यस प्रकारको कार्यसम्पादन गर्ने भएकाले दिविल-१६ मा समावेश ।

लक्ष्य ४

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिगिल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-४: समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्दै र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्रवर्द्धन गर्ने ।		
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (ख) शिक्षा कला, भाषा र साहित्य	(१) प्रारम्भिक बाल शिक्षा ■ बालविकास केन्द्र, समुदायमा आधारित बाल विकास केन्द्र ■ शिशु विकास केन्द्र, ■ पूर्वप्राथमिक शिक्षा, ■ बाल विकास केन्द्र तथा शिशु विकास केन्द्रमा शिक्षण तथा सिकाइ सामग्रीहरू । (२) आधारभूत तह शिक्षा कार्यक्रम ■ भर्ना अभियान (प्राथमिक तहमा विद्यार्थी भर्नासम्बन्धी कार्यक्रम तथा भर्ना अभियान, बालिका विद्यालय भर्ना कार्यक्रम), ■ आधारभूत तहको परीक्षा सञ्चालन, अनुगमन तथा व्यवस्थापन, ■ विद्यालयको गुणस्तर अभिवृद्धि तथा पाठ्यसामग्रीको वितरण, ■ निःशुल्क शिक्षा, ■ अभिभावक शिक्षा, ■ विद्यालयमा टिकाउसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, ■ परीक्षा सञ्चालन । (३) माध्यमिक शिक्षा ■ प्राथमिक तहमा विद्यार्थी भर्नासम्बन्धी कार्यक्रम तथा अभियान, ■ माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक कार्यक्रमको समन्वय र नियमन, ■ महिला शिक्षक अनुपात बढाउनेसम्बन्धी क्रियाकलाप, ■ निःशुल्क शिक्षा, ■ अभिभावक शिक्षा, ■ विद्यालयमा विद्यार्थी टिकाउसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, ■ परीक्षा सञ्चालन ■ विद्यालयको गुणस्तर अभिवृद्धि तथा पाठ्यसामग्रीको वितरण । (४) पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री वितरण कार्यक्रम ■ मातृभाषा शिक्षाको पाठ्यक्रमअनुसार पाठ्यसामग्रीको उत्पादन, ■ स्वीकृत पाठ्यसामग्रीको वितरण, ■ शिक्षक सहयोगी सामग्रीको प्रबन्ध, ■ अपाङ्गता र समावेशीकरणका लागि उपयोगी सामग्रीको व्यवस्था, ■ सिकाइ सहजीकरणका लागि आवश्यक सामग्रीहरूको प्रबन्ध । (५) मातृभाषामा शिक्षा ■ पाठ्यक्रम विकास, ■ मातृभाषामा शिक्षा प्रवाह, ■ बहु-भाषिक शिक्षा प्रवाह सम्बन्धी कार्यक्रम। (६) विद्यार्थी प्रोत्साहन तथा छात्रवृत्ति कार्यक्रम ■ विद्यार्थी प्रोत्साहनका कार्यक्रम (जस्तै स्टेसनरी, पाठ्यसामग्री, पोसाक...), ■ विद्यार्थी छात्रवृत्ति कार्यक्रम (जेहेनदार, दलित, विपन्न, सीमान्तिकृत, बालिका,.....), ■ दिवा खाजा कार्यक्रम ।	४.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-४

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (ख) शिक्षा कला, भाषा र साहित्य	(७) अनौपचारिक शिक्षा ■ साक्षरता, ■ सचेतना शिक्षा, ■ साक्षरोत्तर निरन्तर शिक्षा (सीपमूलक, आयमूलक), ■ विद्यालय नगएका वा छाडेका युवा, युवती वा केटाकेटीहरूका लागि खुला विद्यालय, ■ खुला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइ, ■ सामुदायिक सिकाइ । (८) खुला तथा वैकल्पिक एवम् निरन्तर सिकाइ तथा विशेष शिक्षा ■ सामान्य विद्यालय शिक्षामा पढ्न नसक्ने विद्यार्थीहरूलाई ब्रेललिपिमा पढाइ, ■ गुरुकुल शिक्षा, ■ मदरसा शिक्षा, ■ गुम्बा शिक्षा । (९) शैक्षिक व्यवस्थापन र नियमन ■ सामुदायिक विद्यालयलाई दिने अनुदान तथा सोको बजेट व्यवस्थापन, ■ शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन तथा व्यवस्थापन, ■ अतिरिक्त शैक्षिक क्रियाकलापको सञ्चालन, ■ सामुदायिक विद्यालयको शिक्षक तथा कर्मचारीको दरबन्दी मिलान, ■ सामुदायिक, संस्थागत, गुठी र सहकारी विद्यालय स्थापना, अनुमति, सञ्चालन, व्यवस्थापन तथा नियमन, ■ शैक्षिक तथ्याक्त कार्यक्रम, ■ ट्यूसन, कोचिङ जस्ता विद्यालय बाहिर हुने अध्यापन सेवाको अनुमति तथा नियमन, ■ विद्यालयहरूको सम्पत्ति व्यवस्थापन, (जग्गाको स्वामित्व, सम्पत्तिको अभिलेख, संरक्षण र व्यवस्थापन) ■ विद्यालयको नक्साङ्कन, अनुमति, स्वीकृति, समायोजन तथा नियमन, ■ स्थानीयस्तरको शैक्षिक ज्ञान, सीप र प्रविधिको संरक्षण, प्रवर्द्धन र स्तरीकरण, ■ विद्यालयको आय व्ययको लेखा अनुशासन कायम, अनुगमन र नियमन, (१०) शैक्षिक स्रोत केन्द्र ■ शैक्षिक स्रोत केन्द्रको व्यवस्थापन । (११) घुम्ती विद्यालय ■ घुम्ती विद्यालय व्यवस्थापन । (१२) विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र व्यवस्थापन ■ विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिको (गणित, नेपाली, अंग्रेजी) परीक्षण र व्यवस्थापन, ■ सिकाइ सुधारसम्बन्धी कार्यक्रम ।	४.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-४

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-४

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (ख) शिक्षा कला, भाषा र साहित्य	(१३) शिक्षामा लैङ्गिक तथा समावेशिताका चेतनामूलक कार्यक्रम ■ यौनिकता सम्बन्धमा शिक्षा/अभिमुखीकरण, ■ महिनावारीजन्य सरसफाई व्यवस्थापन अभिमुखीकरण, ■ स्यानिटरी प्याड, ■ लैंगिकमैत्री सिकाइको वातावरण स्थापना गर्ने कार्यक्रम, ■ लैंगिकतामा आधारित हिंसा र दुर्व्यवहार रोक्ने चेतनामूलक कार्यक्रम, ■ महिला तथा वञ्चित समूहका लागि शिक्षा हासिल गर्ने प्रोत्साहन दिने समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरू । (१४) तालिम तथा क्षमता विकास ■ शिक्षण सिकाइ, शिक्षक र कर्मचारीको तालिम तथा क्षमता विकास, ■ प्राविधिक धारका शिक्षकको तालिम, ■ प्रारम्भिक बाल विकास स्वयंसेवक शिक्षक तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि, ■ रिफ्रेसर तालिम । (१५) पुस्तकालय/वाचनालय ■ स्थानीय पुस्तकालय र वाचनालयको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, ■ पुस्तकालय, वाचनालय, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको व्यवस्थापन। (१६) शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण कार्यक्रम ■ विद्यालय भवन, प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र भवन निर्माण, मर्मत सम्भार, ■ विद्यालय खानेपानी सुविधा तथा शौचालय (बालिका/महिला शौचालयसहित) निर्माण, ■ विद्यालय फर्निचर, ■ विद्यालय खेलकुद पूर्वाधार निर्माण, ■ विद्यालय ल्याब निर्माण । (१७) द्वन्द्वपीडितका लागि शैक्षिक कार्यक्रम ■ द्वन्द्वपीडित परिवार शिक्षाको व्यवस्थापन (रायोआ मापदण्ड), ■ विशेष प्रकृतिका छात्रवृत्ति कार्यक्रम (द्वन्द्वपीडित, सहिद परिवार, विपन्न लक्षित) । (१८) बालमैत्री शिक्षा कार्यक्रम ■ बालमैत्री कार्यक्रम, ■ बालमैत्री विद्यालय, ■ बालक्लब तथा बालसञ्जालको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने । (१९) शैक्षिक तथ्याक्त अभिलेखीकरण ■ EMIS शिक्षा सूचना व्यवस्थापन प्रणाली कार्यान्वयन, ■ शैक्षिक क्षेत्रको खण्डीकृत तथ्याक्त संकलन, ■ शैक्षिक तथ्याक्त प्रोफाइल निर्माण । (२०) शिक्षक तालिम तथा क्षमता विकास ■ विद्यालय शिक्षक तालिम तथा क्षमता विकास । (२१) पूर्वीय मूल्यहरूको अभ्याससम्बन्धी ■ विद्यालयमा योगा तथा आयुर्वेदिक अभ्यास । (२२) सूचना तथा प्रविधिको विस्तार ■ विद्यालयहरूमा इन्टरनेट सुविधा तथा सूचना प्रविधिको विस्तार, ■ सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षण प्रणालीसम्बन्धी कार्यक्रम ।	४.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-४

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-४

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (ख) शिक्षा कला, भाषा र साहित्य	(२३) विद्यालय तथा शैक्षिक व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम - विद्यालय विकास योजना, - अनुगमन र मूल्याङ्कन, - विद्यालयको संस्थागत विकाससम्बन्धी कार्यक्रम । (२४) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा - प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको योजना तर्जुमा, सञ्चालन, अनुमति, अनुगमन, मूल्याङ्कन, - प्राविधिक धारको विद्यालय स्थापना र सञ्चालन, - प्राविधिक शिक्षालयहरू, - प्रशिक्षार्थी प्रशिक्षणमूलक तथा पढ्दै कमाउँदै जस्ता प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा/तालिम। (२५) व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम - व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम कार्यक्रम, - सीपमूलक तालिम (वैदेशिक रोजगारीमा जाने श्रमशक्तिका लागि सीपमूलक तालिम सञ्चालन), - सीप परीक्षण गरी सीप प्रमाणीकरणसम्बन्धी कार्यक्रम, - रोजगारमूलक व्यावसायिक तथा सीप विकास कार्यक्रमहरू, - औद्योगिक क्षेत्रसाग काम गर्दै सिक्ने इन्टर्न कार्यक्रमहरू। - स्थानीय आवश्यकता एवं सम्भावनामा आधारित व्यवसायिक शिक्षा, - स्थानीय अवसर तथा परम्परागत अनुकूलका उद्यम, ज्ञान तथा सीप अनुकूलका तालिमहरू। (२६) जीवनोपयोगी सिकाइ (Life-long learning) - जीविकोपार्जनमुखी सीप र प्राविधिक ज्ञान तथा व्यावसायिक कौशल विकास कार्यक्रमहरू, - सीपमूलक तालिमहरू । (२७) उच्च शिक्षा^{१०} - उच्च शिक्षा, - पोली टेक्निकल विद्यालयहरू ।	४.
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (ङ) युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन	(२८) युवा र खेलकुद - स्थानीयस्तरका खेलकुदको कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने, - खेलकुदको विकास र प्रवर्द्धन, - खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना र सहभागिता, - खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरू (जस्तै खेलकुद मैदान, कभर्डहल, रङ्गशाला आदि) निर्माण, - स्थानीयस्तरका खेलकुद प्रशासन तथा सङ्घ संस्थाको नियमन र समन्वय, - स्थानीयस्तरमा युवा जागरण, सशक्तीकरण र परिचालन।	४.

^{१०} उच्च शिक्षा स्थानीय तहको काम कर्तव्य र जिम्मेवारीमा नरहेको ।

लक्ष्य ५

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-५: लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउने ।		
२. सामाजिक (घ) महिला, बालबालिका र सामाजिक समावेशीकरण	(१) नीति योजना - महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिको हकसम्बन्धी नीति, योजना, कार्यक्रम कार्यान्वयन । (२) बालमैत्री स्थानीय संरचना - बालमैत्री वडा तथा स्थानीय तह, - बालश्रम निवारण (निकृष्ट प्रकृतिको बाल श्रमसमेत), - सडक बालबालिकाको उद्धार तथा पुनर्स्थापना, - स्थानीयस्तरमा बालमैत्री शासकीय प्रबन्ध, स्थानीय बाल संरक्षण समिति, - बाल क्लब र बाल सञ्जाल, - स्थानीयस्तरमा बालबालिका परिवार सहयोग, - बालबालिकाको हकहित संरक्षणसम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन, - स्थानीयस्तरमा बालबालिकाको हकहित संरक्षण, - बालबालिकाको हकहित संरक्षण सम्बन्धमा संङ्घ, प्रदेश, निकाय र संङ्घसंस्थासँग सम्पर्क, समन्वय र सहकार्यसम्बन्धी कार्यक्रम, - स्थानीयस्तरमा वैकल्पिक स्याहार पद्धतिको कार्यान्वयन, - स्थानीयस्तरमा बाल न्याय, - स्थानीयस्तरमा बाल गृह/पुनर्स्थापना केन्द्र, - शिशु स्याहार केन्द्र र बाल विकास केन्द्र व्यवस्थापन, - स्थानीयस्तरमा सडक बालबालिका व्यवस्थापन, - स्थानीयस्तरमा बालबालिकाको हिंसा नियन्त्रण, - बालसुधार तथा पुनर्स्थापना केन्द्र स्थापना, सञ्चालन, अनुमति र नियमन, - आपतकालीन बाल उद्धार कोष स्थापना र व्यवस्थापन । (३) महिला विकास कार्यक्रम - महिला सचेतना तथा विकाससम्बन्धी तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम (रायोआ मापदण्ड), - स्थानीयस्तरको महिला विकास कार्यक्रम । (४) लैङ्गिक हिंसा र मानव बेचबिखन नियन्त्रण - लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि निरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, संरक्षणात्मक उपाय र पुनर्स्थापना (कार्यविश्लेषण), - मानव बेचबिखन नियन्त्रणसम्बन्धी कार्यक्रम । (५) अशक्त असहाय सहयोग - अशक्त बिरामी भएको बेवारिसे वा असहाय व्यक्तिलाई अस्पताल वा स्वास्थ्य केन्द्रमा पुर्याउने, - सडक आश्रित मानवरहित बनाउने कार्यक्रम । - महिला सशक्तीकरण तथा उत्थान कार्यक्रम ।	५.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-५

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
२. सामाजिक (घ) महिला, बालबालिका र सामाजिक समावेशीकरण	(६) आर्थिक सामाजिक सशक्तीकरण - वडाभित्र आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछि परेका महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख राखी सामाजिक र आर्थिक उत्थान, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि हुने प्रकृतिका कार्यक्रमहरू - आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछि परेका महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने कार्यक्रम, - एकल महिला, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरू लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको व्यावहारिक सीपलगायत उद्यमशीलता प्रवर्द्धन तथा ज्ञान प्रवर्द्धन गरी रोजगारी र स्वरोजगारी वृद्धि गर्ने कार्यक्रम । (७) सामाजिक समावेशीकरण - लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि हुने कार्यक्रमहरू, - सामाजिक सद्भाव तथा एकीकरण प्रवर्द्धन कार्यक्रम । (८) सामाजिक कुप्रथा नियन्त्रण - बालविवाह, बहुविवाह, जबर्जस्ती विवाह, महिला जनेन्द्रिय अङ्गभङ्ग, लैङ्गिक हिंसा, छुवाछूत, दहेज तथा दाइजो, हलिया प्रथा, छाउपडी र कमलरी प्रथाजस्ता सामाजिक कुरीति विरुद्धका कार्यक्रम । (९) नेतृत्व विकास - नेतृत्व विकाससम्बन्धी अन्तरनिकाय अन्तर तह समन्वय, - स्थानीयस्तरमा महिलाको आर्थिक, सामाजिक राजनीतिक, सशक्तीकरण र क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रम, - ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र असहाय बालबालिकाका र एकल महिलासम्बन्धी मुद्दाको पैरवीसम्बन्धी कार्य । (१०) यौन, प्रजनन स्वास्थ्य र प्रजनन अधिकारहरूमा सर्वव्यापी पहुँच - महिलाहरूको यौन, प्रजनन स्वास्थ्य र प्रजनन अधिकारहरूमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने प्रकृतिका कार्यक्रमहरू, - प्रजननसम्बन्धी कार्यक्रम । (११) सम्पत्तिमा हक अभिवृद्धि - सम्पत्तिमा महिलाको हक र स्वामित्व अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रम । (१२) महिला सशक्तीकरण, सूचना तथा सञ्चार - महिला सशक्तीकरण गर्ने प्रकृतिको सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, - लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी कार्यक्रम, - महिला सञ्चारकर्मी विकास र प्रोत्साहन । (१३) महिला हिंसा नियन्त्रण - महिला हिंसा नियन्त्रण कार्यक्रम, - पीडित महिलाको पुनर्स्थापन, - हिंसा पीडित महिलालाई परामर्श सेवा, - चेलीब्रेटी बेचबिखन तथा सीमापार तस्करी नियन्त्रण ।	५.

लक्ष्य ६

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-६: सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाइको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।		
२. सामाजिक (ग) खानेपानी तथा सरसफाइ	(१) नीति, कानूनी व्यवस्था ■ स्थानीय खानेपानीसम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन । (२) खानेपानी सेवा ■ खानेपानी सेवा व्यवस्थापन, ■ खानेपानी महसुल निर्धारण, ■ खानेपानी मूल संरक्षण । (३) खानेपानी आयोजनासम्बन्धी ■ खानेपानी योजनाको विकास, ■ खानेपानी आयोजनाको निर्माण, ■ खानेपानीका धारा जडान, ■ पानीको शुद्धीकरण, ■ आयोजनाको मर्मत, सम्भार तथा क्षमता विस्तार । (४) सरसफाइ ■ खुला दिसामुक्त बडा, पालिका, ■ सार्वजनिक शौचालय, ■ पूर्ण सरसफाइ पालिका ।	६.
४. वन तथा वातावरण क्षेत्र (ख) वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन	(५) ढल निकास ■ सहर/बस्तीको ढल/निकास निर्माण, ■ ढल प्रशोधन। (१) पारिस्थितिकीय प्रणाली ■ जलाधार, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षणसम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजनाको कार्यान्वयन, ■ पानी मुहानको संरक्षण, ■ स्थानीयस्तरको जलाधार संरक्षण र व्यवस्थापन, ■ सामुदायिक भू-संरक्षण र सोमा आधारित आयआर्जन कार्यक्रम, ■ भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनजन्य सामुदायिक अनुकूलन कार्यक्रम ।	६.

लक्ष्य ७

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
७. सबैका लागि किफायती, विश्वसनीय, दिगो र आधुनिक ऊर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।		
३. पूर्वाधार विकास (ग) जलस्रोत, विद्युत् तथा स्वच्छ ऊर्जा	(१) नीति कानूनी पूर्वाधार ■ एक मेगावाटसम्मका जलविद्युत् आयोजनासम्बन्धी स्थानीयस्तरको नीति, कानून, मापदण्ड निर्माण । (२) लघु तथा साना जलविद्युत् उत्पादन, स्तरोन्नति तथा मर्मत सम्भार ■ एक मेगावाटसम्मका जलविद्युत्को, योजना तर्जुमा, सम्भाव्यता अध्ययन, आयोजनाको विस्तृत डिजाइन, आयोजना कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन, ■ साना ऊर्जा विकास आयोजनासम्बन्धी कार्यक्रम (विद्युत् र सौर्य ऊर्जा आयोजना निर्माण र सञ्चालन-रायोआ मापदण्ड) ■ साना जलस्रोत संरचनाको पुनर्निर्माण, पुनर्स्थापना, मर्मत सम्भार र व्यवस्थापन । (३) विद्युत् वितरण प्रणालीको विस्तार ■ स्थानीय विद्युत् वितरण प्रणाली र सेवाको व्यवस्थापन, सञ्चालन, अनुगमन र नियमन, ■ ग्रामीण तथा सामुदायिक विद्युतीकरण, ■ विद्युत् वितरण प्रणाली र सेवाको व्यवस्थापन । (४) वैकल्पिक ऊर्जा ■ स्थानीय तहमा वैकल्पिक ऊर्जासम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन नियमन, ■ स्थानीय तहमा वैकल्पिक ऊर्जासम्बन्धी प्रविधि विकास र हस्तान्तरण, क्षमता अभिवृद्धि र प्रवर्द्धन, ■ वैकल्पिक ऊर्जासम्बन्धी कार्यक्रम, ■ घरेलु तथा सामुदायिक बायोग्यास प्रणालीसम्बन्धी कार्यक्रम । (५) नवीकरणीय ऊर्जा ■ नवीकरणीय ऊर्जाको उत्पादन तथा विकासका कार्यक्रम ।	७.

लक्ष्य ८

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-८: भरपर्दो, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि तथा सबैका लागि पूर्ण र उत्पादनमूलक रोजगारी र मर्यादित कामको प्रवर्द्धन गर्ने ।		
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (ग) उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय	(१) लघु घरेलु तथा साना उद्योगको नियमन तथा प्रवर्द्धन - लघु घरेलु र साना उद्योगको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, विकास, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन, - स्थानीय वाणिज्य तथा बजार विकास, यससम्बन्धी पूर्वाधार निर्माण, स्थानीय हाटबजार सञ्चालन, - स्थानीय उत्पादनको प्रवर्द्धन, - निकासी प्रवर्द्धन । (२) उद्यमशीलताको विकास - उद्यमशीलता विकास र प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्यक्रम, - सम्भाव्य क्षेत्रमा उद्यमीलतासम्बन्धी अनुशिक्षण, अध्ययन भ्रमण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम । (३) खानी तथा खनिज पदार्थ - खानीजन्य वस्तुको संरक्षण, - खानीजन्य उद्योगको विकास, - खानीको उत्खनन र उपयोग । (४) व्यापार प्रवर्द्धन - व्यापार तथ्याक्तिसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, - व्यापार व्यवसाय नियमन र सहजीकरणसम्बन्धी कार्यक्रम, - बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम, - स्थानीय व्यापार प्रवर्द्धन कार्यक्रम । (५) औद्योगिक प्रवर्द्धन - घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता अभियान, - घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम, - स्थानीय उत्पादनको ब्रान्डिङसम्बन्धी कार्यहरू, - उद्योग क्षेत्रमा वित्तीय पहुँचसम्बन्धी कार्यक्रम, - उद्यम केन्द्रित स्थानीय आर्थिक विकास कार्यक्रम । (६) औद्योगिक पूर्वाधार विकास - औद्योगिक कोरिडोर विकास, - औद्योगिक ग्राम, - वस्तु विशेषका औद्योगिक उत्पादन क्षेत्रको विकास, - उत्पादनशील पूर्वाधारहरू जस्तै इन्क्यूबेशन सेन्टर (Business Incubation Centre), स्थानीय उत्पादन उपहार घर, औद्योगिक प्रदर्शनी स्थल निर्माण । (७) सूचना तथा अभिलेख - खानी तथा खनिज पदार्थसम्बन्धी सूचना तथा अभिलेख, - औद्योगिक उत्पादन तथ्याक्त अभिलेखीकरण । (८) उपभोक्ता हित संरक्षण तथा बजार अनुगमन - उपभोक्ता अधिकार तथा हितसम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, कार्यान्वयन र नियमन, - बजार अनुगमन, - उपभोक्ता हक हितका विषयमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू ।	८.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-८

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (च) भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय सेवा	(९) वित्तीय सेवा ■ वित्तीय केन्द्रको विकास, ■ शाखारहित बैंक सेवाको विस्तार, ■ बिमासम्बन्धी सेवा प्रदायकहरूको विस्तार ।	८.
१. आर्थिक विकास (च) श्रम र रोजगारी	(१०) तथ्याक्त व्यवस्थापन ■ रोजगार तथा बेरोजगार श्रमशक्तिको तथ्याक्त सङ्कलन, प्रशोधन र सूचना प्रणालीको स्थापना, ■ स्थानीयस्तरमा रहेका स्वदेशी तथा विदेशी श्रमिकको लगत सङ्कलन तथा सूचना व्यवस्थापन, ■ विभिन्न क्षेत्र तथा विषयका दक्ष जनशक्तिको तथ्याक्त सङ्कलन तथा व्यवस्थापन, ■ बेरोजगारको तथ्याक्त सङ्कलन र बेरोजगार अभिलेखसम्बन्धी कार्यक्रम । (११) स्थानीय रोजगारी ^{११} ■ स्थानीयस्तरको रोजगार प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्यक्रम । (१२) सुरक्षित वैदेशिक रोजगार ■ सुरक्षित वैदेशिक रोजगार कार्यक्रम, ■ वैदेशिक रोजगारीमा रहेको श्रमशक्तिको सूचना तथा तथ्याक्तको सङ्कलन तथा व्यवस्थापन, ■ रोजगार सूचना केन्द्रको व्यवस्थापन तथा सञ्चालन, ■ वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिहरूको सामाजिक पुनः एकीकरण । (१३) विप्रेषण ■ वैदेशिक रोजगारीमा जाने श्रमशक्तिको लागि वित्तीय साक्षरता सञ्चालन, ■ वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त ज्ञान, सीप र उद्यमशीलताको उपयोग ।	८.
१. आर्थिक विकास (घ) पर्यटन तथा संस्कृति	(१४) सचेतनामूलक कार्यक्रम ■ समान कामको लागि समान ज्यालाको सुनिश्चिततासम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम । (१५) पर्यटन प्रवर्द्धन ■ पर्यटन गुरुयोजना, पर्यटन विकास योजना, ■ पर्यटन क्षेत्रको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धनसम्बन्धी आयोजनाहरूको पहिचान, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन, अनुगमनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ नवीन पर्यटकीय सेवा तथा कार्यहरूसम्बन्धी आयोजनाहरूको पहिचान, कार्यान्वयन, व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ घरबास पर्यटन (होमस्टे-वडा), ■ स्थानीय पर्यटक गाइडहरूको विकास । (१६) स्थानीय पर्यटन पूर्वाधार विकास कार्यक्रम ■ पर्यटकीय पूर्वाधारहरू जस्तै सूचना केन्द्र, पदमार्ग, प्रतीक्षालय, पर्यटकीय स्थलमा पानी व्यवस्था तथा शौचालय निर्माण, ■ पर्यटकीय स्थलको पुनर्निर्माण तथा सुधार, ■ पर्यटकीय स्थलहरूमा पार्क तथा उद्यान निर्माण ।	८.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-८

^{११} स्थानीयस्तरमा रोजगारी सृजनासम्बन्धी कार्यक्रमहरू यसमा समावेश हुने, प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सामाजिक संरक्षण सम्बद्ध भएकाले दिविल १ मा समावेश हुने ।

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-८

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
१. आर्थिक विकास (घ) पर्यटन तथा संस्कृति	(१७) पर्यटन सूचना प्रवाह - पर्यटन सूचना केन्द्र, - पर्यटकीय क्षेत्रमा सूचनामूलक होर्डिङ बोर्डहरूको स्थापना, - पर्यटकीय प्रचार सामग्रीको उत्पादन र वितरण । (१८) सम्पदा संरक्षण - स्थानीयस्तरका ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक महत्त्वका सम्पदा स्मारक संरक्षण । (१९) सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण - भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकाससम्बन्धी स्थानीयस्तरको नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, - भाषा, संस्कृति र ललित कलाको संरक्षण र विकास कार्यक्रम, - पुरातत्त्व, प्राचीन स्मारक तथा सङ्ग्रहालयको संरक्षण, सम्भार, प्रवर्द्धन र विकास । (२०) परम्परागत जात्रा, पर्वहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापन - स्थानीयस्तरका परम्परागत जात्रा, मेला तथा पर्वको सञ्चालन र व्यवस्थापन ।	८.
	(२१) कला उद्योग सृजनशील कला उद्योगको विकास (उ. नाटक, मैथिली कलालगायतका विशिष्टीकृत कलासम्बन्धी उत्पादन) ।	

लक्ष्य ८

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बन्धित क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-९: उत्थानशील पूर्वाधारको निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगीकरणको प्रवर्द्धन र नवीन खोजलाई प्रोत्साहन गर्ने ।		
३. पूर्वाधार विकास (ख) सडक, पुल तथा यातायात	(१) यातायात पूर्वाधार - गाउँ/नगर यातायात गुरुयोजना, - यातायात पूर्वाधार विकास योजना निर्माण ।	९.
	(२) पुल तथा पुलेसा निर्माण एवं मर्मत कार्यक्रम - स्थानीय पुल पुलेसा, फड्के निर्माण, - स्थानीय पुल पुलेसा फड्के आदिको मर्मत, सम्भार र स्तरोन्नतिसम्बन्धी कार्यक्रम ।	
	(३) स्थानीय सडक - स्थानीय सडक, - ग्रामीण सडक, - कृषि सडक, - उद्योग तथा व्यावसायिक केन्द्रसम्म सडक पहुँच, - स्थानीय तहको स्वामित्वको सडक मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति, - सडक सुरक्षाको ग्रेड घुम्ती सुधार, ट्राफिक संकेत आदिको व्यवस्थापन र नियमन ।	
	(४) भोलुङ्गे पुल निर्माण तथा स्तरोन्नति कार्यक्रम - भोलुङ्गे पुल निर्माण तथा मर्मत सम्भार, - भोलुङ्गे पुल संरक्षण तालिम, - भोलुङ्गे पुल रेखदेख, - भोलुङ्गे पुलको बृहद् मर्मत एवं स्तरोन्नतिसम्बन्धी कार्यक्रम, - स्तरोन्नतिसम्बन्धी अन्य कार्यक्रम ।	
	(५) यातायात व्यवस्थापन स्थानीयस्तरको यातायात नीति, अनुमति, नियमन र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम ।	

लक्ष्य १०

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-१०: मुलुकभित्र तथा मुलुकहरूबीचको असमानता घटाउने ।		
१. आर्थिक विकास (ग) उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय	(१) स्थानीय उत्पादन वृद्धि ■ स्थानीयस्तरमा उत्पादकत्व वृद्धि तथा उत्पादनमा सुधारसम्बन्धी कार्यक्रमहरू, ■ लघुवित्तसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ लघुवित्त कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने गैसस, वित्तीय क्षेत्रका बीच समन्वय ।	१०.
१. आर्थिक विकास (ग) कृषि	(२) बाँझो जग्गाको उत्पादनमूलक उपयोग ■ खेतीयोग्य बाँझो जग्गामा करार खेतीका लागि वित्तीय अनुदान कार्यक्रम, ■ बाँझो जग्गा पुनः प्रयोग प्रोत्साहन अनुदान ।	१०.
२. सामाजिक (घ) महिला बालबालिका र सामाजिक समावेशीकरण	(३) आदिवासी जनजाति ■ आदिवासी जनजाति उत्थानसम्बन्धी कार्यक्रम	१०.

लक्ष्य ११

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-११: सहर तथा मानव बसोबासलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो बनाउने ।		
३. पूर्वाधार विकास (क) भवन आवास तथा बस्ती विकास	(१) नीति, कानून मापदण्ड ■ सहर विकास, बस्ती विकास र भवनसम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, ■ सहर विकास, बस्ती विकाससम्बन्धी योजना तर्जुमा, ■ सहर विकास, बस्ती विकाससम्बन्धी आयोजनाको अध्ययन, कार्यान्वयन र नियमन, ■ भवन संहिता, भवन मापदण्ड, सरकारी तथा सार्वजनिक भवनसम्बन्धी मापदण्ड, रेखदेख अनुगमन, ■ सुरक्षित बस्ती विकाससम्बन्धी योजना, कार्यक्रम । (२) बस्ती तथा आवास व्यवस्था ■ व्यवस्थित बस्ती विकासका कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयन, ■ एकीकृत बस्ती विकासका लागि जग्गाको एकीकरण तथा जग्गा विकास र व्यवस्थापन, ■ स्थानीयस्तरमा अव्यवस्थित बसोबास व्यवस्थापन, ■ सुकुम्बासी आवास कार्यक्रम, ■ एकीकृत बस्ती विकासका लागि जग्गा एकीकरण, जग्गा विकास तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम । (३) सहर विकास ■ सहर पूर्वाधार (सडक, ढल, पार्क, उद्यान, खुला स्थान, बस बिसौनी आदिको विकास । (४) सार्वजनिक भवन निर्माण ■ स्थानीय तहभित्रको सार्वजनिक भवनको निर्माण, ■ सार्वजनिक भवनको गुणस्तर अनुगमन । (५) सरकारी भवन सार्वजनिक स्थल मर्मत सम्भार ■ स्थानीय तहको भवन तथा सार्वजनिक भवन	११.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-११

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
	(६) सामुदायिक पूर्वाधार ■ सामुदायिक भवन पूर्वाधार संरचना निर्माण तथा मर्मत सम्भार, ■ सार्वजनिक स्थलहरूको मर्मत सम्भार ।	११.
३. पूर्वाधार क्षेत्र (ख) सडक, पुल तथा यातायात	(७) यातायात सेवा व्यवस्थापन ■ स्थानीय बस, टुली बस, ट्राम जस्ता मध्यम क्षमताका मास ट्राञ्जिट प्रणालीसम्बन्धी नीति, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन, ■ राष्ट्रिय रेल पूर्वाधारको उपयोग तथा महानगरीय क्षेत्रभित्र सहरी रेल सेवाको सञ्चालन, व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार, समन्वय, साभेदारी र सहकार्य ।	११.
१. आर्थिक विकास क्षेत्र (घ) पर्यटन	(८) मूर्त संस्कृति ■ स्थानीय संग्रहालय, अभिलेखालय, पुरातात्विक स्थलको संरक्षण, ■ विश्व सम्पदा क्षेत्रको संरक्षणसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ स्थानीय साहित्य कला, सङ्गीतको संरक्षण र विकास । (९) अमूर्त संस्कृति ■ स्थानीयस्तरका मौलिक परम्परा, पुस्तुती कला, सामाजिक अभ्यास, रीतिरिवाज, चाडपर्व, परम्परागत शिल्पकला निर्माण गर्ने ज्ञान आदिको संरक्षण, हस्तान्तरण र अभिलेखीकरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू ।	११.
४. वन वातावरण (ख) वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन	(१०) जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण ^{१९} ■ नदी तथा खोलाहरूमा जल उत्पन्न प्रकोप रोकथाम, ■ नदी तथा खोलाहरूमा जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण, ■ नदी, तथा खोला/खोल्सी व्यवस्थापन कार्यक्रम, ■ नदी, खोला, खोल्सी नियन्त्रण कार्यक्रम, ■ पैहो नियन्त्रण कार्यक्रम, ■ जनसहभागितामा आधारित बाँस, वृक्षरोपण तथा अन्य स्थानीय प्रविधिमा आधारित नदी, खोला, खोल्सी नियन्त्रण, ■ नदी व्यवस्थापन तथा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम ।	११.

^{१९} बस्ती आवास क्षेत्र संरक्षणका लागि नदी नियन्त्रण दिविल- ११ मा समावेश ।

लक्ष्य १२

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-१२: दिगो उपभोग र उत्पादन प्रणाली सुनिश्चित गर्ने ।		
४. वन तथा वातावरण (ख) वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन	(१) फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम ■ घरबाट निकास हुने फोहरमैलाको सङ्कलन, विभाजन र व्यवस्थापन, ■ चोक तथा गल्लीहरूको सरसफाइ, ■ कन्टेनरहरूको खरिद तथा मर्मत संभार, ■ फोहरमैला संकलन, ढुवानी तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी साधन, यन्त्र उपकरण खरिद र सञ्चालन, ■ बेवारिसे शव व्यवस्थापन, ■ मरेका जनावरको व्यवस्थापन । (२) ल्याण्डफिल साइट ■ ल्याण्डफिल साइटको निर्माण र दिगो व्यवस्थापन, ■ फोहरमैला सङ्कलन केन्द्रहरूको निर्माण र व्यवस्थापन । (३) फोहरमैला व्यवस्थापन अभिमुखीकरण ■ बस्ती तथा टोलस्तरमा फोहरमैला व्यवस्थापन अभिमुखीकरण कार्यक्रम, ■ फोहरमैला व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदाय तथा समुदायमा आधारित सङ्घ, संस्था क्लबहरूलाई अभिमुखीकरण । (४) वारुणयन्त्र सञ्चालन तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम^{१३} ■ वारुणयन्त्र खरिद सञ्चालन तथा मर्मत कार्यक्रम । (५) स्थानीय जलस्रोत व्यवस्थापन ■ पानीको रिचार्जसमेतका लागि वर्षातको पानी संकलन पोखरी निर्माण ।	१२.

लक्ष्य १३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-१३: जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभाव नियन्त्रण गर्न तत्काल पहल थाल्ने ।		
४. वन तथा वातावरण (ख) विपद् ^{१४} जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकूलन	(१) विपद् व्यवस्थापन ■ विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, ■ स्थानीय विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, ■ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, ■ विपद् व्यवस्थापनमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय समुदाय, सङ्घ संस्था तथा निजी क्षेत्रसाग सहयोग, समन्वय र सहकार्य, ■ स्थानीय आपतकालीन कार्य सञ्चालन प्रणाली, ■ विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना तथा सञ्चालन र स्रोत साधनको परिचालन, ■ स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समितिको गठन, परिचालनसम्बन्धी अन्य कार्यक्रम । (२) विपद् जोखिम न्यूनीकरण ■ स्थानीयस्तरमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, पूर्वसूचना प्रणाली, खोज तथा उद्धार, राहत सामग्रीको पूर्वभण्डारण, वितरण र समन्वय, ■ विपद् जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन तथा बस्तीहरूको पहिचान र स्थानान्तरण, ■ विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि पूर्वसूचना प्रणाली सम्बन्धी कार्यक्रम, ■ स्थानीय तटबन्ध, नदी र पहिरोको नियन्त्रण तथा नदीको व्यवस्थापन र नियमन, ■ बाढी भविष्यवाणी कार्यक्रम ।	१३.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-१३

^{१३} स्थानीय तहमा यससम्बन्धी कार्य वातावरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा समावेश हुने गरेको ।

^{१४} सङ्घमा विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण दिविल-११ मा समावेश भए तापनि स्थानीय तहको कार्यप्रकृति र अभ्यासमा यससम्बन्धी कार्य वातावरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा समावेश हुने गरेको ।

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-१३

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
४. वन तथा वातावरण (ख) विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकूलन	३) विपद् पुनर्लाभ (विपद्पश्चात् विपद्बाट क्षतिग्रस्त संरचनाहरूको पुनर्निर्माणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू) - विपद्पश्चात् स्थानीयस्तरको पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माण, - आवास पुनर्निर्माण, - आर्थिक तथा सामाजिक कार्यक्रम । (४) विपद् प्रतिकार्य - विपद्को तत्कालपश्चात् गरिने खोज, उद्धार एवं राहत कार्यक्रम, - विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी स्थानीयस्तरका आयोजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन । ५) विपद् सूचना, सञ्चार तथा अभिलेखाङ्कन - स्थानीयस्तरमा विपद्सम्बन्धी तालिम अभिमुखीकरण, - विपद्जन्य सूचना तथा सञ्चार सामग्रीको उत्पादन तथा वितरण, - स्थानीयस्तरको विपद्सम्बन्धी तथ्याक्त व्यवस्थापन, - स्थानीय विपद्सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान, - समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम (६) गुनासो व्यवस्थापन - विपद्को समय र विपद्पश्चात् प्रभावितहरूको गुनासो सुनुवाइ र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम । (७) वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता - वातावरण संरक्षण र जैविक विविधतासम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, - वातावरण संरक्षण र जैविक विविधतासम्बन्धी स्थानीय योजना तर्जुमा तथा त्यसको कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन, - स्थानीयस्तरमा वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण वातावरणमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् जोखिम संवेदनशील, अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री यातायात प्रणालीको स्थानीय तहमा प्रवर्द्धन । (८) हावापानी तथा मौसम - प्रदूषण नियन्त्रण । (९) जलवायु अनुकूलन - जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्य योजना (LAPA) तर्जुमा कार्यान्वयन, - स्थानीयस्तरको जलवायु अनुकूलन तथा न्यूनीकरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू ।	१३.
४. वन तथा वातावरण: (ग) वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन	(१०) हरियाली प्रवर्द्धन - स्थानीयस्तरमा पार्कहरूको निर्माण र संरक्षण, - स्थानीयस्तरमा हरियाली प्रवर्द्धन, - टोल बस्तीहरूमा हरित क्षेत्र संरक्षण ।	१३.

लक्ष्य १५

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-१५: स्थलीय पर्यावरणको संरक्षण, पुनर्स्थापना र दिगो उपयोगको प्रवर्द्धन गर्ने, वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमीकरण र भूक्षय रोक्ने तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने ।		
४. वन तथा वातावरण (ख) वन, भूसंरक्षण तथा जैविक विविधता	(१) वन प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापन र इकोसिस्टमको संरक्षण ■ वन, जङ्गल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधतासम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, ■ वन, जङ्गल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधतासम्बन्धी योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन कार्यक्रम, ■ स्थानीयस्तरमा सामुदायिक, ग्रामीण तथा सहरी, धार्मिक, कबुलियती र साभेदारी वनको संरक्षण, संवर्द्धन, उपयोग, अनुगमनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ वन उपभोक्ता समूहको व्यवस्थापन, ■ मध्यवर्ती क्षेत्रको सामुदायिक, धार्मिक र कबुलियती वनको व्यवस्थापन, ■ निजी वनको प्रवर्द्धन, ■ कृषि वन कार्यक्रम, ■ उढेलो नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन, ■ वन बीउ बगैँचा स्थापना, व्यवस्थापन र प्रवर्द्धन । (२) वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीको संरक्षण ■ वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गीको संरक्षण, व्यावसायिक पालन, उपयोग र अनुगमन, ■ मानव तथा वन्यजन्तुबीचको द्वन्द्व व्यवस्थापन, ■ स्थानीय प्राणी उद्यान (चिडियाखाना) को स्थापना र सञ्चालन, ■ स्थानीय वन्यजन्तु पर्यटन र आयआर्जनसम्बन्धी कार्यक्रम, ■ स्थानीयस्तरमा आखेटोपहारको व्यवस्थापन, ■ स्थानीय प्राणी उद्यान, ■ वन्यजन्तु पालनसम्बन्धी कार्यक्रम । (३) वनजन्य सम्पदाको अभिलेखाङ्कन ■ विश्व सम्पदा सूचीमा परेका स्मारक र पुरातात्विक महत्त्वका वन, सिमसार क्षेत्र, तटवर्ती क्षेत्रका जग्गा सम्बन्धी लगत, ■ स्थानीयस्तरमा वन, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीको अभिलेखाङ्कन र अध्ययन अनुसन्धान । (४) वातावरण संरक्षण ■ स्थानीयस्तरमा प्रदूषण नियन्त्रण र हानिकारक पदार्थहरूको नियमन तथा व्यवस्थापन, ■ स्थानीयस्तरमा न्यून कार्बनमुखी तथा वातावरणमैत्री विकास अवलम्बन, ■ स्थानीयस्तरमा वातावरण संरक्षण क्षेत्र निर्धारण र व्यवस्थापन । (५) जडीबुटी तथा अन्य वन पैदावार प्रवर्द्धन कार्यक्रम ■ स्थानीयस्तरमा जडीबुटी तथा अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावारसम्बन्धी, सर्वेक्षण, उत्पादन, सङ्कलन, प्रवर्द्धन, प्रशोधन र बजार व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम । (६) वन नर्सरी प्रवर्द्धन ■ वन नर्सरी, ■ बिरुवा उत्पादन, ■ बिरुवा वितरण ।	१५.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-१५

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
४. वन तथा वातावरण (ख) वन, भूसंरक्षण तथा जैविक विविधता	(७) वृक्षरोपण ■ स्थानीयस्तरमा नदी किनार, नदी उकास, नहर किनार तथा सडक किनारमा वृक्षरोपण र व्यवस्थापन, ■ स्थानीयस्तरमा सार्वजनिक खाली जग्गा, पाखा वा क्षेत्रमा वृक्षरोपण, सम्भार, उपयोग र व्यवस्थापन, ■ स्थानीयस्तरमा सार्वजनिक खाली जग्गा, पाखा वा क्षेत्रमा वृक्षरोपण, सम्भार, उपयोग र व्यवस्थापन, ■ वृक्षरोपणको संरक्षण । (८) अन्य ■ स्थानीय साना जल उपयोगसम्बन्धी क्षेत्रगत आयोजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, र अनुगमन । (९) भूसंरक्षण कार्यक्रम ■ भूक्षय, पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम । (१०) जमिन र नदी किनाराको संरक्षणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू ■ खोला र नदी किनाराको भू-संरक्षणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू । (११) जैविक विविधता ■ वातावरण संरक्षण र जैविक विविधतासम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, ■ वन, जङ्गल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधतासम्बन्धी स्थानीय योजना तर्जुमा तथा त्यसको कार्यान्वयन, ■ जैविक विविधताको अभिलेखाङ्कन, ■ स्थानीयस्तरमा वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण । (१२) वातावरणीय दृष्टिले संवेदनशील जलस्रोतहरूको संरक्षण ■ सिमसार, मूल, ताल पोखरीको संरक्षण । (१३) लोपोन्मुख वनस्पति र जीवजन्तुको संरक्षण ■ रैथाने प्रजातिको संरक्षण र प्रवर्द्धन, ■ मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण, ■ वन्यजन्तुको संरक्षण ।	१५.

लक्ष्य १६

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-१६: दिगो विकासका लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैको न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी संस्थाको स्थापना गर्ने ।		
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास (ख) संगठन तथा क्षमता विकास, जनशक्ति व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह	(१) स्थानीय सेवा ■ स्थानीय सुशासन, ■ स्थानीय सेवा प्रवाह, ■ स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, ■ स्थानीय सेवासम्बन्धी, नीति, योजना कानून, ■ नगर प्रहरी । (२) संस्थागत कार्यजिम्मेवारी विभाजन ■ संगठन विकास, संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण । (३) मानव संसाधन विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन ■ मानव संसाधन विकास योजनाको निर्माण, ■ वृत्ति विकास कार्यक्रम, ■ कर्मचारी प्रशिक्षण । (४) नतिजामा आधारित कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन ■ नतिजा सूचकहरूको निर्माण, ■ कार्यसम्पादन करार, ■ नतिजामा आधारित कार्यसम्पादन प्रणालीको स्थापना र सञ्चालन ।	१६.
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास (क) नीति, कानून न्याय तथा सुशासन	(५) योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन ■ स्थानीय योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा, ■ आवधिक योजना, ■ रणनीतिक योजना, ■ मध्यकालीन खर्च संरचना, ■ परियोजना बैङ्क, ■ स्थानीय तहको आर्थिक सर्वेक्षण, ■ दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीय तहमा कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्यक्रम , ■ सार्वजनिक निजी साझेदारीसम्बन्धी स्थानीय योजनाको विकास । (६) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ■ अनुगमन समिति, ■ त्रैमासिक/चौमासिक समीक्षा, ■ वार्षिक समीक्षा, ■ तेस्रो पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, ■ आयोजना तथा कार्यक्रमको प्रभाव मूल्याङ्कन ।	१६.
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास (क) नीति, कानून न्याय तथा सुशासन	(७) कानून, शान्ति र न्याय ■ स्थानीय तहको कानून निर्माण, ■ स्थानीय शान्ति समितिसम्बन्धी कार्य, ■ न्यायिक समिति, ■ स्थानीय मेलमिलाप र मध्यस्थतासम्बन्धी कार्य, ■ मेलमिलाप केन्द्र, ■ न्यायिक समिति र मेलमिलापकर्ता क्षमता विकास, ■ स्थानीय सरकारका जनप्रतिनिधिहरूलाई न्याय सम्पादन सँग सम्बन्धित तालिम, ■ कानूनी शिक्षा, कानूनी सचेतना अभिवृद्धि ।	१६.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-१६

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास (क) नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन	(८) राजश्व र स्रोत अनुमान - स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमासम्बन्धी कार्यक्रम, - राजश्व परामर्शसम्बन्धी कार्यक्रम । (९) गाउँ/नगर सभा र समिति - गाउँ/नगर सभा, - सभाका समितिहरू परिचालन । (१०) परराष्ट्र तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र - सङ्घीय सरकारको समन्वयमा भगिनी सम्बन्धको स्थापना ।	१६.
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास (क) नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन	(११) लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट - लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट कार्यक्रम (१२) बजेट कोडिङ - लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट, - लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परीक्षण, - जलवायु अनुकूलन बजेट, दिगो विकास, गरिबी लक्षित बजेट साङ्केतिकरण । (१३) जवाफदेही र पारदर्शिता - नागरिक बडापत्र, - संस्थागत स्वमूल्याङ्कन, - सार्वजनिक सुनुवाइ, - सामाजिक परीक्षण, - सार्वजनिक परीक्षण, - सेवाग्राही सर्वेक्षण, - व्यवस्थापन परीक्षण, - गाउँ/नगर सभा, - सभाका समितिहरूको गठन तथा कार्यसम्पादनसम्बन्धी कार्यहरू, - अनुगमन समिति, - स्थानीय तह संयुक्त समिति । (१४) वित्तीय जवाफदेहिता/उत्तरदायित्व - सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन, - सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन, - आन्तरिक नियन्त्रण, - लेखा परीक्षण, - वित्तीय जोखिम मूल्याङ्कन, - वित्तीय प्रतिवेदन निर्माण, - बेरुजु फर्छ्यौट कार्यक्रम । (१५) सङ्घ संस्था व्यवस्थापन - सङ्घ संस्था दर्ता, नवीकरण, परिचालन, गैरसरकारी संस्था परिचालन ।	१६.

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-१६

क्रमशः दिगो विकास लक्ष्य-१६

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
५. सुशासन संस्थागत विकास क्षेत्र (ख) सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण	(१६) व्यक्तिगत घटना दर्ता - व्यक्तिगत घटना दर्ता (जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइसराइ, सम्बन्ध विच्छेद, - पारिवारिक लगतको अभिलेख (Family folder), - व्यक्तिगत घटनाको स्थानीय तथ्याक्तिसम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, - व्यक्तिगत घटना दर्तासम्बन्धी योजना कार्यान्वयन, - व्यक्तिगत घटनाको अभिलेख व्यवस्थापन र प्रतिवेदन। (१७) कानूनी पहिचान - धर्मपुत्र र धर्मपुत्रीको दर्तालगायत अन्य कानूनी पहिचान सम्बन्धी कार्यक्रम, - राष्ट्रिय परिचयपत्र सहजीकरण ।	१६.
५. सुशासन संस्थागत विकास क्षेत्र (क) नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन	(१८) सूचनामा सार्वजनिक पहुँच - सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन, - स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन, - स्रोत नक्सा, पाश्वचित्र निर्माण, - सार्वजनिक तथा स्थानीय सरकारका सम्पत्ति र चालु तथा सम्पन्न आयोजनाको अभिलेखाङ्कन । (१९) सूचना तथा सञ्चार सेवा - स्थानीय तहका पत्रपत्रिका दर्ता, अभिलेख, नियमन, - एफएम रेडियो सञ्चालनसम्बन्धी सञ्चार सेवा, - स्थानीय क्षेत्रभित्र इन्टरनेट सेवाको अनुमति तथा सेवा प्रवाह, - स्थानीयस्तरमा टेलिसेन्टर, केबल तथा तारविहीन टेलिभिजन प्रसारणको अनुमति, नवीकरण र नियमन, - स्थानीय राजपत्र प्रकाशन, - स्थानीय क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने । (२०) सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग - पालिका र वडालाई सूचना सञ्जालीकरणसम्बन्धी कार्यक्रम, - सेवाहरू विद्युतीय प्रणालीबाट प्रवाह गर्नेसम्बन्धी कार्यक्रम, - EFT प्रणाली कार्यान्वयन, - सूत्र प्रणालीको प्रयोगसम्बन्धी तालिम । (२१) सूचना प्रवाह प्रणालीको प्रयोग - सूचना प्रवाह प्रणालीको स्थापना, - स्थानीय तहका काम कारबाहीको स्वप्रकाशनसम्बन्धी व्यवस्था, - प्रवक्ता तथा सूचना अधिकारीको सूचना प्रवाहसम्बन्धी क्षमता विकास ।	१६.
(३) पूर्वाधार क्षेत्र (घ) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	(२२) सूचना प्रविधि - वेबसाइट निर्माण तथा अभिलेखीकरण, - सूचना तथा जानकारीहरू डिजिटल माध्यमबाट पाउने डिजिटलाइजेसन कार्यक्रम, - विद्युतीय प्रणालीमा आधारित ड्यासबोर्ड सञ्चालन, - सूचना तथा सञ्चार (वेबसाइट, वाइफाई, अनलाइन सेवा सम्बन्धी कार्य, विद्युतीय कारोबार, इन्टरनेट पहुँच) । (२३) सञ्चारसम्बन्धी उपकरण खरिद तथा जडान - सूचना, सञ्चार तथा प्रसारणसम्बन्धी उपकरण खरिद तथा जडान ।	१६.

लक्ष्य १७

स्थानीय योजना प्रमुख क्षेत्र/उपक्षेत्र	सम्बद्ध क्रियाकलापका उदाहरण	दिविल संकेत
दिगो विकास लक्ष्य-१७: दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साभेदारी सशक्त बनाउने र कार्यान्वयनका लागि स्रोत साधन सुदृढ गर्ने ।		
५. सुशासन तथा संस्थागत विकास (घ) राजश्व तथा स्रोत परिचालन	(१) स्थानीय कर, सेवा शुल्क तथा दस्तुरसम्बन्धी निम्न क्रियाकलापहरू ■ स्थानीय कर, दस्तुर, सेवा शुल्कलगायतका आन्तरिक आयको संकलन, व्यवस्थापन, ■ राजस्व सूचना प्रणाली, ■ राजश्व व्यवसायस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रम र क्रियाकलापहरू, ■ करको आधार र दायरा विस्तार, ■ राजश्व चुहावट नियन्त्रण, ■ राजश्व सुधार कार्ययोजनाको निर्माण तथा कार्यान्वयन ।	१७.
१. आर्थिक क्षेत्र (ग) उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय	(१) विज्ञान प्रविधि र नवप्रवर्तन ■ नवप्रवर्तन प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम, ■ ससाना नवप्रवर्तनमूलक कार्यक्रमहरूको प्रस्ताव तयार गर्न सहयोग, ■ नवप्रवर्तनमूलक परियोजनामा सुरुवाती पूाजी (Startup) सहयोग तथा वित्तीय सहजीकरण (Link & facilitation) कार्यक्रम,	१७.
२. सामाजिक (ख) शिक्षा कला, भाषा तथा साहित्य	■ स्थानीय स्रोत साधन र स्वरोजगारी सृजनासम्बन्धी नवीन कार्यक्रमहरूलाई प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम, ■ स्थानीय स्तरमा विज्ञान र प्रविधिमा आधारित सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरू, ■ स्थानीय विद्यालयहरूका बीच आविष्कार प्रतिस्पर्धा कार्यक्रम, ■ स्थानीय विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूको विज्ञान र प्रविधिमा आधारित सिर्जना र आविष्कारको प्रदर्शनी ।	१७.

२.८ मिल्दो कार्यक्रममा साङ्केतिकरण गर्ने

माथि २.३ मा स्थानीय तहका कार्यहरू सवदो रूपमा दिगो विकास लक्ष्यसँग मिलाई वर्गीकरण गरिएको छ । कुनै स्थानीय तहले कार्यान्वयन गरिरहेको वा तर्जुमा गरेका कार्यक्रम वा क्रियाकलाप यस स्रोत पुस्तिकाको उदाहरण सूचीमा नपरेको भए दिगो विकास लक्ष्यसँग प्रत्यक्ष वा पूरक सम्बन्ध भएका कार्यक्रमहरूको मिल्दोजुल्दो शीर्षकमा साङ्केतिकरण गर्नुपर्दछ ।

स्थानीय तहअनुसार कार्यक्रमहरू फरक हुन सक्ने भएकाले सहजताका लागि मात्र माथिका उदाहरण प्रस्तुत गरिएका हुन् । उदाहरणमा नरहेकाले मात्र दिगो विकास लक्ष्यसँग असम्बन्धित मानी (--) मा संकेत गर्नु हुँदैन । दिगो विकास लक्ष्यसँग कुनै सम्बन्ध नभएका कार्यक्रमहरू मात्र यस्तो (--) मा संकेत गर्नुपर्दछ ।

दिगो विकास साङ्केतीकरणको संस्थागत व्यवस्था

३.१ दिगो विकास साङ्केतीकरणसम्बन्धी जिम्मेवारी

स्थानीय तहको बजेट तर्जुमा प्रक्रियामा प्रशासनिक खर्चसम्बन्धी बजेट तर्जुमा प्रक्रिया र वडा कार्यालय र विभिन्न शाखा हुँदै गाउँ/नगरपालिका कार्यालयमा प्राप्त हुन्छ भने विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया अनुरूप बस्ती स्तरबाट वडा हुँदै योजना तर्जुमा समितिमा प्राप्त हुन्छ ।

स्थानीय तहले तर्जुमा गरेको बार्षिक योजना तथा बजेट कार्यपालिकामा छलफलपश्चात् गाउँ/नगरसभामा प्रस्तुत हुने भएकाले कार्यपालिकाबाट वार्षिक कार्यक्रम र बजेट स्वीकृत भएपछि यसैअनुसार साङ्केतीकरण गरी बजेट पुस्तिकामा दिगो विकास लक्ष्यको विनियोजनसम्बन्धी विवरण समेत समावेश गर्नुपर्दछ ।

बजेट तथा कार्यक्रमलाई स्वरूप दिने प्रक्रिया सम्बन्धित महाशाखा, शाखा, इकाइ/कार्यक्रम वा वडाले बजेट/कार्यक्रम तर्जुमा सँगसँगै दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरण गर्दै जानुपर्ने हुन्छ । यस काममा स्थानीय तहको योजना महाशाखा/शाखाले सहजीकरण गर्नुपर्दछ ।

स्थानीय तहले सूत्र प्रणालीमा नै बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ । सूत्र प्रणालीमा बजेट तर्जुमा नभई एक्सल सीटमा तर्जुमा गर्ने अभ्यास भएका गाउँ/नगरपालिकाले एक्सल सिटमा नै सम्बन्धित बजेट कार्यक्रमको दिगो विकासको सङ्केत उल्लेख गर्नुपर्दछ । सूत्र प्रणालीमा नै बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने अभ्यास भएमा उक्त प्रणालीमा दिगो विकास सूचक नम्बर जनाउनुपर्दछ ।

सूत्र प्रणालीमा प्रविष्ट कार्यक्रम कुनै कारणले बजेट स्वीकृति हुँदासम्म हट्न गएमा उक्त क्रियाकलाप/कार्यक्रम (साङ्केतीकरण) समेत हट्ने हुन्छ ।

३.२ दिगो विकास साङ्केतीकरणसम्बन्धी कार्यसम्पादन समिति

(क) समितिको संरचना

बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाको प्रक्रियासँगै दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरणसम्बन्धी कार्य सम्पादन व्यवस्थापन गर्न निम्नबमोजिमको समिति रहेनछ -

क्र.सं.	पद	जिम्मेवारी
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	संयोजक
२	लेखा प्रमुख	सदस्य
३	सूचना शाखा प्रमुख	सदस्य
४	योजना महाशाखा/शाखा प्रमुख	सदस्य-सचिव

(ख) समितिको जिम्मेवारी

१. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमासँगै यस स्रोत पुस्तिकाअनुसार दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरणको व्यवस्था मिलाउने,
२. बजेट तथा कार्यक्रमको सूत्रमा प्रविष्टीसम्बन्धी अन्य आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।
४. वार्षिक बजेट/कार्यक्रमको दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरण गरी/गराई वार्षिक बजेटमा दिगो विकास लक्ष्य र विषयगत समितिअनुसार बजेट विनियोजनको खण्डीकृत तथ्याङ्क प्राप्त हुने व्यवस्था गर्ने ।

३.३ सूत्र प्रणालीमा दिगो विकास साङ्केतीकरणसम्बन्धी प्रक्रिया

सूत्र प्रणालीमा स्थानीय तहको कार्यक्रम वा आयोजनालाई दिविल साङ्केतीकरण गर्नको लागि निम्न प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्दछ:

- (क) बजेट तयारी गर्ने क्रममा राजस्व तथा खर्च अनुमान कार्यलाई बजेट छलफलपश्चात् अन्तिम रूपमा अद्यावधिक गर्ने ।
- (ख) वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएपछि सूत्र प्रणालीमा दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतीकरण गर्ने। सूत्रमा दिगो विकास लक्ष्य साङ्केतीकरणको फिल्डसम्म पुग्न निम्न कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ:

(१) चरण १

सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणालीमा प्रवेश गरी वार्षिक खर्च अनुमानको प्रविष्टि सम्पन्न गर्ने ।

(२) चरण २

कार्यक्रम योजना तथा कार्यक्रमहरू अद्यावधिक भइसकेपछि बजेट वटनभित्र रहेको रणनीतिक संकेत चित्रण लेखिएको चिन्हलाई सङ्केत (क्लिक) गरी खोल्ने ।

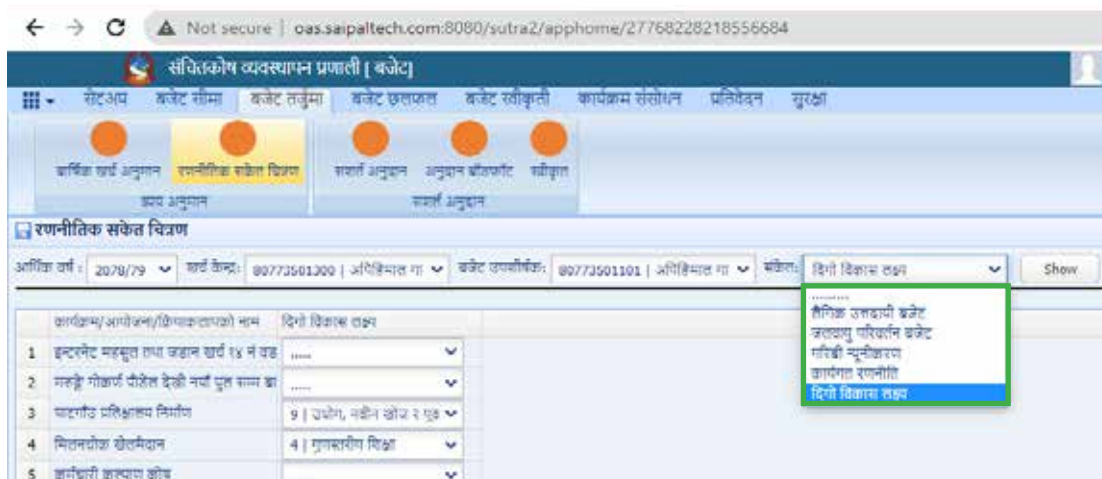
(३) चरण ३

सम्बन्धित गाउँ/नगरपालिकाको नाम र बजेट उपशीर्षक छनोट गरी मेनुको अन्तिममा रहेको संकेतको फिल्डमा जाने ।

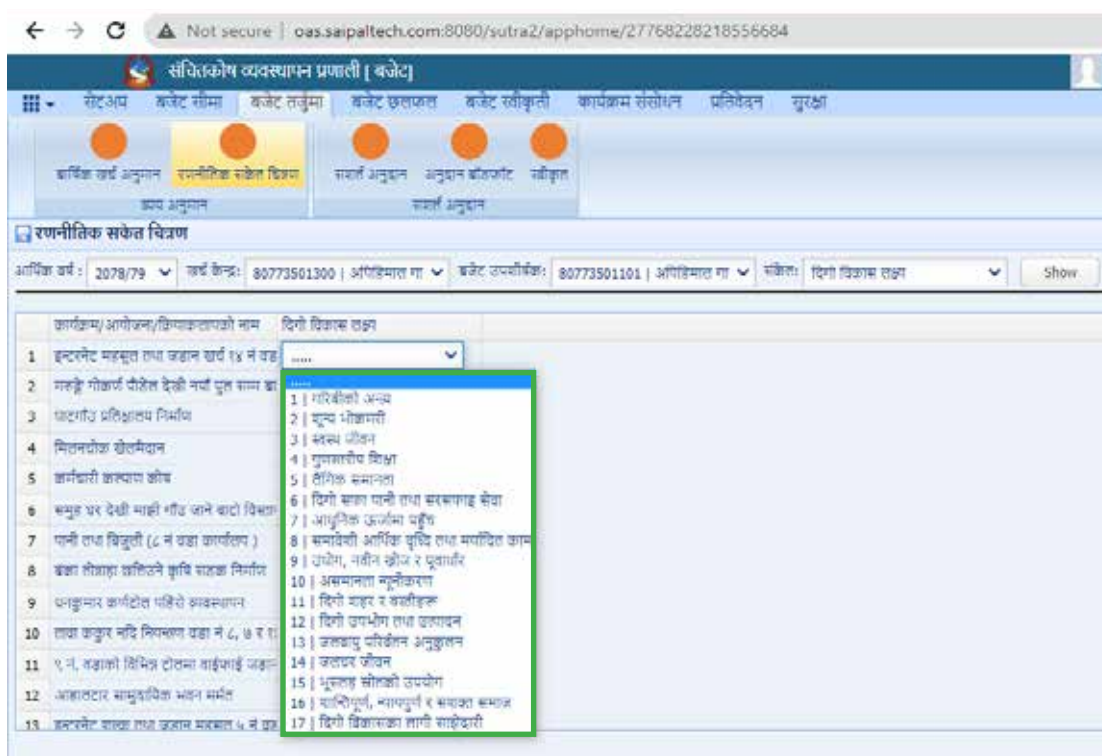
(४) चरण ४

संकेत फिल्डको ड्रपडाउन मेनुमा रहेको विभिन्न सूचकमध्ये अन्तिममा रहेको दिगो विकास लक्ष्य छनोट गरी अगाडि बढ्ने ।

(५) चरण ५

(१) यसरी अगाडि बढ्दा सम्बन्धित बजेट उपशीर्षकका कार्यक्रमहरू देखिन्छन् । ती कार्यक्रमहरूको प्रकृति हेरी (यस स्रोत पुस्तिकाले निर्देश गरेअनुसार) दिगो विकास लक्ष्यको १ देखि १७ सम्म कुन सूचकाङ्कमा पर्दछ छनोट गर्ने ।

(२) दिगो विकास लक्ष्यको सूचकसँग नमिल्दो देखिएमा सुरुमा रहेको ड्यास चिन्ह (-) छनोट गर्ने ।

(३) दिगो विकास साङ्केतिकरणको एकीकृत विवरण: दिगो विकास साङ्केतिकरणपश्चात् सूत्र प्रणालीबाट निम्नबमोजिम दिगो विकास लक्ष्य बजेट तथा खर्च प्रतिवेदन प्राप्त हुन्छ, जसबाट स्थानीय तहको बजेट पुस्तिकामा दिगो विकास लक्ष्यतर्फ बजेट विनियोजनको तालिका प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

दिगो विकास लक्ष्य बजेट तथा खर्च प्रतिवेदन									
आर्थिक वर्ष २०७९।८०									
-..... पालिका									
सि नं	शीर्षक	बजेट				खर्च			
		चालू	पूँजित	जम्मा	प्रतिशत	चालू	पूँजित	जम्मा	प्रतिशत
१	गरिवीको अन्त्य								
२	शून्य भोकमरी								
३	स्वस्थ जीवन								
४	गुणस्तरीय शिक्षा								
५	लैङ्गिक समानता								
६	स्वच्छ पानी र सरसफाइ								
७	आधुनिक उर्जामा पहुँच								
८	समावेशी आर्थिक वृद्धि तथा मर्यादित काम								
९	उद्योग नवीन खोज र पूर्वाधार								
१०	असमानता न्यूनीकरण								
११	दिगो शहर र बस्ती								
१२	दिगो उपभोग र उत्पादन								
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन								
१४	सामुद्रिक श्रोतको उपयोग								
१५	भूसतह श्रोतको उपयोग								
१६	शान्ति न्याय र सबल संस्था								
१७	दिगो विकासको लागि साझेदारी								
१८									
	जम्मा								

३.८ क्षमता विकास

दिगो विकास लक्ष्य, यसका सूचक, स्थानीय तहका कार्यक्रमहरूलाई दिगो विकास लक्ष्य र सूचकसँग आबद्धतासम्बन्धी बुझाइमा एकरूपता, साङ्केतिकरण प्रक्रिया, सूत्रमा आबद्ध भएपछि सूत्रमा यसको साङ्केतिकरण गर्ने प्रणाली, दिगो विकास लक्ष्यको उपलब्धको लेखाजोखा र मूल्याङ्कन प्रणाली सम्बन्धमा स्थानीय तहको क्षमता विकास गर्न आवश्यक हुन्छ। यसका लागि दिगो विकास लक्षित तालिम प्याकेजको विकास गर्नुपर्दछ। सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले यस्तो तालिम प्याकेजको विकास गरी प्रदेश सुशासन केन्द्रमार्फत सबै स्थानीय तहमा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन र एक वर्षको बजेट प्रस्तुतिपश्चात् पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्नुपर्दछ ।

३.५ दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन समिति

दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन र अनुगमनका लागि सङ्घीय तहमा सम्माननीय प्रधानमन्त्री र प्रदेश तहमा मुख्यमन्त्रीको नेतृत्वमा संस्थागत व्यवस्था रहेका छन्। स्थानीयस्तरमा देहायबमोजिम दिगो विकास कार्यान्वयन समितिको (दिगो विकास स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, २०७७) व्यवस्था रहेको छ।

क्र.सं.	पद	जिम्मेवारी	कैफियत
१	प्रमुख/अध्यक्ष	संयोजक	
२	उपप्रमुख/उपाध्यक्ष	उपसंयोजक	
३	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य	
४	प्रमुख/अध्यक्षले मनोनीत गरेको निजी क्षेत्र र नागरिक समाजको ३ जना प्रतिनिधि (१ जना महिला अनिवार्य)	सदस्य	
५	योजना हेर्ने महाशाखा/शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव	

स्रोत: दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, २०७७ पृष्ठ-५०

दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतिकरण गर्न र यसको कार्यान्वयनको अवस्थाबारे गाउँ/नगरपालिका तहमा प्रगति समीक्षा, विकास समस्या समाधान र दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी प्रगतिको मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनसमेतका लागि गाउँ/नगरपालिकामा रहने संयन्त्र दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन समिति^५ लाई क्रियाशील गराउनु आवश्यक हुन्छ।

दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन समितिको मुख्य जिम्मेवारी यस प्रकार हुनेछ:

- (क) स्थानीय आवधिक विकास योजना, क्षेत्रगत रणनीतिक योजनाहरू तर्जुमा गर्दा दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई समेत समाहित गर्दै दिगो विकास लक्ष्य मैत्री बनाउने,
- (ख) दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तमा सबै साभेदारहरूलाई परिचालन गर्ने, स्थानीय तहमा संलग्न विकास साभेदारका वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा स्थानीय आवधिक योजना अनुसार दिगो विकासमैत्री बनाउन लगाउने,
- (ग) दिगो विकास लक्ष्यको कार्यान्वयन र अनुगमनमा सबै सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराउन साभेदारीको अभिवृद्धि गर्ने,
- (घ) वार्षिक बजेट तथा विकास कार्यक्रमलाई दिगो विकास साङ्केतिकरणसहित बजेट वक्तव्य र बजेट पुस्तिकामा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तमा विनियोजित बजेटको खण्डीकृत तथ्याङ्क प्रस्तुत गर्ने/गराउने,
- (ङ) दिगो विकास लक्ष्यको वार्षिक, आवधिक अनुगमन गर्ने तथ्याङ्कीय आधार र संस्थागत परिपाटी स्थापनाका साथै स्थानीय तहमा दिगो विकास लक्ष्यको प्रभावकारी कार्यान्वयन अवस्थाको समग्र प्रगति अनुगमन गर्ने,

^५ दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका: पृष्ठ ५० राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७७

- (च) दिगो विकासका लक्ष्यहरूको प्रगति सम्बन्धमा चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षामा नियमित रूपमा समीक्षा गर्ने,
- (छ) दिगो विकास लक्ष्यको राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश योजना आयोगमा निर्धारित ढाँचामा नियमित प्रगति प्रतिवेदन पठाउन लगाउने ।

३.६ उपसंहार

दिगो विकास लक्ष्य (सन् २०१६-३०) अहिले विश्वकै विकासको मूल एजेन्डाका रूपमा स्थापित भएको छ । नेपालले दिगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्र तयार गरी कार्यान्वयन गरिरहेको छ ।

स्थानीय तहको कार्यजिम्मेवारीमा मूलतः सेवा प्रवाह, सुशासन र स्थानीय पूर्वाधार विकास लगायतका कार्यहरू पर्दछन् । स्थानीय तहका यी जिम्मेवारी दिगो विकासका अधिकांश लक्ष्यसँग जोडिएका छन् । त्यसैले सन् २०३० को कार्यसूची राष्ट्रिय तहमा मात्र नभई प्रदेश र स्थानीय तहको समेत उत्तिकै सरोकार र जिम्मेवारीमा पर्दछन् । यसैले स्थानीय तह, प्रदेश र सङ्घीय तहको समन्वयात्मक प्रयास र तत्परताबाट नै दिगो विकास लक्ष्य हासिल हुन सक्दछन् ।

गाउँ स्थानीय तहको बजेट र कार्यक्रमको साङ्केतिकरणले दिगो विकास लक्ष्य अनुकूल कार्यक्रमको तर्जुमा गर्न अभिप्रेरित गर्दछ । साथै स्थानीय तहले यस क्षेत्रमा गरेको विनियोजन र हासिल गरेको उपलब्धिहरू राष्ट्रिय लेखाङ्कनमा आबद्ध गर्न सहयोग पुग्ने हुन्छ । समग्रमा यस पुस्तिकाबाट स्थानीयस्तरमा दिगो विकास लक्ष्यको साङ्केतिकरणका सन्दर्भमा बुझाइमा प्रस्टता र एकरूपता कायम गर्न सहयोग पुग्न सक्दछ ।

अनुसूची १

यस स्रोत पुस्तिकामा उल्लेख भएका प्रमुख क्षेत्र र उपक्षेत्र (स्थानीय तहको मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ बाट साभार) ।

क्रस	प्रमुख क्षेत्र	उपक्षेत्र
१	आर्थिक क्षेत्र	(क) कृषि (ख) पशुपंक्षी (ग) सिचाइ (घ) उद्योग, वाणिज्य तथा व्यावसाय (ङ) पर्यटन तथा संस्कृति (च) भूमि व्यवस्था तथा सहकारी (छ) श्रम तथा रोजगारी (ज) गरिबी निवारण
२	सामाजिक क्षेत्र	(क) स्वास्थ्य तथा पोषण (ख) शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य (ग) खानेपानी तथा सरसफाइ (घ) महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण (ङ) युवा, तथा खेलकुद तथा नवप्रवर्तन (च) सामाजिक सुरक्षा तथा पत्नीकरण
३	पूर्वाधार क्षेत्र	(क) भवन, आवास तथा बस्ती विकास (ख) सडक, पुल तथा यातायात (ग) जलश्रोत, जलबिद्युत तथा स्वच्छ उर्जा (घ) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि
४	वन तथा वातावरण क्षेत्र	(क) वन, भूसंरक्षण र जैविक विविधता (ख) वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन (ग) विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन
५	सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र	(क) निति, कानून, न्याय तथा सुशासन (ख) सङ्गठन तथा क्षमता विकास, जनशक्ति व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह (ग) राजस्व परिचालन (घ) तथ्याक्त प्रणाली

अनुसूची २

स्थानीय तहसंग सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्यहरू र परिमाणान्तरक लक्ष्यहरूको विस्तृत विवरण

परिमाणान्तरक लक्ष्यहरू / सूचकहरू	२०१५	२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साका		जिम्मेवार निकाय
							खण्डीकरणको तह	मापन समय	
३.७.२ १० देखि १४ वर्ष र १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहहरूका किशोरीहरूको प्रजनन दर (उच्च उमेर समूहका हरेक १ हजार किशोरी/महिलामा)	७१ ^६	५६	५१	४३	३०	ने.ज.स्वा.स., ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
परिमाणान्तरक लक्ष्य ३.८: स्वास्थ्य सेवामा सर्वव्यापी पहुँच हासिल गर्नका निम्ति वित्तीय जोखिम सुरक्षा कायम गर्दै सुरक्षित, प्रभावकारी र गुणस्तरीय अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवाहरूका साथै सबैको लागि क्षमताअनुसार धान्न सकिने मूल्यमा अत्यावश्यक औषधी तथा खोपहरूको उपलब्धता बढाउने									
३.८.१ अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवाहरूमा पहुँच (अत्यावश्यक सेवाहरूको औसत विस्तार (Coverage) को रूपमा परिभाषित गरिएको र सामान्य तथा सबैभन्दा ज्यादा बेफाइदामा रहेका जनसङ्ख्यामा बढी केन्द्रित हुने ट्रेसर इन्टरभेन्सनअन्तर्गत समावेश भएका प्रजनन, मातृस्वास्थ्य, नवजात शिशु र बालस्वास्थ्य, सङ्क्रामक रोगहरू, नसर्ने रोगहरू र सेवा क्षमता तथा पहुँच जस्ता सेवासुविधाहरू)	स्वा.व्य.सू.प्र. ने.ज.स्वा.स., ने.ब.सू.स. समूह						प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
क) प्रोटोकलअनुसार चारपटक पूर्वप्रसूति सेवा प्राप्त गर्ने महिलाहरूको प्रतिशत (जीवित जन्ममा)	५९.५ ^६	७१	७५	८१	९०	ने.ज.स्वा.स., ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
ख) अस्पताल/स्वास्थ्य संस्थाहरूमा बच्चा जन्माउने प्रतिशत	५५.२ ^६	७०	७४	९७	९०	ने.ज.स्वा.स., ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
ग) प्रोटोकलअनुसार बच्चाको जन्मपछि तीन पटक उत्तमप्रसूति सेवा प्राप्त गर्ने महिलाहरूको प्रतिशत	२० ^{११}	५०	६५	७५	९०	ने.ज.स्वा.स., ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
घ) हेपाटाइटिस बी भ्याक्सिनको तीनपटक डोज प्राप्त गर्ने शिशुहरूको प्रतिशत	८८ ^६	९०	९३	९५	९५	ने.ज.स्वा.स., ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
ड) पाठेघरको क्यान्सरको निम्ति परीक्षण (Screening) गरिएका ३० देखि ४९ वर्ष उमेरका महिलाहरूको प्रतिशत	१६.६ ^{११}	३६	४७	६३	९०	सर्वेक्षण	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
च) एचआईवी सङ्क्रमितहरूमध्ये एन्टिरेट्रोभाइरल कम्बिनेसन (Antiretroviral combination) थेरापी पाउनेको प्रतिशत	३९.९ ^{११}	९०	९२	९३	९५	स्वा.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	स्वा.ज.म.
छ) उच्च रक्तचापको औषधी सेवन गरिरहेका १५ वर्ष र माथिको जनसङ्ख्याको प्रतिशत	११.७ ^{११}	३१	३९	५०	६०	सर्वेक्षण	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	३ वर्ष	स्वा.ज.म.
ज) रगतमा गुलकोजको मात्रा वृद्धि भई औषधि प्रयोग गरिरहेका १५ वर्ष र सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसङ्ख्याको प्रतिशत	२५ ^{११}	३३	३८	४७	६०	सर्वेक्षण	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	३ वर्ष	स्वा.ज.म.
झ) घरबाट स्वास्थ्य संस्था (Health facility) मा पुन ३० मिनेट वा सोभन्दा कम समय लाग्ने परिवारहरूको प्रतिशत	६१.८ ^{११}	६९.३	७५	८०.६	९०	ने.जी.स., वा.प.स.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	३/५ वर्ष	के.त.वि.
ञ) स्वास्थ्य विमामा आवद्ध/भर्ना (Enrolled) भएका गरिबहरूको प्रतिशत	० ^{११}	२०	५०	७५	१००	बि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	स्वा.ज.म.

परिमाणुगत लक्ष्यहरू/सूचकहरू	२०७५	२०७६	२०७७	२०७८	२०७९	२०८०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साका	
								सण्डीकरणको तह	मापन समय
३.८.२ कुल परिवारिक खर्च वा आम्दानीमध्ये स्वास्थ्य सेवाहरूका लागि ठूलो परिवारिक खर्चहरू बेहोरेका जनसङ्ख्याको अनुपात	१०.७ ^ब	७.५	६	४	२	२	वा.प.स.	प्रादेशिक	वार्षिक
स्वास्थ्यसम्बन्धी कुल खर्चहरूमध्ये आफ्नो खर्चबाट बेहोर्नुपर्ने खर्च (प्रतिशतमा)	५३ ^द	४५	४२	४०	३५	३५	रा.स्वा.ले.	प्रादेशिक	स्वा.ज.म.
परिमाणुगत लक्ष्य ३.९: सन् २०३० सम्ममा हानिकारक रसायनिक पदार्थ, हावा, पानी एवम् माटोको प्रदूषण र फोहोर दुर्गन्धबाट मृत्यु हुनेहरूको सङ्ख्या उल्लेख्य रूपमा घटाउने ।									
३.९.१ घरभित्रको र घरबाहिर वायुमण्डलको कारणबाट हुने मृत्युदर (हरेक १ लाख जनसङ्ख्यामा)	११ ^ब	१३०.३२	९८.१९	९०.५१	७७.७	७७.७	GBD अध्ययन	प्रादेशिक	३ वर्ष
क) घरबाहिरको वायु प्रदूषणको कारणबाट हुने मृत्युदर	६४.२ ^ब	५९.७६	५६.७९	५२.३५	४८.९४	४८.९४	GBD अध्ययन	प्रादेशिक	३ वर्ष
ख) घरभित्रको क्रियाकलापहरूबाट उत्पन्न हुने वायु प्रदूषणको कारणबाट हुने मृत्युदर	६४.३ ^ब	५९.८५	५६.८८	५२.४३	४५.०१	४५.०१	GBD अध्ययन	प्रादेशिक	३ वर्ष
३.९.२ असुरक्षित पानी, सरसफाई र राम्ररी हात नधुने गरेको कारणबाट हुने मृत्युदर (प्रति १ लाख जनसङ्ख्यामा)	३७.७ ^ब	३५.०९	३३.३५	३०.७४	२६.३९	२६.३९	GBD अध्ययन	प्रादेशिक	३ वर्ष
३.९.३ थाहा नपाइकन प्रयोग गरिएको/भाएको विष (Poisoning) को कारण हुने मृत्युदर	०.५३ ^ब	०.४९	०.४७	०.४३	०.३७	०.३७	GBD अध्ययन	प्रादेशिक	३ वर्ष
परिमाणुगत लक्ष्य ३.क: सबै देशहरूमा विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनको सूचीजन्य पदार्थ नियन्त्रणसम्बन्धी अधिवेशनले तयार पारेको मापदण्ड कार्यान्वयनलाई आवश्यकताअनुसार सुदृढ गर्ने ।									
३.क.१ १५ वर्ष र माथिका व्यक्तिहरूको उमेर मानकीकरण गरिएको (Age-standardized) सुर्ती सेवन गरिरहेका व्यक्तिहरूको दर (Prevalence)	३०.८ ^ब	२६.१८	२४.३३	२१.५६	१५.०९	१५.०९	STEPS	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	३ वर्ष
परिमाणुगत लक्ष्य ३.ख: विकासोन्मुख देशहरूमा नकारात्मक असर पुऱ्याइरहेका सन्त तथा नसन्त रोगहरूविरुद्धका खोप तथा औषधीहरूको अनुसन्धान र विकासको लागि सहयोग पुर्याउने, ट्रिप्ले सम्झौता र जनस्वास्थ्यसम्बन्धी दोहा घोषणाको मर्मअनुसार विकासोन्मुख राष्ट्रहरूको अधिकार पुष्टिका लागि वैज्ञानिक सम्पत्ति अधिकारको व्यापारसम्बन्धी सम्झौतामा रहेका सबै प्रावधानहरूको प्रयोगलाई सुनिश्चित गर्ने आवश्यकताअनुसार जनस्वास्थ्यको संरक्षण गर्न विशेषगरी औषधी र खोपहरूमा सबैको पहुँच बढाउने ।									
३.ख.१ राष्ट्रिय खोप कार्यक्रममा समावेश गरिएका सबै खोपहरूद्वारा समेटिएका लक्षित जनसङ्ख्याको अनुपात	८८ ^द	९०	९५	९५	९५	९५	स्वा.व्य.सू.प्र., ने.ज.स्वा.स., ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष
३.ख.२ चिकित्सासम्बन्धी अनुसन्धान र आधारभूत स्वास्थ्य क्षेत्रहरूमा प्रवाह भएको कुल खुद आधिकारिक विकास सहायता (कुल स्वास्थ्य बजेटमा स्वास्थ्य क्षेत्रको निम्ति प्राप्त बाह्य बजेटको प्रतिशत)	१२.७ ^द	१४.५	१६	१८	२०	२०	ने.स्वा.ले.	प्रादेशिक	वार्षिक
अनुसन्धान तथा विकासका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत	उपलब्ध नभएको	२	२	३	३	३	ने.स्वा.ले.	प्रादेशिक	वार्षिक
३.ख.३ सम्बन्धित अत्यावश्यक औषधीहरूको महत्वपूर्ण सेट उपलब्ध भएका र दिगो रूपमा आर्थिक क्षमताले धान्न सकिने स्वास्थ्य सुविधाहरूको अनुपात									

क्रमशः अनुसूची २ - स्थानीय तहसंग...

परिमाणुआत्मक लक्ष्यहरू / सुचकहरू		२०१५	२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साका		जिम्मेवार निकाय
		७० ^क	९५	९५	१००	१००	LIMS	खण्डीकरणको तह	मापन समय	
अत्यावश्यक औषधीहरूको मौज्जात शून्य नभएका सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू (Health facilities) को प्रतिशत								प्रादेशिक	वार्षिक	स्वा.ज.म.
परिमाणुआत्मक लक्ष्य ३. ग: विकासशील देशहरू खासगरेर अतिकम विकशित देशहरू र विकासोन्मुख साना टापु राष्ट्रहरूमा स्वास्थ्यकर्मीको भर्ना, विकास, तालिम र थपौती समेतका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रमा उल्लेख्य मात्रामा बजेटको वृद्धि गर्ने ।										
३ ग.१	स्वास्थ्यकर्मीहरूको जनघनत्व र वितरण (हरेक १ लाख जनसङ्ख्यामा)	१.०५ ^ख	४.४५	४.४५	४.४५	४.४५	जङ्ग विवरण	प्रादेशिक	वार्षिक	स्वा.ज.म.
	स्वास्थ्य क्षेत्रको कुल खर्च (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको प्रतिशत)	५ ^ग	५.६०	६.००	६.५०	७.००	ने.स्वा.ले.	प्रादेशिक	वार्षिक	स्वा.ज.म.
परिमाणुआत्मक लक्ष्य ३ घ: राष्ट्रिय तथा विश्वस्तरका स्वास्थ्यसम्बन्धी जोखिमहरूको पूर्वचेतावनी, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको निम्ति सबै देशहरू विशेषगरी विकासशील देशहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।										
३ घ.१	अन्तर्राष्ट्रिय स्वास्थ्य नियमन क्षमता र स्वास्थ्यसम्बन्धी आपत्कालीन तयारी अवस्था (Health emergency preparedness)	७७ ^क	८२	८५	९०	९५	मूल्याङ्कन प्रतिवेदन (वि.स्वा.सं.)		वार्षिक	स्वा.ज.म./ वि.स्वा.सं.

स्रोत: क: मूल्याङ्कन प्रतिवेदन, वि.स्वा.सं. (२०१५), ख: के.त.वि. (२०१४ बी), ग: स्वा.सं.वि. (२०१४), घ: ग.मा.अ. (२०१३), ङ: ग.म. (२०१२), च: वि.स्वा.सं. (२०१५), छ: ग.म. (२०१५), ज: अ.म. (२०१५), झ: म.म. (२०१५), ञ: नेपाल नेत्र ज्योति संघ (२०१५), त: MOHP (२०१५ ए), थ: MOHP, ग.मा.अ. र वि.स्वा.सं. (२०१३), द: database (२०१५), ज: नेपाल प्रहरी (२०१४), ङ: MOHP (२०१२), ठ: MOPH (२०१६ ए), ड: के.त.वि. (२०११ बी), ढ: ने.ब.सू.सं. (२०१४), ण: नेपाल नेत्र ज्योति संघ (२०१५), त: MOHP (२०१५ ए), थ: MOHP, ग.मा.अ. र वि.स्वा.सं. (२०१३), द: यूनैस्कोद्वारा गरिएको अनुमानहरू (२०१५), घ: वि.स्वा.सं.का अनुमानहरू (२०१५)

तालिका ४ : दिगो विकास लक्ष्य ४- समावेशी तथा न्यायोचित र गुणात्मक शिक्षा सुनिश्चित गर्दै सबैका लागि जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्रवर्द्धन गर्ने (Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all)

परिमाण्णात्मक लक्ष्यहरू/ सुचकहरू					२०१५		२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साका		जिम्मेवार निकाय	
													सण्डीकरणको तह	मापन समय	
परिमाण्णात्मक लक्ष्य ४.१: सन् २०३० सम्ममा सबै छात्रछात्राहरूलाई सान्दर्भिक साथै सिकाइका सकारात्मक असरहरू प्राप्त हुन सक्नु भन्ने उद्देश्यले उनीहरूका निम्ति निःशुल्क, न्यायोचित तथा गुणात्मक प्राथमिक र माध्यमिक शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।															
४.१.१ लिङ्गानुसार (क) कक्षा २/३ मा, (ख) प्राथमिक तहको अन्यमा, र बालबालिका तथा युवाहरूको अनुपात (ग) निम्न माध्यमिक तहको अन्यमा (१) पढ्न र (२) गणितमा कम्तीमा न्यूनतम निपुणता स्तर (Proficiency level) हासिल गर्ने															
१	प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर (प्रतिशत)	९६.६ ^क	९८.५	९९	९९	९९	९९	९९	९९.५	९९.५	ने.जी.स., वि.उ.रा.म., MISC	प्रादेशिक/ सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म./ के.त.वि.	
२	प्राथमिक तह पूरा गर्ने दर (प्रतिशत)	८०.६ ^क	९०.७	९३.१	९५.५	९५.५	९५.५	९५.५	९५.५	९५.५	ने.जी.स., वि.उ.रा.म., MISC	प्रादेशिक/ सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म./ के.त.वि.	
३	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीहरूमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	७६.६ ^क	८१.५	९२	९३	९३	९५	९५	९५	९५	ने.जी.स., वि.उ.रा.म., MISC	प्रादेशिक/ सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म./ के.त.वि.	
४	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रहरूको तुलनामा) कक्षा ८ सम्म पुग्ने अनुपात (Ratio of girls to boys)	१.०४ ^क	१.०३	१.०२	१.०२	१.०१	१	१	१	१	ने.जी.स., वि.उ. रा.म., MISC	प्रादेशिक/ सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म./ के.त.वि.	
५	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रहरूको तुलनामा) कक्षा १२ सम्म पुग्ने अनुपात	१.१ ^क	१.०४	१.०३	१.०२	१.०२	१	१	१	१	ने.जी.स., वि.उ. रा.म., MISC	प्रादेशिक/ सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म./ के.त.वि.	
६	कक्षा ५ को निम्ति सिकाइ उपलब्धि (प्रतिशत) (गणित, नेपाली, अंग्रेजी)	५३.३	५५	५८	५८	५३	६५	६५	६५	६५	वि.उ.रा.म.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म., ERO	
७	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९ देखि १२ सम्म) को कुल भर्नादर (प्रतिशत)	५३.६	५७	६०	६३	६३	७२	७२	७२	७२	शि.व्य.स.प्र., ने.जी.स., वि.उ.रा.म.	प्रादेशिक/ सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म., के.त.वि.	
परिमाण्णात्मक लक्ष्य ४.२: सन् २०३० सम्ममा सबै बालबालिकाहरूलाई प्राथमिक शिक्षाको लागि तयार गर्न गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास, हेरचाह र पूर्वप्राथमिक शिक्षामा यिनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।															
४.२.१	स्वास्थ्य, सिकाइ र मनोसामाजिक रूपमा सुखी हुने बाटोमा अग्रसर भएका (Developmentally on track) ५ वर्षमुनिका लिङ्गानुसार बालकहरूको अनुपात (Proportion)										MICS, प्यानल	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म./ के.त.वि.	
४.२.२	लिङ्गानुसार व्यवस्थित सिकाइ (प्राथमिक तहमा प्रवेश गर्ने आधिकारिक उमेरभन्दा १ वर्ष अगाडिको) मा सहभागिता दर										MICS, प्यानल	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म./ के.त.वि.	

क्रमशः तालिका ४: दिगो विकास....

परिमाणुगत लक्ष्यहरू / सुचकहरू	२०१५	२०१८	२०२१	२०२४	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साक्षात्		जिम्मेवार निकाय
							खण्डिकरणको तह	मापन समय	
१ पूर्व प्राथमिक शिक्षाको लागि बाल अनुदान पाएका (सङ्ख्या, हजारमा)	५०६ ^१	५९६	६२०	६५०	७००	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
२ पूर्व बाल्यकाल शिक्षामा उपस्थिति/हाजिरी	८१ ^१	८५.८	८९.४	९३	९९	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
परिमाणुगत लक्ष्य ४.३: सन् २०३० सम्ममा क्षमताले धान्न सकिने तथा गुणस्तरीय प्राविधिक, व्यावसायिक र विश्वविद्यालयसम्मको शिक्षामा सबै महिला र पुरुषहरूको समान पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने ।									
४.३.१ निम्नानुसार पछिल्लो १२ महिनामा औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षा र तालिममा युवा तथा वयस्कहरूको सर्वेक्षण, जनगणना सहभागिता दर							प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	५ देखि १० वर्ष	शि.वि.प्र.म./के.त.वि.
१ प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षामा छात्राहरूको भर्ना अनुपात	०.५३ ^७	०.६६	०.७५	०.८४	१	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
२ माध्यमिक शिक्षापछिको शिक्षा (स्नातक तह) मा अनुपात छात्राहरूको भर्ना	०.८८ ^७	०.९१	०.९४	०.९६	१	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
३ छात्रवृत्ति (कुल विद्यार्थीहरूमा छात्रवृत्ति पाउने विद्यार्थीहरूको प्रतिशत)	३७ ^१	३८.३	३९.३	४०.३	४२	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह, विद्यालयहरूको तह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
परिमाणुगत लक्ष्य ४.४: सन् २०३० सम्ममा रोजगारी, मर्यादित जागिर र उद्यमशीलताको निम्ति प्राविधिक एवम् व्यावसायिक दक्षता लगायतका सान्दर्भिक सीप/दक्षता भएका युवा र वयस्कहरू (Adults) को सङ्ख्या वृद्धि गर्ने ।									
४.४.१ सीप/दक्षताको प्रकारानुसारका सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी सीप/दक्षता भएका युवा र वयस्कहरूको अनुपात सर्वेक्षण							प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	शि.वि.प्र.म./के.त.वि.
१ प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम प्राप्त युवा तथा वयस्कहरू (सङ्ख्या हजारमा, वार्षिक)	५० ^१	१६५	३००	३५०	४८०	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
२ काम गर्ने उमेर समूहका प्राविधिक र व्यावसायिक क्षेत्रमा तालिम प्राप्त जनसङ्ख्या	२५ ^१	३८	४८	५८	७५	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
३ इन्टरनेट प्रयोगकर्ताहरू (वयस्क जनसङ्ख्याको प्रतिशत)	४६.६ ^१	५९.५	६९.२	७८.९	९५	शि.व्य.सू.प्र., सर्वेक्षण	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	स.सू.प्र.म./के.त.वि.
परिमाणुगत लक्ष्य ४.५: सन् २०३० सम्ममा शिक्षामा लैङ्गिक असमानताहरूको अन्त्य गर्ने र समान पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने ।									
४.५.१ यो सूचीमा रहेका खण्डिकरण गर्न सकिने सबै शिक्षासम्बन्धी सूचकहरूको निम्ति समता सूचकाङ्कहरू (महिला/पुरुष, ग्रामीण क्षेत्र/सहरी क्षेत्र, सम्पत्तिको दृष्टिकोणले सबैभन्दा तलको पञ्चमक/माथिल्लो पञ्चमक जनसङ्ख्या र अन्य सूचकाङ्कहरू जस्तै अपाङ्गताको अवस्था, आदिवासीहरू र द्वन्द्वपीडितहरू जस्ता वा विषयहरूमा उपलब्ध हुन सक्न तथ्याङ्कहरू)									
१ लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (प्राथमिक विद्यालय)	१.०२ ^१	१.०१	१.०१	१.०१	१	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
२ लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (माध्यमिक विद्यालय)	१ ^१	१	१	१	१	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
३ साक्षरतामा आधारित लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (वर्षमाथिका)	०.६२ ^१	०.७२	०.८	०.८७	१	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म. (१५)

परिमाणु/लक्ष्यहरू / सूचकहरू						अनुगमन तालिका/साका		जिम्मेवार निकाय		
						सफाईकरणको तह	मापन समय			
						तथ्याङ्कको स्रोत	२०३०			
						२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	
						२०१५	२०१८	२०२२	२०२५	
परिमाणु/लक्ष्य ४.६: सन् २०३० सम्ममा सबै युवा र कम्तीमा ९५ प्रतिशत वयस्कहरू (दुवै पुरुषहरू र महिलाहरू) लाई साक्षरता र साङ्ख्यिक (सामान्य गणित) ज्ञान हासिल गन सक्षम तुल्याउने ।										
४.६.१ कार्यमूलक (क) साक्षरता र (ख) गणितसम्बन्धी निश्चितस्तरको प्रविणता (Proficiency) हासिल गरेका तोकिएको उमेर समूहको जनसङ्ख्याको अनुपात ।										
१	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको साक्षरता दर (प्रतिशत)	८८.६ ^१	९१.४	९५	९८	९९	जनगणना	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	१० वर्ष	के.त.वि.
२	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको महिला साक्षरता दर (प्रतिशत)	८७.४ ^२	९०.५	९२.८	९५.१	९९	जनगणना	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	१० वर्ष	के.त.वि.
३	साङ्ख्यिक ज्ञान (सङ्ख्यामा व्यक्त गरिएका कुराहरू पढ्न र लेख्न सक्ने) भएका १५ वर्ष र माथिका जनसङ्ख्या (प्रतिशत)	६२.२ ^३	७१.७	७८.९	८६.१	९८	सर्वेक्षण	प्रादेशिक, लैङ्गिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	शि.वि.प्र.म., के.त.वि.
४	साङ्ख्यिक ज्ञान भएका १५ वर्ष र सोभन्दा माथिका महिलाहरू (प्रतिशत)	५१.९ ^४	६३.४	७२	८०.६	९५	सर्वेक्षण	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	५ वर्ष	शि.वि.प्र.म., के.त.वि.
५	प्रतिविद्यार्थी सार्वजनिक खर्च (आधारभूत शिक्षा, रकम हजारमा)	१५ ^५	१९	२२	२५	३०	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
परिमाणु/लक्ष्य ४.७: सन् २०३० सम्ममा सबै सिकाहरूले दिगो विकास प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक ज्ञान र सीपहरू हासिल गरिसक्ने कुराको सुनिश्चितता गर्ने । यस किसिमको ज्ञान र सीपहरू अन्य कुराहरूको अलावा दिगो विकास र दिगो जीवनपद्धति, मानव अधिकारहरू, लैङ्गिक समानता, शान्तिकामी संस्कृति र अहिंसाको प्रवर्द्धन, विश्वबन्धुत्व (Global citizenship) र सांस्कृतिक विविधताको आत्मसातका साथै दिगो विकासमा संस्कृतिको योगदानसम्बन्धी शिक्षाको माध्यमद्वारा प्रदान गर्ने ।										
४.७.१ (अ) विश्व नागरिकता शिक्षा र (आ) लैङ्गिक समानता र मानव अधिकारहरू (क) राष्ट्रिय शिक्षा नीतिहरू, (ख) पाठ्यक्रम, (ग) शिक्षक शिक्षा र (घ) विद्यार्थी मूल्याङ्कन (० देखि ५ सम्मको स्केलमा: जहाँ ० भनेको हुँदैन नभएको) का सबै तहहरूमा गरिएको मूलप्रवाहीकरणको अवस्था/हद (Extent) गरिएको										
१	मानव सम्पत्ति सूचकाङ्क	६६.६ ^६	६८.९	७०.५	७२.२	७६	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म., रा.यो.आ.
२	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	०.५३ ^७	०.५८	०.६१	०.६४	०.७	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म., रा.यो.आ.
परिमाणु/लक्ष्य ४ क: बालबालिका, अपाङ्गता र लैङ्गिक संवेदनशील शिक्षाका संरचना/सुविधाहरू निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने र सबैको निम्ति सुरक्षित, अहिंसात्मक, समावेशी र प्रभावकारी सिकाइ वातावरण प्रदान गर्ने ।										
४.क.१ (क) विद्युत, (ख) अध्यापन शास्त्रसम्बन्धी उद्देश्यहरूका निम्ति इन्टरनेट, (ग) शैक्षणिक कार्यहरूका लागि कम्प्युटर, (घ) अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको निम्ति बनाइएका पूर्वाधार तथा सामग्रीहरू, (ङ) आधारभूत खानेपानी, (च) छात्राहरूका लागि छुट्टै शौचालय लगायत सरसफाइका सुविधाहरू, र (छ) हात धुनका लागि आधारभूत सुविधाहरू (वास सूचकका परिभाषाअनुरूप) भएका विद्यालयहरूको अनुपात										
शि.वि.प्र.म., रा.यो.आ.										

परिमाणुगत लक्ष्यहरू / सुचकहरू	२०१५	२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साका		जिम्मेवार निकाय
							सफाईकरणको तह	मापन समय	
४.क.१ विद्युतमा पहुँच भएका विद्यालयहरू (प्रतिशत)						शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म., रा.गो.आ.
४.क.२ इन्टरनेटमा पहुँच भएका विद्यालयहरू (प्रतिशत)	३.९ ^ग	२८.६	४७.२	६५.८	९९	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म., रा.गो.आ.
४.क.३ वास (WASH) सुविधाहरू भएका आधारभूत विद्यालयहरू (प्रतिशत)	८० ^क	८५	८८.३	९१.९	९९	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म., रा.गो.आ.
४.क.४ अपाङ्गमैत्री विद्यालयहरू (प्रतिशत)					९९	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	३ वर्ष	शि.वि.प्र.म., रा.गो.आ.
परिमाणुगत लक्ष्य ४.ख: २०२० सम्ममा विकसित मुलुकहरू र अरू विकासशील देशहरूमा व्यावसायिक तालिम, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, प्राविधिक र इन्जिनियरिङ, वैज्ञानिक कार्यक्रम आदि विषयहरूमा उच्च शिक्षाको निम्ति भर्नाका लागि विकासशील देशहरू विशेषगरी अति कम विकसित देशहरू, विकासशील साना टापु राष्ट्रहरू र अफ्रिकी देशहरूलाई उपलब्ध भएका छात्रवृत्तिहरूको सङ्ख्या विश्वव्यापी रूपमा विस्तार गर्ने ।									
४.ख.१ क्षेत्रगत र अध्ययनको किसिम/प्रकारअनुसार छात्रवृत्तिको निम्ति प्रवाह भएको आधिकारिक विकास सहायताको आकार/मात्रा									
लक्ष्य ४.ग: सन् २०३० सम्ममा विकासशील देशहरू विशेषगरी कम विकसित देशहरू र विकासोन्मुख साना टापु राष्ट्रहरूमा शिक्षक तालिमका निम्ति प्राप्त हुने अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग समेत उपयोग गरी दक्ष/योग्य शिक्षकहरूको आपूर्ति बढाउने ।									
४.ग.१ कुनै विशेष देशमा कुनै खास तहमा अध्यापनको निम्ति आवश्यक पर्ने कम्तीमा न्यूनतम व्यवस्थित तालिम (उदाहरणका लागि अध्यापनसम्बन्धी पूर्वसेवाकालीन वा सेवाकालीन तालिम) प्राप्त गरेका (क) पूर्वप्राथमिक, (ख) प्राथमिक, (ग) निम्न माध्यमिक, र (घ) उच्च माध्यमिक तहमा कार्यरत शिक्षकहरूको अनुपात						शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
४.ग.१ न्यूनतम रूपमा सङ्गठित/व्यवस्थित (Organised) शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका आधारभूत शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरूको अनुपात (प्रतिशत)	९५.५ ^क	९६.५	९७.५	९८.४	१००	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.
४.ग.२ न्यूनतम रूपमा सङ्गठित/व्यवस्थित शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका माध्यमिक शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरूको अनुपात (प्रतिशत)	९५.४ ^क	९६	९७	९८.५	१००	शि.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, सामाजिक समूह	वार्षिक	शि.वि.प्र.म.

स्रोत: क: शि.वि.प्र.म. (२०१६ ए), ख: रा.गो.आ. (२०१६), ग: अ.म. (२०१६), घ: के.त.वि. (२०१३ ए), ङ: लम्कट (२०१५), च: यूएनडीपी (२०१४), छ: विश्वविद्यालय अनुदान आयोग (२०१५), ज: शि.वि.प्र.म. (२०१५), झ: शि.वि.प्र.म. (२०१६ बी)

तालिका ५: दिगो विकास लक्ष्य ५- लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने तथा सबै महिला, किशोरी तथा बालिकाहरूलाई सशक्त बनाउन

परिमाणुगत लक्ष्यहरू / सूचकहरू	२०१५	२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साका		जिम्मेवार निकाय
							सफाईकरणको तह	मापन समय	
परिमाणुगत लक्ष्य ५.१: सबै महिला, किशोरी तथा बालिकाहरूविरुद्ध जुनसुकै क्षेत्र र स्थानमा हुने सबै प्रकारका विभेदहरूलाई अन्त्य गर्ने ।									
५.१.१ लिङ्गको आधारमा समानता र विभेदरहित अवस्थाहरूको प्रवर्द्धन, तिनीहरूको कार्यान्वयनका साथै अनुगमन गर्नका लागि कानूनी संरचना वा खाकाहरूको उचित व्यवस्था भएको वा नभएको	०.६२ ^ब	०.७२	०.८	०.८७	०.९२	व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	वार्षिक	म.बा.ज्ये.ना.म.
१ समान कामका लागि ज्याला/पारिश्रमिकमा (महिला र पुरुषबीचको समानतामूलक ज्यालाको अनुपात)	०.४९ ^ब	०.३८	०.२९	०.२	०.०५	NLFS, ने.मा.वि.प्र.	प्रादेशिक	५ वर्ष	म.बा.ज्ये.ना.म. रा.यो.आ.
२ लैङ्गिक असमानता सूचकाङ्क	०.५७ ^ब	०.६	०.६३	०.६६	०.६९	ने.मा.वि.प्र.	प्रादेशिक	३ वर्ष	रा.यो.आ./ सं.रा.वि.का.
३ लैङ्गिक सशक्तीकरण मापन (सूचकाङ्क)							प्रादेशिक	३ वर्ष	रा.यो.आ./ सं.रा.वि.का.
परिमाणुगत लक्ष्य ५.२: सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रहरू (Spheres) मा सबै महिला, किशोरी तथा बालिकाहरू विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा मानव बेचबिखन, यौन तथा अन्य प्रकारको शोषण अन्त्य गर्ने ।									
५.२.१ आफ्नो जीवनभरमा विवाहित वा पार्टनरसँग सम्बन्ध भएका महिलाहरूमध्ये अधिल्लो १२ महिनामा वर्तमान वा पहिलेका पति/घनिष्ठ रूपमा बसेका पार्टनरबाट शारीरिक, यौन वा मनोवैज्ञानिक हिंसा परेका १५ वर्ष र माथिका उमेरअनुसार महिलाहरूको अनुपात	२८.४ ^ड ८१.७ ^ग	२२.२	१७.५	१२.८	५	MICS, सर्वेक्षण	प्रादेशिक	३ वर्ष	म.बा.ज्ये.ना.म. /के.त.वि.
१ जीवनभर शारीरिक तथा यौन हिंसा भएका (प्रतिशत)						ने.ज.स्वा.स	प्रादेशिक	५ वर्ष	गृ.म.
२ विगत १ महिनाको अवधिमा मनोवैज्ञानिक त्रास वा भौतिक दण्डको अनुभव गरेका १ देखि १४ वर्ष उमेरका बालबालिकाहरू (प्रतिशत)						ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि.
परिमाणुगत लक्ष्य ५.३: सबै प्रकारका हातिकाकारक प्रचलनहरू अन्त्य गर्नु जस्तै बालविवाह, कम उमेर र जबर्जस्ती विवाह र महिला जनैन्द्रीय अङ्गभङ्ग गर्ने ।									
५.३.१ १५ वर्षको उमेरभन्दा पहिला र १८ वर्षको उमेरभन्दा पहिला विवाह भएका वा वैवाहिक मिलन (In union) मा रहेका २० देखि २४ वर्ष उमेर समूहका महिलाहरूको अनुपात						ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि.
१ विवाहित वा वैवाहिक मिलनमा रहेका १५ देखि १९ वर्ष उमेरका महिलाहरू (प्रतिशत)									
५.३.२ महिला जनैन्द्रीय अङ्गभङ्ग पारिएका/काटिएका १५ देखि ४९ वर्ष उमेरका किशोरीहरू तथा महिलाहरूको उमेरअनुसार अनुपात	२४.५ ^ग	१८	१३.१	८.२	४.१	ने.ब.सू.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि.

क्रमशः तालिका ५: दिगो विकास लक्ष्य ५....

परिमाणुगत लक्ष्यहरू / सुचकहरू	२०१५	२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/शाखा		जिल्लोवार निकाय
							सण्डीकरणको तह	मापन समय	
परिमाणुगत लक्ष्य ५.४: सार्वजनिक सेवाहरूको प्रावधान, पूर्वाधार र सामाजिक सुरक्षा नीतिहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, पारिश्रमिकविना गरिने हेरचाह र घरघरीसी कामलाई माय्यता दिने तथा घरेलु एवं पारिवारिक कामको राष्ट्रिय प्रावधानअनुसार बाँडफाँड गर्ने ।									
५.४.१ लिङ्ग, उमेर र ठाउँअनुसार पारिश्रमिकविना गरिने घरेलु कामकाज र हेरचाहसम्बन्धी काममा खर्च गरिएको समयको अनुपात						स.प्र.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि.
१ श्रमशक्तिमा महिला र पुरुषको सहभागिताको अनुपात	०.९३ ^ब	०.९५	०.९६	०.९८	१	स.प्र.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि.
२ महिलाले घरघरीसी काममा खर्चेको औसत समय/घण्टामा	१४ ^क	११.८७	१०.२७	८.६७	६	स.प्र.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि.
परिमाणुगत लक्ष्य ५.५: राजनीतिक, आर्थिक र सार्वजनिक जीवनको सबै निर्णय तहहरूको नेतृत्वमा महिलाहरूको पूर्ण र प्रभावकारी सहभागिता र समान अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्ने ।									
५.५.१ महिलाहरूले (क) राष्ट्रिय संसदहरू र (ख) स्थानीय सरकारहरूमा ओगटेका पदहरूको अनुपात						व्य.सू.प्र.	राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय	५ वर्ष	नि.आ.
१ राष्ट्रिय संसद् (प्रतिशत)	२९.५ ^क	३३	३४.४	३६.५	४०	नि.आ.	राष्ट्रिय	५ वर्ष	नि.आ.
२ प्रादेशिक संसद् (प्रतिशत)		३३	३४.४	३६.५	४०	नि.आ.	प्रादेशिक	५ वर्ष	नि.आ.
३ स्थानीय सरकारका तहहरू (Bodies) (प्रतिशत)		४०.५	४१	४१.५	४२	नि.आ.	प्रादेशिक	५ वर्ष	नि.आ.५.५.२
१ निजी क्षेत्रको निर्णायक तहमा महिलाहरूको सहभागिता (प्रतिशत)	२५ ^ब	३०.३	३४.३	३८.३	४५	व्य.सू.प्र., आ.ग.	प्रादेशिक	वार्षिक	के.त.वि.
२ सहकारी क्षेत्रमा महिलाहरूको सहभागिता (प्रतिशत)	५० ^ब	५०	५०	५०	५०	व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	वार्षिक	भू.व्य.स.ग.नि.स.
३ सार्वजनिक सेवाका नीतिनिर्माणका पदहरूमा रहेका महिला (कुल कर्मचारीहरूमध्ये महिलाको प्रतिशत)							प्रादेशिक	वार्षिक	सं.मा.सा.प्र.म.
४ व्यावसायिक र प्राविधिक कामदारहरूमा महिला-पुरुषको अनुपात (Ratio of women to men) (प्रतिशत)							प्रादेशिक	वार्षिक	के.त.वि.
परिमाणुगत लक्ष्य ५.६: जनसङ्ख्या र विकाससम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको प्रोग्राम अफ एक्सन र बेइजिङ प्लेटफर्म फर एक्सन तथा तिनीहरूको समीक्षासम्बन्धी सम्मेलनहरूको दस्तावेजहरूमा सम्झौता भएकोअनुसार महिलाहरूको यौन, प्रजनन स्वास्थ्य र प्रजनन अधिकारहरूमा सर्वव्यापी पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।									
५.६.१ यौन सम्बन्ध, परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग र प्रजनन स्वास्थ्य हेरचाह सम्बन्धमा सुसूचित भएर आफैले निर्णय गर्ने १५ देखि ४९ वर्ष उमेरका महिलाहरूको अनुपात						ने.ब.सू.स/ ने.ज.स्वा.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि./स्वा.ज.म.
१ किशोरीहरू र महिलाहरूमा प्रजनन अधिकारहरूको बारेमा सजगता (प्रतिशत) – यौन सम्बन्धहरू, परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग, र प्रजनन स्वास्थ्य हेरचाह सम्बन्धमा सुसूचित भएर आफैले निर्णय गर्ने १५ देखि ४९ वर्ष उमेरका महिलाहरूको अनुपात	५९.५ ^ब	६८	७४	८०	९०	ने.ब.सू.स/ ने.ज.स्वा.स.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि./स्वा.ज.म.

परिमाण्यात्मक लक्ष्यहरू / सूचकहरू	२०१५	२०१८	२०२२	२०२५	२०३०	तथ्याङ्कको स्रोत	अनुगमन तालिका/साका		त्रिमेवार निकाय
							खण्डिकरणको तह	मापन समय	
२ गरीब, विभेद गरिएका र सीमान्तकृत समूहहरू जसले यौनस्वास्थ्य हेरचाहमा पाएका विशेष सहयोग र सेवाका प्रावधानहरू (प्रतिशत)						स्वा.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	वार्षिक	स्वा.ज.म.
५.६.२ १५ वर्ष र सोभन्दामाथिका महिला र पुरुषहरूकालाई यौन, प्रजनन स्वास्थ्य, सूचना र शिक्षामा पूरा तथा समान पहुँचको प्रत्याभूति गर्ने ऐन र नियमहरू भएका देशहरूको सङ्ख्या	५९.५३	६८	७४	८०	९०	व्य.सू.प्र.			स्वा.ज.म.
परिमाण्यात्मक लक्ष्य ५.क: राष्ट्रिय कानूनहरूमा महिलाहरूलाई आर्थिक साधनहरूमा समान अधिकार प्रदान गर्नुका साथै जमिन र अरु प्रकारका सम्पत्तिहरू, वित्तीय सेवाहरू, पैतृक र प्राकृतिक स्रोतसाधनहरूमा पहुँच प्रदान गर्न आवश्यक सुधारहरू सुनिश्चित गर्ने ।									
५.क.१ (क) कृषि भूमिमाथि स्वामित्व वा सुरक्षित अधिकार भएका कुल कृषिमा आश्रित जनसङ्ख्याको लैङ्गिक अनुपात र (ख) कृषि भूमिको स्वामित्व भएका वा अधिकार भएका महिलाहरूको अनुपात						कृ.ग., ने.जी.स. / वा.प.स.	प्रादेशिक	१० वर्ष	के.त.वि.
५.क.१ महिलाहरूको स्वामित्व भएका उद्यमहरूको सङ्ख्या						आ.ग.	प्रादेशिक	वार्षिक, ५ वर्ष	के.त.वि.
५.क.२ महिलाहरूको सम्पत्तिमाथिको स्वामित्व (जमिन र घर)	२६क	२९.७	३२.५	३५.३	४०	जनगणना, व्य.सू.प्र.	राष्ट्रिय, सामाजिक समूह	वार्षिक १० वर्ष	के.त.वि., भू.व्य.स.ग.नि.म., म.बा.ज्ये.ना.म., म.बा.ज्ये.ना.म., भू.व्य.स.ग.नि.म.
५.क.३ महिलाको जमिनमा समान अधिकारहरू र/वा नियन्त्रणको प्रत्याभूति गर्ने कानूनी संरचना (प्रथागत कानून लगायत) भएका देशहरूको अनुपात						व्य.सू.प्र.			
परिमाण्यात्मक लक्ष्य ५.ख: महिला सशक्तीकरणलाई टेवा पुर्‍याउने प्रविधिलाई विशेषतः सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिने ।									
५.ख.१ मोबाइल टेलिफोन हुने व्यक्तिहरूको अनुपात (लिङ्गानुसार)						सर्वेक्षण, व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक, लैङ्गिक	वार्षिक ५ वर्ष	स.सू.प्र.म. / के.त.वि.
५.ख.१ १५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका इन्टरनेट प्रयोग गर्ने महिलाको प्रतिशत	१९.६ग	४०.५	५६.२	७१.९	९८	ने.ब.सू.स.व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	५ वर्ष	के.त.वि.
परिमाण्यात्मक लक्ष्य ५.ग: सबै तहमा महिला, किशोरी तथा बालिकाहरूको लैङ्गिक समानतालाई प्रवर्द्धन तथा सशक्त बनाउन सही एवं विवेकसम्मत नीतिहरू र कार्यान्वयनयोग्य कानून बनाउने तथा सुदृढ गर्ने ।									
५.ग.१ लैङ्गिक समानता र महिलाहरूको सशक्तीकरणको निम्ति सार्वजनिक बजेट वित्तियोजन गर्ने तथा सोको अनुगमन गर्ने प्रणालीहरू भएका देशहरूको अनुपात						व्य.सू.प्र.	प्रादेशिक	वार्षिक	अ. म.

स्रोत: क. ग.यो.आ. (२०१६), ख: सं.ग.वि.का. २०१४, ग: के.त.वि. (२०१४ जी), घ: स.मा.सा.प्र.म. (२०१४), ङ: ने.ज.स्वा.स. (२०१४), च: श्रमशक्ति सर्वेक्षणमा आधारित अनुमान, छ: कृ.प.वि.म. (२०१६), ज: ने.ज.स्वा.स. (२०११)

प्रकाशक:

नेपाल सरकार

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

फोन: (+९७७) ०१-४२००३१८, ४२००४३२, ४२००२९१

इमेल: info@mofga.gov.np